НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

ТІЩЕНКО АНАСТАСІЯ ВАЛЕРІЇВНА

УДК: 37:378:81’373.45-056.87:008-057.87:009:331.54

ДИСЕРТАЦІЯ

ВИХОВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Галузь 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність 011 – Освітні, педагогічні науки

Подається на здобуття ступеня доктора філософії (PhD)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ /А.В.Тіщенко
(підпис, ініціали та прізвище автора)

Науковий керівник**:**
Солодка Анжеліка Костянтинівна
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри
германської філології та перекладу
Миколаївського національного
університету ім. В.О.Сухомлинського

Київ–2021

АНОТАЦІЯ

Тіщенко А.В. «Виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти». – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії у галузі 01 Освіта/Педагогіка зі спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки. – Інститут проблем виховання Національної академії наук України, Київ, 2021.

Сучасна мовна освіта висуває нові вимоги до наукових досліджень з метою реалізації навчання іноземних мов і культур відповідно до державних документів у галузі освіти (Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 - 2021 роки», «Концепція державної мовної політики України»), вітчизняних і європейських стандартів підготовки фахівця з іноземної мови, Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти.

Вивчення іноземних мов орієнтує не тільки на формування у здобувачів освіти мовних навичок і умінь, а й на цілі більш глобального характеру: вивчення культурного різноманіття та набуття лінгвокультурологічного полілінгвального досвіду для встановлення взаєморозуміння.

На основі аналізу наукових джерел із проблеми дослідження у дисертації теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено модель та організаційно-педагогічні умови виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти.

Аргументовано понятійно-категоріальний апарат дослідження, а саме – змістові характеристики понять «іншомовна комунікативна культура», «виховання іншомовної комунікативної культури особистості», «іншомовна комунікативна компетентність».

Схарактеризовано особливості виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти.

Особливості виховання іншомовної комунікативної культури здобвачів освіти детермінуються нерозривним зв'язком мислення, почуттів, поведінки, що визначають здатність молодої людини, відповідно до її вікових характеристик, оцінювати і зіставляти цінності рідної культури з цінностями іншомовних культур, приймати їх і ефективно спілкуватися. Виняткове значення в цьому процесі має використання сучасних інформаційних технологій у мережі Інтернет (Smart-технологій), максимально наближених до природних комунікативних умов.

Відповідно до структурних компонентів іншомовної комунікативної культури окреслено критерії, показники та рівні вихованості іншомовної комунікативної культури.

Діагностування наявного стану розвитку іншомовної комунікативної культури здобувачів освіти виявило низький рівень їх ініціативи в комунікації, нерозуміння сенсу іншомовної культури, небажання знаходити взаєморозуміння, категоричність суджень, обмеженість власних стратегій взаємодії, низький рівень лінгвокультурологічної компетентності та знання іноземної мови для продуктивного спілкування.

За результатами констатувального експерименту встановлено причини недостатнього володіння студентами іншомовною комунікативною культурою: невідповідність змісту навчально-виховної роботи завданням виховання іншомовної комунікативної культури; недостатнє використання засобів та методів навчання, які мотивують -бути учасниками міжкультурної взаємодії.

Теоретично обґрунтовано модель виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей в умовах ЗВО, що містить структурні аспекти (цільовий, теоретичний, концептуальній, змістовий, процесуальний, визначальний та результативний); відповідні організаційно-педагогічні умови (впровадження особистісно-орієнтованого виховання іншомовної комунікативної культури; використання іноземної

мови як інструменту міжкультурної комунікації; створення інноваційно-технологічного простору використання Smart-технологій для виховання іншомовної комунікативної культури).

Розроблено методичне забезпечення процесу виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей ЗВО. Структура забезпечення включає: розроблений *«Інтерактивний курс іноземної мови (англійська)»* для здобувачів освіти філологічних спеціальностей гуманітарної галузі наук, який є доступним на освітній онлайн-платформі в мережі Інтернет; створення бази сервісного Smart-інструментарію для організації дистанційного навчання та системи застосування інтерактивних комунікативних технологій у процесі навчання.

Запропоновано методи Smart-контроля рівня вихованості у студентів іншомовної комунікативної культури, що дало можливість не тільки вимірювати фактичний результат сформованості її показників, а й відстежувати та коригувати розвиток певних особистісних характеристик у процесі виховання ІКК.

Було доведено припущення про те, що розроблена модель і методика її реалізації сприятимуть вихованню ІКК, яка проявляється в якості лінгвосоціокультурних знань і вмінь для здійснення іншомовної комунікації, враховуючи культурні особливості співрозмовника.

Внаслідок впровадження розроблених організаційно-педагогічних умов виховання ІКК зросли зацікавленість та мотивація здобувачів освіти щодо участі у міжкультурному спілкуванні, вплив провідних цінностей ІКК на формування їх особистісного ставлення й сприйняття інших культур, а також розвиток умінь, що робить їх ефективними учасниками іншомовної комунікації.

Дослідження підтвердило переваги використання Smart-технологій, таких як: доступ до автентичних матеріалів, спеціальні методи організації навчальної діяльності здобувачів освіти, дистанційного навчання (Zoom) на

основі емоційно забарвленої ігрової діяльності, виконання дослідницьких завдань та ін. Створений віртуальний простір ІКК змоделював комфортне інформаційне освітнє середовище.

Аналіз отриманих даних формувального етапу експерименту засвідчує ефективність і доцільність впровадженої моделі та організаційно-педагогічних умов виховання іншомовної комунікативної культури здобувачів вищої освіти.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що:

– *уперше* схарактеризовано особливості виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти; теоретично обґрунтовано модель виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти, що містить цільовий, теоретичний, концептуальний, змістовий, процесуальний, визначальний та результативний аспекти; відповідні організаційно-педагогічні умови (впровадження особистісно-орієнтованого виховання іншомовної комунікативної культури; використання іноземної мови як інструменту міжкультурної комунікації; створення інноваційно-технологічного простору використання Smart-технологій для виховання іншомовної комунікативної культури); розроблено методичне забезпечення процесу виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у ЗВО («Інтерактивний курс іноземної мови (англійська)» для студентів філологічних спеціальностей гуманітарної галузі наук); визначено критерії з відповідними показниками: *когнітивний* (володіння іноземною мовою на достатньому рівні для вільної комунікації; визнання рівності культур, їх цінностей та здобутків; розуміння сутності взаємодії культур у сучасному світі; уявлення про способи уникнення та запобігання виникненню конфліктних міжкультурних ситуацій у спілкуванні), *емоційно-ціннісний (*ціннісне ставлення до інших культур; бажання отримати позитивний досвід іншомовного спілкування; інтерес до

міжкультурної комунікації; відкритість до міжкультурного діалогу), *поведінковий* (готовність до іншомовної комунікації; вміння продукувати власні комунікативні стратегії спілкування; здатність до реалізації комунікативних моделей у мовленнєвій поведінці; комунікативний контроль власних дій) та рівні ((низький (недосконалий), середній (потенційно-досконалий), високий (досконалий));

– *уточнено* сутність поняття *«іншомовна комунікативна культура»,* як сукупність норм і правил, що регулюють спілкування людей в різних культурних контекстах і характеризується наявністю комунікативного ідеалу, толерантним ставленням до співрозмовника як до цінності, усвідомленням його індивідуальних особливостей, власних комунікативних здібностей та уміннями володіти комунікативною ситуацією. Це – система внутрішніх ресурсів людини, необхідних для існування у колі ситуацій міжособистісної взаємодії різних рівнів; *«виховання іншомовної комунікативної культури особистості»* – формування усвідомленого ставлення здобувачів освіти до підвищення свого рівня комунікативних здібностей, які виявляються під час здійснення міжкультурної комунікації іноземною мовою, що передбачає використання сукупності знань з таких аспектів: лінгвокраїнознавчий (знання про культуру та історію країни, мова якої вивчається); етичний (доброзичливе ставлення до іншої країни, культури, людей та мови, врахування інтересів інших при комунікації); комунікативний (знання норм вербальної і невербальної поведінки у рідній та іншомовній культурах) та мовний (граматичні, фонетичні та лексичні знання); *«іншомовна комунікативна компетентність»* – комплексний особистісний ресурс, що забезпечує можливість ефективної взаємодії у процесі використання іноземної мови як засобу досягнення взаєморозуміння та вирішення професійних завдань.

– *подальшого розвитку набули* форми та методи виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти.

Практичне значення наукових результатів полягає у розробленні та впровадженні комплексного діагностичного інструментарію для визначення вихованості ІКК студентів гуманітарних спеціальностей ЗВО; організаційного та медичного забезпечення виховання ІКК студентів; імплементації створеної програми навчального курсу: «Інтерактивний курс викладання іноземної мови» на основі застосування Smart-технологій та Smart-інструментарію. Матеріали дослідження використовуються під час викладання навчальних курсів циклу гуманітарних дисциплін у закладах вищої освіти. Сформованою базою сервісного Smart-інструментарію користуються викладачі ЗВО України для організації дистанційного навчання й створення інтерактивних способів подачі навчального матеріалу.

Ключові слова: культура, мовна особистість, лінгвокультурна компетентність, іншомовна культура, іншомовна комунікативна культура, іншомовна комунікативна компетентність, виховання іншомовної комунікативної культури особистості, Smart- технології.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

Плужнік, А.В. (2017) Формування здатності міжкультурної комунікації у перекладачів. *Культурно-детерміновані фактори у практиці перекладу: колективна монографія (за наук.ред. А. Солодкої)*. Миколаїв, 203-216.

Статті у наукових фахових виданнях (у тому числі ті, які індексуються в науково-метричних базах)

1. Плужнік, А.В. (2017). Визначення та структура комунікативної культури студентів ВНЗ у психолого-педагогічних дослідженнях. *Збірник*

наукових праць «Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді»: зб.наук.праць (кн.2), 21, 168-175.

2. Плужнік, А.В. (2018). Виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки.* № 4 (63). Миколаїв, 92-96.

3. Тіщенко, А.В. (2019a). Структурні компоненти вихованості іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей. *Науково-методичний журнал «Нова педагогічна думка». Рівненський державний гуманітарний університет*. Рівне, 134-138.

4. Тіщенко, А.В. (2019b). Education of the foreign language communicative culture of students of humanities in higher education. (Виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей). *Збірник наукових праць «Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді»:* зб.наук.праць (кн.2), 23, 139-150.

Статті у наукових виданнях інших держав

1. Плужнік, А.В. (2016). Формування комунікативної культури студентів-філологів у сучасних соціокультурних умовах. *Zbior raportow naukowych.* Pedagogika.Warzawa: Wydawca, 29-31 (Республіка Польща).

2. Тіщенко, А.В. (2020). The model of education of foreign language communicative culture humanities stidents' in higher education institutions. (Модель виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей) *Paradigm of knowlege.* Frankfurt. TK Meganom LLC. 4(42), p. 52-66 (Німеччина).

Опубліковані праці апробаційного характеру

1. Плужнік, А.В. (2017a). Переклад, як спосіб міжкультурної комунікації. *Filologia, socjologia i kulturoznawstwo. Współczesne problemy i*

perspektywy rozwoju. Варшава. Польща, 30-31 січня 2017, 135-137.

2. Плужнік, А.В. (2017b). Формування комунікативної культури особистості студентів філологічних спеціальностей. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна освіта. Перспективи розвитку: теоретичний і практичний аспект. Modern Education. Trends of Development: Theoretical and Practical Aspects».* МНАУ. Миколаїв, 20– 21 квітня 2017, 137-141.

3. Плужнік, А.В. (2017c). Особливості формування комунікативної культури у студентів філологічних спеціальностей. *Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Взаємодія одиниць мови та мовлення: комунікативно-когнітивний, соціокультурний, перекладознавчий і методичний аспекти». Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*. Серія. Філологія. Педагогіка. Київ, 20 квітня 2017, 188-191.

4. Плужнік, А.В. (2018a). Особливості виховання іншомовної комунікативної культури у студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти. *Збірник за матеріалами звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України «Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал» за 2017 рік.* Київ, 238-242.

5. Плужнік, А.В. (2018b). Компоненти, критерії та показники вихованості іншомовної комунікативної культури у студентів гуманітарних спеціальностей. *Збірник за матеріалами звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України «Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал» за 2018 рік*. Київ, 22 квітня 2019, 190-196.

6. Плужнік, А.В. (2018c). Діалогічність як універсальна характеристика SMART-технологій. *Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції Інституту проблем виховання НАПН України за 2018 рік.*

Івано-Франківськ, 19 жовтня 2018, 290-295.

7. Плужнік, А.В. (2019). SMART–технологій в освітньому просторі. *Збірник за матеріалами звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України .Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал.* Київ, 24-25 жовтня 2019, 279-285.

8. Тіщенко, А.В (2020). Використання SMART–технологій в освітньому просторі. *Професійний розвиток педагога: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної е-конференції.* Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, 28 квітня 2020, 134-138.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Плужнік, А.В. (2017a). Проблеми формування комунікативної культури у студентів філологів. *Актуальные научные исследования в современном мире.* Переяслов-Хмельницкий, 155-160.

2. Плужнік, А.В. (2017b). Наукова проблема виховання комунікативної культури у студентів філологічних спеціальностей. *Новітні тенденції розвитку філологічної освіти в контексті інтеграції у європейський простір*. *Науковий журнал «Молодий вчений».* Миколаїв, 37-39

3. Плужнік, А.В. (2018). Зміст поняття «іншомовна комунікативна культура» у психолого-педагогічних дослідженнях». *Новітні тенденції розвитку філологічної освіти в контексті інтеграції у європейський простір. Науковий журнал «Молодий вчений»*. Миколаїв, 13-16.

4. Плужнік, А.В. (2019). Використання SMART–технологій у сучасному освітньому процесі. *Новітні тенденції розвитку філологічної освіти в контексті інтеграції у європейський простір. Науковий журнал «Молодий вчений»*. Миколаїв, 23-26.

ABSTRACT

A.Tishchenko **"Education of foreign language communicative culture of students of humanities in higher education institutions"**. Qualification scientific work with the manuscript copyright.

The thesis for Ph.D in Philosophy degree in the field of 01 Education / Pedagogy, specialty 011 - Educational, pedagogical sciences. Institute of Problems on Education of the NAPS of Ukraine, Kyiv, 2021.

Modern language education puts forward new requirements for the latest research to implement the teaching foreign languages and cultures according to state documents in the field of education (Laws of Ukraine "On Education" and "On General Secondary Education", "National Strategy for Education in Ukraine for 2012-2021"," Concept of the state language policy of Ukraine"), native and European standards of specialists' foreign language training and European Recommendations on language education.

The study of foreign languages focuses not only on the formation of students' language skills and abilities, but also on goals of more global essence: studying of culture and specifity of foreign countries, expanding linguistic and cultural horizons.

Based on the analysis of scientific sources in the thesis the model and organizational and pedagogical conditions of humanitarian students' foreign language communicative culture education in institutions of higher education are theoretically substantiated and experimentally checked.

The conceptual and categorical apparatus of the research is distinguished: the characteristics of the concepts "foreign language communicative culture (FLCC)", "FLCC education of an individual", "FLCC competence".

The features of FLCC education of humanitarian students are characterized. The content of FLCC education determines a young person's ability to evaluate and compare the values of native culture with the values of foreign ones, accept them and communicate effectively. The edvantage in promoting this process is the

usage of modern information technologies (Smart-Technologies) creating natural conditions for communication.

In accordance with the structural components of foreign language communication culture, the criteria, indicators and levels of education of FLCC are outlined. Diagnosing the current state of development of FLCC of students revealed a low level of their initiative in communication, misunderstanding of the meaning of foreign language culture, unwillingness to find mutual understanding, categorical judgments, limited interaction strategies, low level of linguistic and cultural competence and knowledge of a foreign language for productive communication.

According to the results of the ascertaining experiment, the reasons for insufficient students' knowledge of a foreign language communication culture were established: inconsistency of the content of educational work with the task of education of a foreign language communication culture; insufficient use of teaching aids and methods that motivate to be participants in intercultural interaction.

The model of the process FLCC education of humanities students' in higher education institutions theoretically substantiated and consist of such structural aspects (target, theoretical, conceptual, semantic, procedural, defining and effective). The pedagogical conditions of organizing the educational process of FLCC of students are determined by: implenetation of personality-oriented education in FLCC; usage of any foreign language as a tool of intercultural communication; creation of innovative-technological space of Smart-technologies use in FLCC education.

The model is reproduced in the form of an innovative methods to approach to the specified standard. The structure of it includes: the use of cognitive-research interactive, and feedback methods; designed *"Interactive foreign language course (English)"* for students of philological specialties, which is available on the educational online platform in the Internet; the created base of Smart-tools for

organizing distance learning and an application system of interactive communication technologies for teaching and learning.

Smart-assessment methods are developed not only for measuring the actual state of FLCC, but to track the development of certain personal characteristics in the process of education.

Diagnostics of the state of students' FLCC reviled the reasons of its lemitations: inconsistency of the content of educational materials to the tasks of FLCC education; insufficient usage in teaching methods to motivate students to be participants in intercultural interaction. The result is the absence of their initiative in communication, lack of motivation and low understanding of FLCC meaning, shortage of desire in searching mutual understanding, manifestation of categorical judgments, limited interaction strategies, insufficient level of linguo-cultural competence, and knowledge of foreign language for productive communication.

After implementation suggested pedagogical conditions into educational process, students' interest and motivation to participate in intercultural communication, the challenge in their FLCC leading values, which had great impact on the formation of personal attitude and perception of other cultures, as well as skills development have grown, making them effective participants in foreign language communication.

The effectiveness of the created model and methodics were experimentally verified.

The study confirmed the benefits of usage Smart-technologies, such as: access to authentic materials, special methods of organizing student learning activities, distance learning (Zoom) based on emotionally colored activities (games), research tasks, etc. The FLCC virtual space created a comfortable informational and educational environment for students

The scientific novelty of the obtained results. *First established:* peculiarities of FLCC education of humanities students in higher education institutions; the model of FLCC education of humanities students in higher

education institutions is theoretically substantiated, which contains target, theoretical, conceptual, semantic, procedural, defining and effective aspects; pedagogical conditions (introduction of personality-oriented education of foreign language communication culture; use of a foreign language as a tool of intercultural communication; creation of innovative-technological space of use of Smart-technologies for education of foreign language communication culture); methodical support of the process of FLCC education of humanities students in higher education institutions ("Interactive foreign language course (English)" for students of philological specialties of the humanities); criteria, indicators((knowledge of a foreign language at a sufficient level for free communication; recognition of equality of cultures, their values and achievements; understanding of the essence of cultural interaction in the modern world; -valuable (value attitude to other cultures; desire to gain a positive experience of foreign language communication; interest in intercultural communication; openness to intercultural dialogue), behavioral (readiness for foreign language communication; ability to produce their own communicative communication strategies; ability to implement communicative models in speech behavior; communicative control of own actions)) and levels (low (imperfect), average (potentially-perfect), high (perfect));

- *specified* the essence of the concept: *"foreign language communication culture"* as a set of norms and rules governing human communication in different cultural contexts and is characterized by a communicative ideal, tolerant attitude to the interlocutor as a value, awareness of their individual characteristics, communication skills and communication skills situation. It is a system of internal human resources necessary for existence in a circle of situations of interpersonal interaction of different levels; *" foreign language communicative culture education of the individual"* - the formation of a conscious attitude of students to increase their level of communication skills, which are manifested in the implementation of intercultural communication in a foreign language, which involves the use of

knowledge on the following aspects: studied); ethical (friendly attitude to another country, culture, people and language, taking into account the interests of others in communication); communicative (knowledge of norms of verbal and nonverbal behavior in native and foreign cultures) and language (grammatical, phonetic and lexical knowledge); *"foreign language communicative competence"* - a comprehensive personal resource that provides the opportunity for effective interaction in the process of using a foreign language as a means of achieving mutual understanding and solving professional problems.

- *further development of* forms and methods of foreign language communicative culture education of humanities students in higher education institutions.

The practical significance of scientific results is the development and implementation of comprehensive diagnostic tools for determining the state level FLCC education of humanities students in higher education institutions; organizational and methodical support of FLCC education of students; implementation of the created curriculum – "Interactive foreign language teaching course", based on the use of Smart-technologies and Smart-tools. The research materials are promoted during the teaching humanities in higher educational institutions. The formed base of service Smart-tools is in use by Ukrainian teachers in distance learning.

Key words: culture, language personality, linguo-cultural competence, foreign language communicative competence, foreign language culture, foreign language communicative culture, education of foreign language communicative culture of personality, Smart-technologies.

LIST OF PUBLISHED ARTICLES ON THE TOPIC OF THE THESIS (translated and transliterated)

Works in which the main results of the research are published

Monographs

Pluzhnik, A.V. (2017). Formuvannia zdatnosti mizhkulturnoi komunikatsii u perekladachiv. [Formation of the ability of intercultural communication in translators]. *Kulturno-determinovani faktory u praktytsi perekladu: kolektyvna monohrafiia (za nauk.red. A. Solodkoi). Mykolaiv,* 203-216.

Papers in scientific professional editions of Ukraine (including those indexed in scientific metric databases)

1. Pluzhnik, A.V. (2017). Vyznachennia ta struktura komunikatyvnoi kultury studentiv ZVO u psykholoho-pedahohichnykh doslidzhenniakh. [Definition and structure of communicative culture of university students in psychological and pedagogical research]. *Theoretical and methodological problems of education of children and student youth.* Institute of problems on education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. Kyiv, 168-175. [in Ukrainian]

2. Pluzhnik, A.V. (2018). Vykhovannia inshomovnoi komunikatyvnoi kultury studentiv humanitarnykh spetsialnostei. [Education of foreign language communicative culture of students of humanities]. *Proceedings of the reporting scientific and practical conference of V.O Sukhomlinsky Mykolaiv National University. Pedagogical sciences. № 4 (63).* Mykolaiv, 92-96. [in Ukrainian]

3. Tishchenko, A.V. (2019a). Strukturni komponenty vykhovanosti inshomovnoi komunikatyvnoi kultury studentiv humanitarnykh spetsialnostei. [Structural components of education of foreign language communicative culture of students of humanities]. *Scientific and methodical magazine "New pedagogical thought".* Rivne State University of Humanities. Rivne, 134-138. [in Ukrainian]

4. Tishchenko, A.V. (2019b). Education of the foreign language communicative culture of students of humanities in higher education. [Vykhovannia inshomovnoi komunikatyvnoi kultury studentiv humanitarnykh spetsialnostei].

«Theoretical and methodological problems of educating children and youth». Institute of problems on education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, 139-150. [in English]

Papers in scientific publications of other countries

Pluzhnik, A.V. (2016). Formuvannia komunikatyvnoi kultury studentiv-filolohiv u suchasnykh sotsiokulturnykh umovakh. [Formation of communicative culture of students-philologists in modern socio-cultural conditions]. *Collection of scientific reports. Pedagogic.*Warzawa: Wydawca, (Poland), pp. 29-31. [in Ukrainian]

Anastasiia Tishchenko (2020). The model of education of foreign language communicative culture humanities stidents' in higher education institutions. *Paradigm of knowlege.* Frankfurt. TK Meganom LLC. 4(42). p. 52-66. doi: 10.26886/2520-7474.4(42)2020.5 (Germany). [in English]

Scholarly articles that prove the approbation of the thesis materials

1. Pluzhnik, A.V. (2017a). Pereklad yak sposib mizhkulturnoi komunikatsii. [Translation as a method of intercultural communication]. *Philology, sociology and cultural studies. Common problems and development prospects.* Poznan, Poland, January 30-31, 2017, 135-137 (Poland). [in Ukrainian]

2. Pluzhnik, A.V. (2017b). Formuvannia komunikatyvnoi kultury osobystosti studentiv filolohichnykh spetsialnostei. [Formation of communicative culture of personality of students of philological specialties]. Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference "*Modern Education. Trends of Development: Theoretical and Practical Aspects"* Mykolaiv. MNAU, April 20– 21, 2017 137-141. [in Ukrainian]

3. Pluzhnik, A.V. (2017c). Osoblyvosti formuvannia komunikatyvnoi kultury u studentiv filolohichnykh spetsialnostei. [Features of the formation of communicative culture in students of philological specialties]. *Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference "Interaction of units of language and speech: communicative-cognitive, socio-cultural, translation and methodological aspects"*

National Technical University of Ukraine 'Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute'. Series. Philology. Pedagogy. Kyiv, April 20, 2017 188-191. [in Ukrainian]

4. Pluzhnik, A.V (2018a). Osoblyvosti vykhovannia inshomovnoi komunikatyvnoi kultury u studentiv humanitarnykh spetsialnostei u zakladakh vyshchoi osvity. [Peculiarities of education of foreign language communication culture in students of humanities in higher education institutions.]. *Proceedings of the reporting scientific and practical conference of the Institute of problems on education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine for 2017 "Modern educational process: essence and innovative potential"*. Kyiv, 238-242. [in Ukrainian]

5. Pluzhnik, A.V (2018b). Komponenty, kryterii ta pokaznyky vykhovanosti inshomovnoi komunikatyvnoi kultury u studentiv humanitarnykh spetsialnostei. [Components, criteria and indicators of education of foreign language communication culture in students of humanities]. *Proceedings of the reporting scientific and practical conference of the Institute of problems on education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*. *"Modern educational process: essence and innovative potential"*. Kyiv, April 22, 2019, 190-196. [in Ukrainian]

6. Pluzhnik, A.V (2018c). Dialohichnist yak universalna kharakterystyka SMART-tekhnolohii. [Dialogicity as a universal characteristic of SMART-technologies]. *Proceedings of the reporting scientific and practical conference of the Institute of problems on education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine for 2018 "Modern educational process: essence and innovative potential"*. Kyiv, October 19, 2018 290-295. [in Ukrainian]

7. Pluzhnik, A.V (2019). SMART–tekhnolohii v osvitnomu prostori. [SMART-technologies in the educational space]. *Proceedings of the reporting scientific and practical conference of the Institute of problems on education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine for2019 "Modern educational process: essence and innovative potential"*. Kyiv, October 24-25, 2019 279-285. [in Ukrainian]

8. Tishchenko, A.V (2020). Vykorystannia SMART–tekhnolohii v osvitnomu prostori. [The use of SMART-technologies in the educational space]. *Professional development of a teacher: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical E-conference. Rivne State University for the Humanities*. Rivne, April 28, 2020 134-138. [in Ukrainian]

Published works that additionally reflect scientific results of the research

1. Pluzhnik, A.V. (2017a). Problemy formuvannia komunikatyvnoi kultury u studentiv filolohiv. [Problems of formation of communicative culture in students of philology]. *Current scientific research in the modern world.* Pereyaslov-Khmelnitskij, 155-160 [in Ukrainian]

2. Pluzhnik A.V.(2017b). Naukova problema vykhovannia komunikatyvnoi kultury u studentiv filolohichnykh spetsialnostei. [The scientific problem of educating communicative culture in students of philological specialties]. *The latest trends in the development of philological education in the context of integration into the European space. Scientific journal "Young Scientist"*. Mykolaiv, 37-39. [in Ukrainian]

3. Pluzhnik, A.V. (2018). Zmist poniattia «inshomovna komunikatyvna kultura» u psykholoho-pedahohichnykh doslidzhenniakh». [The meaning of the term of "foreign language communicative culture" in psychological and pedagogical research]. *The latest trends in the development of philological education in the context of integration into the European space. Scientific journal "Young Scientist"*. Mykolaiv, 13-16. [in Ukrainian]

4. Pluzhnik, A.V. (2019). Vykorystannia SMART–tekhnolohii u suchasnomu osvitnomu protsesi. [The use of Smart-technologies in the modern educational process]. *The latest trends in the development of philological education in the context of integration into the European space. Scientific journal "Young Scientist"*. Mykolayiv, 23-26. [in Ukrainian]

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ІКК – іншомовна комунікативна культура

FLCC – foreign language communicative culture (ІКК)

ЗВО – заклад вищої освіти

Smart – технологія самоконтролю, аналізу та звітності (self-monitoring, analysis and reporting technology)

ІМ – іноземна мова

ЗМІСТ

ВСТУП……... 22
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ЗВО……. 33
1.1. Зміст поняття «іншомовна комунікативна культура» у психолого-педагогічних дослідженнях ……. 33
1.2. Особливості виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей ЗВО ……. 60
Висновки до першого розділу ……..... 78
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО…… 80
2.1. Діагностика виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у ЗВО …… 80
2.2. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов виховання іншомовної комунікативної культури студентів ЗВО …… 95
2.3. Модель виховання іншомовної комунікативної культури студентів …… 112
Висновки до другого розділу ……..... 125
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗВО ……... 129
3.1. Методичне забезпечення виховання іншомовної комунікативної культури студентів…… 129
3.2. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи …… 150
Висновки до третього розділу …… 176
ВИСНОВКИ …… 178
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……... 184
ДОДАТКИ…… 204

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена інтеграцією національної освіти у європейський освітній простір, де всебічний розвиток особистості молодої людини, забезпечення її готовності до життєвого самовизначення, здатність до встановлення міжособистісних контактів і міжкультурної взаємодії має вирішальне значення. Засвоюючи знання про культуру народу, зокрема про мову, як частину культури, молода людина розвиває комунікативні здібності. Вивчення іноземних мов орієнтує не тільки на формування у студентів мовних навичок і умінь, а й на цілі більш глобального характеру: вивчення культури і специфіки сучасного життя країн мови, що вивчається, розширення лінгвістичного і загальнокультурного кругозору.

Як свідчить практика, у молоді нерідко виникають труднощі у спілкуванні, особливо іноземною мовою, що пов'язано з її неспроможністю розкрити зміст і тему комунікації, висловити думку, враховувати у взаємодії гендерну, професійну й суспільну приналежність, виявляти комунікативну толерантність як основу гуманних взаємин між людьми.

Виховання іншомовної комунікативної культури здобувачів освіти передбачає формування емоційно-ціннісного сприйняття світу, позитивного ставлення до інших мов і культур, розуміння важливості вивчення іноземних мов, потреби користуватися ними як засобом спілкування для досягнення міжкультурного полілогу. За цих умов іншомовна комунікативна культура сучасної молодої людини зумовлює виникнення нових елементів і форм культурної активності для обміну думками, є основою успішної діяльності особистості в сучасному світі.

Ціннісне ставлення до мови, знання змістовних характеристик мови як засобу комунікації, усвідомлення її культуроносної та інформаційної функцій спрямовує процес вивчення іноземних мов на оволодіння засобами самовираження через іншомовну компетентність. Іноземна мова стає

важливим фактором виховання іншомовної комунікативної культури, розвиває здатність оцінити, порівняти і прийняти цінності різних культур.

Іншомовна комунікативна культура – це складна особистісна характеристика, що включає сукупність знань, умінь, навичок, комунікативних здібностей, які виявляються під час спілкування на перетині культур.

Іншомовна комунікативна культура регулює спілкування людей у різних культурних контекстах. Вона характеризується наявністю комунікативного ідеалу, толерантним ставленням до співрозмовника як до цінності, усвідомленням його індивідуальних особливостей, власних комунікативних здібностей та вміннями володіти комунікативною ситуацією. Це – система внутрішніх ресурсів людини, необхідних для існування у колі ситуацій міжособистісної взаємодії різних рівнів.

Про науковий інтерес до виховання у молоді іншомовної комунікативної культури свідчать численні праці, що виявляють міждисциплінарність вивчення чинної проблеми.

Праці сучасних науковців присвячені дослідженню складників комунікативної культури, розкриттю окремих її аспектів: світоглядного (А. Бодальов, Б. Ломов), психологічного (Б. Ананьєв, Г. Андрєєва , І. Зимня, І. Котова, А. Леонтьєв, Ю. Шерковін), соціологічного (Т. Дридзе, С. Самигін, А. Реан), мистецтвознавчого (П. Єршов, А. Мурашов), естетичного (Н. Миропольська, О. Комаровька), адаптивного (В. Ащепков, Г. Якушева) духовного (Г. Шевченко), культурологічного (В. Сафонова, В. Соколова).

Методологічні засади проблеми розроблялись у напрямках системно-діяльнісного (М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремень), культурологічного (А. Валіцька, В. Біблер, М. Бубер), гуманістичного (Ш. Амонашвілі, Г. Балл, Є. Бондаревська, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська), особистісно орієнтованого (І. Бех, В. Білоусова, К. Платонов, С. Подмазін, , О.Пехота, Р. Рибалка, І. Якиманська), аксіологічного підходів (М. Боришевський,

Б. Гершунський, Є. Зеленов). У вивченні теорії питання важливими є роботи, присвячені теорії комунікації (А. Добрович, Г. Кучинський, Ю. Лотман, Р. Якобсон, Я.Яноушек, Ю. Габермас, К.О. Апель, Х.-Г. Гадамер, В. Хьосле); міжкультурній комунікації (А.Солодка, П.Кендзьор, С. Федоренко, О. Безкоровайна); становленню загальної культури особистості (М. Александрова, П.Герчанівська, В. Гриньова, І. Ісаєв, Л. Колмогорова, В. Межуєв, К. Журба, Л.Канішевська); теорії та практики педагогічних технологій (В. Безпалько, О. Падалка, О. Пєхота, І. Підласий, О. Савченко, С. Сисоєва); комунікативній сутності педагогічного процесу (О. Бодальов, А. Брудний, В. Грєхнєв, В. Кан-Калік, О. Леонтьєв, С. Мусатов, Т. Нетчинова, А. Реан, І. Тодорова, А. Хараш, Толочко С.В.); формуванню особистості студента в системі вищої освіти (О. Дубасенюк, Л. Бєлоусова, В. Оржеховська, М. Фіцула).

На важливості комунікативної підготовки здобувачів освіти у закладах вищої освіти акцентують увагу: І. Звєрєва, М. Ісаєнко, А. Капська, М. Коць, О. Кулешова, А. Курінна, В. Малахов, Н. Скотна, Ф.Хміль, Г. Цукерман, П. Шахбанова, О. Швед, Т. Шепеленко, О. Шмайлова, О. Яковліва.

Проблема іншомовної компетентності висвітлена у працях зарубіжних і вітчизняних дослідників: Є. Верещагіна, В. Костомарова, Є. Пассова, С. Тер-Мінасової, Л. Щерби, А. Холлідей, О. Сисоєвої. Залежність формування комунікативної культури від структури вербальної взаємодії викладача і студента досліджено у працях О. Бодальова, А. Брудного, В. Грєхнєва, В. Кан-Каліка, О. Леонтьєва, С. Мусатова, Т. Нетчинової, А. Реана, І. Тодорової, А. Хараш та ін.

Отже, науковий пошук у вихованні та освіті йде в напрямку зміни пріоритетів, стає можливим посилення культуровідповідних та культуротворчих ролей людини, з'являється новий ідеал – «людина культури», що володіє розумовою, етичною, суспільно-духовною культурністю. Засобом і умовою досягнення цього ідеалу, педагогічною

метою стає формування іншомовної комунікативної культури особистості.

Спектр досліджуваних основних питань приводить до усвідомлення необхідності впровадження у виховний процес сучасних інформаційно-комунікативних технологій виховання і навчання молоді.

Творчий пошук у цьому напрямі детерміновано необхідністю вирішення характерних для сучасної вищої школи ряду *суперечностей* між:

- можливостями іншомовної комунікативної культури як форми культурної активності, що коригує ціннісні орієнтири, моделі поведінки, способи життя, та її невикористанням як виховної стратегії у практиці закладів вищої освіти;

- вимогами суспільства, які пред'являє сучасний етап розвитку освітнього процесу щодо пристосування молоді до реалій сучасного світу, і певною неспроможністю закладів вищої освіти вчасно реагувати на інноваційні зміни;

- необхідністю теоретичного обґрунтування особливостей ~~й~~ науково-методичного забезпечення ефективності процесу виховання іншомовної комунікативної культури і недостатньою розробленістю освітніх засобів із забезпеченням цієї потреби.

Актуальність проблеми, її недостатньо наукова розробленість та необхідність розв'язання зазначених суперечностей зумовили вибір теми роботи: **«Виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження є складником науково-дослідної теми кафедри германської філології та перекладу «Інтерференція в процесі перекладу у сфері міжкультурної професійної комунікації» (державний реєстраційний номер**:** 0118U003997) та науково-дослідної теми кафедри іноземних мов «Концептуально-технологічні засади формування професійної комунікативної мобільності студентів в кроскультурній

взаємодії» (державний реєстраційний номер**:** 0118U003973) філологічного факультету Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського. Також дослідження є складником науково-дослідної теми Лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання інституту проблем виховання «Формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх закладах» (0117U000169). Тему дослідження затверджено Вченою радою інституту проблем виховання (протокол № 8 від 28 вересня 2017 р.) та узгоджено в Міжвідомчій Раді з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 6 від 28.10.2017 р.).

Об'єкт дослідження – освітній процес спрямований на виховання іншомовної комунікативної культури студентів гумнітарних спеціальностей у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти.

Мета дослідження – на основі аналізу наукових джерел із проблеми дослідження теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність моделі та організаційно-педагогічні умови виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти.

Відповідно до мети та концептуального бачення структури дослідження визначено такі **завдання**:

1. Шляхом теоретичного аналізу філософських, психологічних і педагогічних джерел із проблеми дослідження уточнити понятійно-категоріальний апарат дослідження.

2. Схарактеризувати особливості виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти.

3. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні вихованості іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей закладів вищої освіти.

4. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність моделі та організаційно-педагогічних умов виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей ЗВО.

5. Розробити методичне забезпечення процесу виховання іншомовної комунікативної культури студентів у закладах вищої освіти.

Для досягнення поставленої мети і розв'язання визначених завдань використано комплекс **методів дослідження:**

– *теоретичні* – вивчення, аналіз і систематизація, порівняння й узагальнення доробку вітчизняних і зарубіжних науковців з іншомовної комунікативної культури; уточнення категорійно-поняттєвого апарату дослідження («іншомовна комунікативна культура», «Smart-технології»); характеристика особливостей виховання іншомовної комунікативної культури студентів у закладах вищої освіти, обґрунтування організаційно-педагогічних умов виховання іншомовної комунікативної культури здобувачів освіти; визначення і моделювання цього процесу для конструювання моделі виховання іншомовної комунікативної культури студентів у закладах вищої освіти;

– *емпіричні* – орієнтують на вивчення явищ у реальному освітньому процесі: анкетування, тестування, опитування, проблемні ситуації, ситуаційно-рольові вправи, спостереження, самоспостереження, аналіз продуктів діяльності, констатувальний і формувальний етапи педагогічного експерименту;

– *статистичні* – оцінка результатів експериментальної роботи проводилась на основі кількісного та якісного аналізу змін рівнів вихованості іншомовної комунікативної культури, порівняльного аналізу показників у

експериментальних і контрольних групах (коефіцієнти взаємної спряженості К. Пірсона (x^2)).

Експериментальна база дослідження. Дослідницько-експериментальною роботою на різних етапах було охоплено 414 студентів гуманітарних спеціальностей з Миколаївського національного університету ім. В.О.Сухомлинського, Державного вищого навчального закладу Прикарпатський національного університету імені Василя Стефаника, Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. *Експериментальна група* – 196 студентів (035.04 Філологія (Германські мови та літератури переклад включно) Мова і література (англійська)), 035.04 Філологія (Германські мови та літератури переклад включно) Прикладна лінгвістика). *Контрольна група* – 218 студентів гуманітарних спеціальностей (014 «Середня освіта» (Англійська мова та друга іноземна мова), 035.04 Філологія (Германські мови та літератури переклад включно) Переклад, Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська Переклад (англійська мова та друга іноземна мова (китайська)).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що:

– *уперше* схарактеризовано особливості виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти; *теоретично обґрунтовано* модель виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти, що містить цільовий, теоретичний, концептуальний, змістовий, процесуальний, визначальний та результативний аспекти; відповідні організаційно-педагогічні умови (впровадження особистісно-орієнтованого виховання іншомовної комунікативної культури; використання іноземної мови як інструменту міжкультурної комунікації; створення інноваційно-технологічного простору використання Smart-технологій для виховання іншомовної комунікативної культури); *розроблено* методичне забезпечення процесу виховання іншомовної комунікативної культури студентів

гуманітарних спеціальностей у ЗВО («Інтерактивний курс іноземної мови (англійська)» для студентів філологічних спеціальностей гуманітарної галузі наук); визначено критерії з відповідними показниками: *когнітивний* (володіння іноземною мовою на достатньому рівні для вільної комунікації; визнання рівності культур, їх цінностей та здобутків; розуміння сутності взаємодії культур у сучасному світі; уявлення про способи уникнення та запобігання виникненню конфліктних міжкультурних ситуацій у спілкуванні), *емоційно-ціннісний (*ціннісне ставлення до інших культур; бажання отримати позитивний досвід іншомовного спілкування; інтерес до міжкультурної комунікації; відкритість до міжкультурного діалогу), *поведінковий* (готовність до іншомовної комунікації; вміння продукувати власні комунікативні стратегії спілкування; здатність до реалізації комунікативних моделей у мовленнєвій поведінці; комунікативний контроль власних дій) та рівні ((низький (недосконалий), середній (потенційно-досконалий), високий (досконалий));

– *уточнено* сутність поняття *«іншомовна комунікативна культура»,* як сукупність норм і правил, що регулюють спілкування людей в різних культурних контекстах і характеризується наявністю комунікативного ідеалу, толерантним ставленням до співрозмовника як до цінності, усвідомленням його індивідуальних особливостей, власних комунікативних здібностей та уміннями володіти комунікативною ситуацією. Це – система внутрішніх ресурсів людини, необхідних для існування у колі ситуацій міжособистісної взаємодії різних рівнів; *«виховання іншомовної комунікативної культури особистості»* – формування усвідомленого ставлення здобувачів освіти до підвищення свого рівня комунікативних здібностей, які виявляються під час здійснення міжкультурної комунікації іноземною мовою, що передбачає використання сукупності знань з таких аспектів: лінгвокраїнознавчий (знання про культуру та історію країни, мова якої вивчається); етичний (доброзичливе ставлення до іншої країни, культури, людей та мови,

врахування інтересів інших при комунікації); комунікативний (знання норм вербальної і невербальної поведінки у рідній та іншомовній культурах) та мовний (граматичні, фонетичні та лексичні знання); *«іншомовна комунікативна компетентність»* – комплексний особистісний ресурс, що забезпечує можливість ефективної взаємодії у процесі використання іноземної мови як засобу досягнення взаєморозуміння та вирішення професійних завдань.

– *подальшого розвитку набули* форми та методи виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти.

Практичне значення наукових результатів полягає у розробленні та впроваджені комплексного діагностичного інструментарію для визначення вихованості ІКК студентів гуманітарних спеціальностей ЗВО; організаційного та медичного забезпечення виховання ІКК здобувачів освіти; імплементації створеної програми навчального курсу: «Інтерактивний курс іноземної мови» на основі застосування SMART-технологій та SMART-інструментарію. Матеріали дослідження використовуються під час викладання навчальних курсів циклу гуманітарних дисциплін у закладах вищої освіти. Сформованою базою сервісного Smart-інструментарію користуються викладачі ЗВО України для організації дистанційного навчання та створення інтерактивних способів подачі - матеріалу.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Миколаївського національного університету ім. В.О.Сухомлинського (довідка № 01-12/01/421 від 30.03.2021 р.). Державного вищого навчального закладу Прикарпатський національного університету імені Василя Стефаника (довідка № 106 від 15.01.2021 р.), Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 1/142 від 16.02.2021 р.).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовано під час виступів на конференціях, семінарах, тренінгах,

воркшопах, вебінарах, навчально-демонстративних сесіях різного рівня: на *міжнародних науково-практичних конференціях: «*Zbior raportow naukowych» *м.* Варшава (Польша, 2016), «Актуальные научные исследования в современном мире» (Переяслав-Хмельницкий, 2017), «Новітні тенденції розвитку філологічної освіти в контексті інтеграції у європейський простір», (Миколаїв, 2017), «Filologia, socjologia i kulturoznawstwo. Współczesne problemy i perspektywy rozwoju» (Польща, 2017), «Сучасна освіта. Перспективи розвитку: теоретичний і практичний аспект. Modern Education. Trends of Development: Theoretical and Practical Aspects» (Миколаїв, 2017), «Взаємодія одиниць мови та мовлення: комунікативно-когнітивний, соціокультурний, перекладознавчий і методичний аспекти» (Київ, 2017), «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору», (Київ, 2018), «Тенденції розвитку філологічної освіти в контексті інтеграції у європейський простір», (Миколаїв, 2018), «Новітні тенденції розвитку філологічної освіти в контексті інтеграції у європейський простір» (Миколаїв, 2019); на *всеукраїнських науково-практичних конференціях:* «Особливості у виховному просторі зростання: від дитинства до юності» (Київ, 2017), «Особистість у просторі виховних інновацій» (Київ, 2018), «Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал» (Київ, 2018), «Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал» (Київ, 2019); на *тренінгах, воркшопах, вебінарах, навчально-демонстративних сесіях:* тренінг-марафон до XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2018), навчально-демонстраційна сесія «Інноваційні методи викладання, навчання, менеджменту: новітні світові практики» Міжнародної науково-практичної конференції «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2018).

Результати дослідження обговорювались на науковому семінарі

кафедри іноземних мов філологічного факультету МНУ ім. В.О. Сухомлинського «Моделювання процесу виховання іншомовної комунікативної культури студентів у навчально-виховному процесі ЗВО» (Протокол засідання кафедри №4 від 19 вересня 2019 р.).

Публікації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження висвітлено у ***19 наукових публікаціях***, з яких: *1 монографія* (колективна); *4 статті* у наукових фахових виданнях України; *2 статті* у зарубіжних наукових виданнях; *8 наукових праць* у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій; *4 статті*, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура дисертації. Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (228 найменувань, із них 53 – іноземною мовою). Загальний обсяг дисертації 269 сторінок, зокрема основного тексту – 164 сторінки. Робота містить 31 додаток на 65 сторінках, 12 таблиць, 10 малюнків).

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ЗВО

2.1. Зміст поняття «іншомовна комунікативна культура» у психолого-педагогічних дослідженнях.

Іншомовна комунікативна культура є однією з центральних проблем усіх часів, через призму якої визначають сприймання й розуміння людьми міжособистісних взаємин та своєрідності культур.

Від того, як людина спілкується, залежить ставлення оточуючих до неї, формується думка про рівень її обізнаності, вихованості, освіченості.

Про необхідність розвитку іншомовної комунікативної культури свідчить велика кількість суперечок у світовому суспільстві, пов’язаних із нерозумінням норм взаємодії різних культур. Єдиним вирішенням цих проблем є об’єднання та співпраця міжнародних спільнот, спрямованих на покращення розуміння культурних, релігійних традицій і цінностей різних країн.

Багатогранність культур передбачає таке сприйняття світу, в якому однакові речі розуміють по-різному. Сформованість іншомовної комунікативної культури людини, в першу чергу, це вміння враховувати відмінності культур країн при комунікації, а також важливий внесок у справу підтримки миру, безпеки і стабільності.

Важливого значення виховання іншомовної комунікативної культури набуває в контексті євроінтеграції освітніх систем. Володіння нормами міжкультурної комунікації є важливою передумовою мобільності здобувачів освіти. Налагодження міжнародних контактів, доступ до світової бази знань, розширення поля взаємодії у професійній, науковій, громадській діяльності є запорукою взаєморозуміння та взаємоповаги.

«Міжкультурна комунікація є потребою нашого часу. У світі, дедалі більш різноманітному та непедбачуваному, мусимо говорити про етнічні, релігійні, мовні та національні бар'єри, щоб досягти суспільної злагоди і запобігти конфліктам» (із передмови Тері Девіса, Генерального секретаря Ради Європи (2004–2009 рр.) до Білої книги з міжкультурного діалогу) (Біла книга з міжкультурного діалогу Ради Європи. Режим доступу: http://www.ucipr.kiev.ua/publications/4580).

Сьогодні співпраця і взаємодія світових країн реалізується через стратегії, програми й проекти таких міжурядових регіональних організацій, як Рада Європи (РЄ), Європейський Союз (ЄС), Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Центральна європейська ініціатива (ЦЄІ), а також інших авторитетних світових організацій.

Результатом змін у діяльності взаємодіючих культур є велика кількість самітів, з'їздів і підписання декларацій, пактів, договорів про партнерство між країнами. До найважливіших з таких документів належать: «Загальна декларація прав людини», «Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права», «Віденська декларація», «Рамкова конвенція про захист національних меншин», «Біла книга з міжкультурного діалогу», Програма Ради Європи на 2010–2014 роки «Освіта для міжкультурного взаєморозуміння прав людини і демократичної культури»,

Декларація «Про створення Шанхайської організації співпраці», Римська декларація ЄС (2017 р.) тощо.

З кожним роком більш актуальним стає не тільки знання іноземної мови, а й уміння фахівців використовувати її для вільної комунікації у різних соціокультурних контекстах. Тому сучасне реформування вищої освіти передбачає впровадження нових методів і технологій у вихованні іншомовної комунікативної культури для успішної адаптації молодої людини у світі.

Для розуміння сутності терміну «іншомовна комунікативна культура» пропонуємо розглянути окремі його складові у співвідношенні понять: «іншомовна комунікативна культура», «комунікативна культура», «культура», «мова» і «мовна особистість», «міжкультурна комунікація» і «іншомовна культура».

Іншомовна комунікативна культура є одним із важливих аспектів базової культури особистості, а саме мовної.. Вона виступає системою для покращення і формування професійно- і соціально- значущих якостей людини, а мова є засобом комунікації та розвитку іншомовної комунікативної культури.

Про комунікативну роль культури говорили починаючи з Античності. Стародавні філософи Аристотель, Сократ, Платон розглядали комунікацію через паралелі загальних питань про єство та його окремі прояви. Саме риторика в той час стає основою культури комунікації. Людина є центральною темою філософських міркувань софістів. Такий перехід був пов'язаний із діяльністю Сократа. Звернення до проблеми людини, людського буття виводило на перший план питання міжособистісних відносин. (М.Булатов, В.Звіглянич, Є. Андрос, 1983)

Наприклад, у своїх дискусіях Сократ і Платон були прихильниками діалектичного способу міркування, сутність якого полягає у діалозі, де необхідно розкрити протиріччя в поглядах співрозмовників через зіткнення різних точок зору з метою досягнення спільної істини (История философии и вопросы культуры, 1975,с.319).

У свою чергу Аристотель вважав комунікацію мистецтвом аналізу та визначенням процесів, що ведуть до завоювання аудиторії. Він винайшов схему спілкування і визначив його три основні елементи, які залишаються актуальними (Рис.1).

Рис. 1 Схема спілкування Аристотеля.

Свого часу антична думка зробила лише перші кроки на шляху осмислення людської комунікації та комунікативної культури. Рівень розвитку особистості і реальних відносин між людьми був ще недостатньо високий, щоб проблема набула серйозного значення в суспільній свідомості. Головним стримуючим фактором тоді було «розчинення індивідуального існування в колективності полісної громади » (М. Каган, 1988). Але вже тоді філософи заклали основу для досліджень комунікації, з якої розпочався тривалий процес становлення і розвитку теорії комунікативної культури.

У середньовічній філософії велике значення для подальшого розвитку міжособистісних відносин мало визначення сутності людини, як незалежної особистості у Всесвіті. Виникнення Християнства дало змогу людині усвідомити, що її доля залежить тільки від неї самої, а наділення індивідуальними якостями надає їй унікальності в суспільстві (Философско-социалистические вопросы развития и формирования духовного мира человека, 1986, с. 123).

Християнство проголосило принцип людських відносин. Комунікація людей на його основі виявилася не стільки метою, скільки засобом, що забезпечує можливість спілкування людини. Таким чином, найвища цінність – це спілкуванням людини з Богом, а не з собі подібними, хоча така думка несла заклики поважати оточуючих, що є однією з головних складових комунікативної культури (Философско-социалистические вопросы развития и формирования духовного мира человека, 1986, с.123).

Втім, в Епоху Відродження і Нового часу розпочинається стрімкий процес формування нового сприйняття людської комунікації, заснований не

на релігії, а на гуманістичному світогляді. Широкого визнання набуває розуміння сутності людини і людських відносин, що базується на вірі в природну доброту та інтелектуальність особистості. Закладається фундамент для створення суспільства, в якому пануватимуть вільні відносини між людьми та культурами.

Цей час можна вважати епохою активного розвитку комунікативної культури, а саме, іншомовної комунікативної культури у зв'язку з мандрами філософів, відкриттям нових земель та мов, боротьбою за владу та розподілом нових територій, удосконаленням уявлення про світ та існування інших культур. Людство почало сприймати різноманітність думок, поглядів, усвідомлювати багатогранність культури (Личность и мировоззрение, 1985, с.119).

Актуальними стають ідеї Е. Роттердамського про те, що особистість – це не вроджене явище, а сформоване завдяки вихованню. Він наполягав на необхідності виховувати у людині моральні, релігійні переконання та наголошував на важливості інтелектуального розвитку. Крім того, вчений переконував у необхідності міжкультурної взаємодії, що має велике значення для взаємозбагачення різних культур. (Е. Роттердамский, 1931)

У своїх філософських працях Ф. Бекон радив мандрувати та переїжджати з одного міста до іншого, частіше змінювати місця перебування, шукаючи нові враження. Так само він звертав увагу на важливість знання мови країни, до якої збирається мандрівник, її культури та звичаїв. Бекон запевняє, що така обізнаність стане у нагоді в чужій країні і дозволить уникнути багатьох суперечностей. Він називає це «входженням» в культурно-історичне середовище, яке забезпечує досягнення менталітету носіїв мови (Ф. Бекон, 1971).

З точки зору нашої проблеми цікавою є праця «Досліди» М. Монтеня, де він узагальнює роль і значення пізнання людиною світу та наголошує на

необхідності розширювати світогляд через комунікацію, аналізуючи та проводячи чужі думки крізь себе. (М.Монтель, 1992)

При всій неоднорідності німецької класичної філософії кінця XVIII–початку XIX століття, вона може бути розцінена як цілісний етап в історії теоретичного самопізнання людини й осмислення його ставлення до себе. (О.Пашков, 2006)

Значна кількість філософів тлумачили людську комунікацію в категоріях суб'єктно-об'єктного зв'язку, де «суб'єкт» – це людина, а «об'єкт» – навколишній світ і процес спілкування (односторонній, монологічній).

Е.Фромм розробив вчення про соціальні характери як форми зв'язків між психікою індивіда та соціальною структурою. Він нагадував, що людина повинна використовувати свободу для розвитку та самовдосконалення, так як вона – продукт культури, яким керує прагнення бути унікальним, але водночас соціальним. Він заперечував фрейдову концепцію людських відносин, на основі якої взаємодія між людьми є інстинктивною і, на його думку, індивід має повний набір біологічно обумовлених потреб, які повинні бути задоволені (Е. Фромм,1931, с.11). Вчений впевнений, що суспільство створює усі культурні та економічні умови для розвитку особистості. На його думку, культури різних народів може об'єднати централізована організація, яка систематизує все і виявить спільні цінності. До таких цінностей Е. Фромм відносить гуманістичні надбання, спрямовані на об'єднання людей, та визнання цінності кожної людини. (Е. Фромм,1931)

З кінця XIX століття і до сьогодні комунікація отримала статус однієї з основних філософських проблем, потрактованої як головний феномен людського буття, аспект формування і розвитку людини, спосіб її реалізації і гармонізації, як системоутворюючий фактор.

Ф. Ніцше став одним із особливо помітних критиків комунікації XIX століття. Значне місце в його філософії відведено критиці мови. Він переконував, що мислення невіддільне від мови, але мова через необхідність

спотворює реальність. Деіндивідуалізація і універсальна застосовність понять – запорука існування суспільства, члени якого повинні мати можливість «домовитися». Розглядаючи реальність як невпорядкований потік становлення, Ніцше підкреслював несумірність створюваного категоріально схемою мови образу світу зі справжнім світом. Він стверджував про нездатність мови, отже і мислення, уявити знання незалежно від самої мови і мислення (О.Пашков, 2006, с.12). Тому наприкінці XIX століття науковці активно почали досліджувати взаємозв'язок комунікативної культури з мовою.

Пізніше теорію Ф. Ніцше підтвердили лінгвістичні дослідження Ю. Апресяна, Л. Введенської, Т. Ладиженського, Д. Лихачова, М. Львова, Л. Павлової. Комунікативну культуру почали трактувати як сукупність знань про мову, як культуру володіння усною та писемною мовою. Цей термін став одним із компонентів, що стосується загальної культури особистості й виявляється у сукупності знань, умінь, навичок, які дозволяють людині результативно використовувати свої психічні, фізичні, особистісні якості для ефективного вирішення комунікативних завдань (Д. Сурнін, 2012, с.505 – 507).

Розглядаючи комунікативну культуру як специфічний спосіб організації спілкування, С. Знаменська визначає, що вона характеризується наявністю комунікативного ідеалу, системою комунікативних норм і правил, ставленням до співрозмовника як до цінності, знанням його індивідуальних особливостей, власних комунікативних здібностей та умінням володіти комунікативною ситуацією. Автор розглядає комунікативну культуру як систему внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації у певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії (С.Знаменська, 2004, с. 169).

Ю. Ємельянов у свою чергу зазначає, що комунікативна культура – це сукупність знань, умінь і навичок спілкування, які набувала людина протягом

природної соціалізації, навчання та виховання. Це складна особистісна характеристика, що включає психологічні знання, комунікативні здібності, уміння, навички та певні властивості особистості (характер, темперамент, емоційний стан), які виявляються під час спілкування (Ю. Емельянов, 1993, с. 69 – 73).

Виховання іншомовної комунікативної культури повинно ґрунтуватися на провідних теоріях світової культури: концепції комунікативної культури, міжкультурній комунікації, на вивченні процесів суспільного єднання.

Взаємозв'язок комунікації та культури актуалізується у рамках культурологічного підходу до сучасної освіти.

Культура є багатозначним явищем, що охоплює всі сфери життєдіяльності людини. Для розкриття змісту, процесу і результатів виховання іншомовної комунікативної культури потрібно звернутися до дефініції поняття «культура», розглянути її функцію та роль відповідно до контексту нашого дослідження.

З давніх часів слово «культура» розумілося як опозиція поняттю «натура» – тобто природа. Воно означало «оброблене», «штучне», протилежне «природному», «первісному», «дикому» і застосовувалось, перш за все, для розрізнення вирощених людьми рослин і дикорослих. Згодом це поняття стало вбирати в себе більш широке коло предметів, явищ, дій, загальними ознаками яких були їх надприродній, так би мовити «протиприродній», характер. Відповідно і сама людина в тій мірі, в якій вона розглядається як творець себе самого та плід, створений Богом, або природній матеріал, потрапила у сферу культури і отримала зміст «освіти» та «виховання» (М.Каган, 1996, с. 17).

Німецький філософ І. Кант (хоча і визнавав в основі світобудови тріаду ідей: Істина, Доброта і Краса) дійшов переважно до морального усвідомлення поняття «культура», зробивши особливий акцент на моральній стороні буття, вважаючи культуру даною Богом можливістю людині

піднятися від «тваринного» емоційного стану до високоморального існування (В.Розін 1999, с. 12)

У XVII столітті під культурою стали розуміти процеси вдосконалення людства в цілому, «очищення» моралі, розвиток суспільства відповідно до потреб природи людини, а згодом воно міцно увійшло в лексикон політиків, соціологів, публіцистів, психологів та педагогів. Серед найбільш відомих науковців, які займались дослідженням цієї проблеми, слід назвати Є. Аверінцева, Є. Маркаряна, А. Гуревича, Л. Кертмана, М. Кагана, В. Межуєва, Ю. Рєзніка, А. Кребера, К. Клакхона, У. Беккета, А. Радкліфа, Б. Маліновського та ін.

Культорологічний словник-довідник З. Гіптерса дає багато визначень терміну «культура», але у контексті нашого дослідження доцільно згадати лише деякі з них, а саме: 1) сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії. Матеріальні цінності становлять матеріальну культуру суспільства. Досягнення суспільства в галузі освіти, науки, мистецтва, літератури, в організації державного, суспільного життя є його духовною культурою; 2) сукупність способів та прийомів людської діяльності (як матеріальної, так і духовної), об’єктивованих у предметних, матеріальних носіях, що передаються прийдешнім поколінням; 3) визначальний фактор потреб і поведінки людини, яка засвоює в сім’ї або через інші суспільні інститути певний набір цінностей, стереотипів сприйняття, поведінки і дій у навколишньому середовищі (З. Гіптерс, 2008, с.217-218).

У свою чергу, Н. Якса дефініціює культуру в соціально-педагогічній площині як сукупність значеннєвих відносин (мова, звичаї, звички, етичні і естетичні норми), які формують структуру суспільства, його символіку (Н.Якса, 2006, с.65)

Відповідно, під культурою розуміється соціальна, освітня, виховна та творча діяльність людини в усіх сферах буття і свідомості. За своїм

внутрішнім змістом вона є процесом розвитку людини як соціального індивіда, способом його існування як суб'єкта пізнання, спілкування і діяльності, мірою його індивідуального, творчого, соціального, морального, естетичного і фізичного вдосконалення. Водночас саме вона визначає характер і рівень розвитку суспільства в цілому і конкретної особистості.

В. Біблер у своїх дослідженнях зазначає, що поняття «культура» складається з трьох визначень: культура як форма одночасного буття і спілкування людей різних – минулих, теперішніх, і майбутніх культур, форма діалогу і взаємного породження цих культур; культура – форма самодетермінації індивіда в горизонті особистості, це форма самодетермінації самого життя, свідомості, мислення; культура – винахід «світу вперше». Основною культурною цінністю є сама людина. З точки зору В.С. Біблера, розуміння людини в контексті культури є відображенням індивіда у всій його неповторності як невід’ємної частки соціуму.

Зазначимо, що кожна культура втілює в собі певний досвід соціальної практики будь-якої спільноти. І цей досвід надає кожній культурі унікальних рис, які визначають її особливість. Тому у процесі міжкультурної комунікації індивід стикається з новими нормами та засобами іншомовного спілкування, які притаманні певній культурі.

Е. Бенвеніст називає культурою людське середовище, все те, що, крім виконання біологічних функцій, надає людському життю і діяльності форму, зміст, суть. Він вважає, що носіями культури є як сукупність людей, так і окрема особистість (Е.Бенвеніст, 2010).

Людську культуру складають різні локальні культури, носіями яких є народи. Кожен народ є самостійною формою етнічної спільноти, для якої існує певна сукупність знань і уявлень про цінності, норми, звичаї, менталітет власної культури і культур інших народів. Ці знання та уявлення надають культурі кожного народу винятковості, завдяки чому можливо відрізнити певну культуру від інших культур.

До соціокогнітивних характеристик культури звертається у своїх працях європейський дослідник О. Паттерсон (1975). Культура, на думку вченого, виражається передусім в алгоритмах мислення (maps of meaning), що утворюють специфічні культурні категорії (цінності, ідеали, традиції тощо), які є зрозумілими для всіх членів (конкретної) соціальної групи. У цьому контексті науковець розрізняє культурну й етнічну спільноту і вважає, що в будь-якій спільноті почуття приналежності до тієї чи іншої культурної групи (релігійної, мовної, соціальної, професійної тощо) не відіграє для людини вирішальної ролі. Вона може втрачати зв'язок з однією групою й успішно знаходити себе в середовищі іншої групи тієї ж категорії. Попри те, відчуття приналежності саме до етнічної групи є домінантним і остаточним (O.Patterson, 1975) Тобто, кожна людина може вільно поринути у середовище іншомовної культури і стати її частиною, якщо буде готовою до міжкультурного спілкування, яке передбачає поряд із володінням іноземною мовою вміння поводитися в іншокультурному суспільстві відповідно до норм поведінки, прийнятих у тій чи іншій країні.

На основі проаналізованих теоретичних положень щодо визначення «культури», можна стверджувати, що в процесі своєї життєдіяльності культура кожного народу змушена постійно звертатися до своєї історії або до досвіду інших культур. Тому, стосовно діяльнісної ознаки культури, аналіз сутності поняття дозволяє порівняти культурні процеси з виховною функцією іншомовної комунікації.

Наприклад, В. Межуєв (2011) критикуючи застарілий, догматичний погляд на культуру як на сукупність культурних досягнень, обґрунтовує теорію, що відкриває нові перспективи для розуміння феномену людської культури. Він вважає, що кордони між своєю і чужими культурами встановлюються не тільки силою зовнішньої необхідності, а нашим вільним вибором. На його думку, наука дає знання про різні культури, скільки їх є на світі, тоді як філософія постає як культурна самосвідомість індивіда, який

вільно встановлює кордони свого культурного буття. І самосвідомість відповідає на питання, хто я сам по культурі, що в ній вважаю своїм (В.Межуев, 2011, с.137–141).

Культура – це набуття нової інформації та подальший обмін нею між поколіннями протягом століть або іншими культурами.

Підтвердженням нашої думки є дисертаційне дослідження П. Кендзьора, який доводить, що культуру можна розглядати не тільки як матеріальні надбання й духовні цінності, котрі створила людина в процесі цілеспрямованої діяльності, але й передусім як відносини, що виникають у ході нагромадження, обміну, трансляції культурних смислів і значень. Використання діяльнісного підходу в освітньому процесі збагачує його новими цінностями, смислами й значеннями, що акумулюються в різноманітних пластах виховного потенціалу тієї чи іншої культури. (П.Кендзьор, 2017, с. 32-35).

Отже, культура – це не лише сукупність багатогранних і різноманітних цінностей, звичаїв і традицій суспільства, а й динамічний процес, що дає змогу змінювати її основні характеристики відповідно до соціокультурних потреб. Таким чином, виховання іншомовної культури дає змогу одночасно, не втрачаючи своєї самобутності, орієнтуватися у новому середовищі спілкування різнокультурних спільнот.

Взаємодія, взаємовпливи, взаємозбагачення світової, національних та регіональних культур є невід’ємним чинником формування і розвитку як планетарної культури, так і культур окремих етносів, націй, народів. Процес культурогенезу є характерним явищем від виникнення людського суспільства і набуває все більшої динаміки в майбутньому з подальшою глобалізацією світу, науково-технічним розвитком людства, набуваючи нових матеріальних і духовних форм та змісту на вимогу викликів сучасності. (Біла книга з міжкультурного діалогу, 2010, с.7)

Якщо говорити про розвиток культури, то він неможливий без міжкультурної комунікації, де культуроносну функцію виконує мова.

Досягнення культурного світу зумовлене потребою суспільства у нових міжнародних контактах для обміну професійною, культурною чи науковою інформацією з носіями іншомовних культур.

Іноземна мова стає важливим засобом пізнання іншої культури, яка знаходить своє відображення в мові. Саме так, людина може розвинути здатність оцінити, порівняти і прийняти унікальність різних культур.

Мова слугує переходом від індивідуального до суспільного. Вона є елементом культури народу – носія цієї мови, засобом передачі інформації, а також наслідком соціальної взаємодії. Мова відкриває доступ до величезного духовного багатства певного народу і служить додатковим вікном у світ, важливим засобом сприйняття і взаємодії людей. Проникнення у світ іншої культури неможливе без знання її мови. Вивчення мов інших країн розвиває здатність оцінювати та порівнювати існуючі і нові культурні цінності.

Американський лінгвіст Е. Сепір заперечував біологічну визначеність мови, зазначаючи, що мова є чисто людський, чи не інстинктивний спосіб передачі думок, емоцій і бажань. Вчений наголошує на комунікативній функції мови як найвиразнішого вияву комунікативної поведінки (Е.Сепір, 2001,с. 31)

Кожна людина з народження використовує мовну діяльність для соціалізації та формування міжособистісного досвіду. Але процес спілкування охоплює не тільки сферу комунікації, а також правила і норми, які регулюють характер спілкування залежно від його мети і засобів. Таким чином, спілкуючись, людина повинна враховувати культуру та традиції, що існують у певному суспільстві.

Більшість досліджень у галузі філософії і мовознавства базуються на гіпотезі про взаємозв'язок мови і культури. Одна з перших спроб обґрунтувати цю залежність належить В. фон Гумбольдту, який визначив,

що національний характер культури знаходить своє відображення в мові за допомогою особливого бачення світу. Мова і культура, будучи відносно самостійними феноменами, пов'язані через значення мовних знаків, які забезпечують єдність мови і культури (В. Гумбольдт, 1984).

К.Ушинський писав, що мова є творінням самої людини і народу, його історією, яка втілює в собі життя самого народу, його минуле, теперішнє і майбутнє: «Мова є живим, найбагатшим і міцним зв'язком, що поєднує минулі, сучасні і майбутні покоління народу в одне велике, історичне живе ціле. Вона не тільки виражає собою життєвість народу, але є саме життя» (К. Ушинський, 1950, с. 271-272).

Таким чином, мова і культура взаємопов'язані в процесах комунікації, онтогенезу (формування мовних здібностей) та філогенезу (формування родового, громадського).

Д. Хаймс стверджував, що, з одного боку, мова детермінує культурну реальність, людей, які належать до різних культур, володіють до певної міри особливими комунікативними системами, а з іншого – культурні цінності та вірування частково створюють мовну реальність (D. Hymes, 1972, 269-293р.)

Відомо, що мова наділена значним числом функцій і дослідники нерідко виокремлюють їх досить різні характеристики. Вважається, що головними функціями мови є *комунікативна* (власне інформативна), *сигніфікативна* (яка фіксує позначення) і *евристична* (розумова, що дозволяє отримувати знання) (Н.Комлев., 1969, с.192). Тобто, людина вміє мислити і тому ~~вона~~ існує, але її існування не може бути без суспільства, тільки в ньому вона може відчути свою індивідуальність.

На думку С. Тер-Мінасової, мова – це знаряддя культури: вона формує людину, визначає його поведінку, спосіб життя, світогляд, менталітет, національний характер, ідеологію. Мова – суворий і непідкупний вчитель, вона нав'язує закладені в ній ідеї, уявлення, моделі культурного сприйняття і поведінки. Мова формує свого носія. Кожна національна мова не тільки

відображає, а й формує національний характер особистості (С.Тер-Мінасова, 2000, с.134-136).

Ми поділяємо думку М. Марціяш стосовно того, що особистість існує у тісному зв'язку з культурою. Вона живе культурою, а культура репрезентується особистістю (М.Маціяш,2009).

Відносини між мовою і культурою можуть розглядатися як відносні частини цілого. Мова може сприйматися як компонент культури і як знаряддя культури. Однак в той же час вона автономна по відношенню до культури в цілому і може розглядатися в якості незалежної, автономної семіотичної системи. При цьому однією з найголовніших функцій мови вважається здатність відображати культурно-національну ментальність її носіїв.

Процес зміни мовної практики і модифікація культурно-етичних цінностей у сучасному суспільстві потребує розробки і обґрунтування науково-педагогічних основ розвитку іншомовної комунікативної культури молоді, яку можна вважати складовою частиною загальної культури мовної особистості.

У центрі уваги іншомовної комунікативної культури стоїть мовна особистість у всьому її різноманітті: фізичному, соціальному, інтелектуальному, емоційному. Феномен мовної особистості є відображенням культурної ідентичності в мовній діяльності.

Якщо звернутися до витоків вживання словосполучення «мовна особистість», то майже одночасно воно з'являється в 30-ті рр. XX ст. у роботах Й. Вайсгербера та В.Виноградова.

Й. Вайсгербер зазначає, що мова є найбільш загальним культурним надбанням. Ніхто не володіє мовою лише завдяки своїй мовній особистості; навпаки, це володіння мовою виростає в ньому на основі приналежності до мовного співтовариства (Й.Вайсгербер, 2004, с.81)

Вперше поняття «мовна особистість» у науковий обіг введено російським філологом В. Виноградовим, який визначив, що мовна особистість – це: 1) носій мови, охарактеризований на основі аналізу його текстів, з точки зору застосованих в цих текстах системних засобів мови, щоб мати уявлення про бачення навколишньої дійсності і можливість для досягнення цілей індивіда; 2) назва способу опису мовної здатності людини, отримання інформації про особистість на основі її письмового та усного тексту (В. Виноградов, 1980, с..120-146).

Найбільш повне обґрунтування терміна «мовна особистість» викладено в роботах Ю. Караулова та його послідовників. Мовна особистість розуміється, як сукупність здібностей і характеристик людини, що обумовлюють створення і сприйняття нею мовних творів (текстів), які розрізняються за: а) ступенем структурно-мовної складності, б) глибиною і точністю відображення дійсності, в) певною цільовою спрямованістю (Ю.Караулов, Є. Красильникова, 1989, с. 3).

Г. Богін розробляв поняття мовної особистості і створив модель мовної особистості, в якій людина досліджується з точки зору її «готовності застосовувати мовні навички, створювати і приймати добутки мови» (Г.Богін,1985, с. 32).

В. Карасик визначає мовну особистість як узагальнений образ носія культурно-мовних і комунікативно-діяльних цінностей, знань, установок і поведінкових реакцій (В.Красик, 2004).

У 80-х роках XX століття термін «мовна особистість» починають активно використовувати закордонні психологи Дж. Ноел, Дж. Марсія, Дж. Снері, Лорен Лі. Вони пов’язують мову та мовні компетенції індивіда з рівнем його духовного розвитку.

Комунікативна лінгвістика породила уявлення про мовну особистість як «комунікативну». За Г. Беспамятновою, це «сукупність відмітних якостей

особистості, що виявляються в її комунікативній поведінці і забезпечують особистості комунікативну індивідуальність» (Г. Беспамятнова, 1994,с. 10).

У структурі мовної особистості виділяють потребу в самооцінці і здатність до самооцінки. Такі потреби регулюють поведінку суб'єкта, який говорить, та впливають на вибір мовних засобів, які використовує мовна особистість для оформлення своїх думок. Через оцінку і самооцінку вона моделює своє ставлення до дійсності, а також створює власний образ. Проблема оцінки включає в себе три аспекти: 1) об'єкт оцінки; 2) засіб оцінки; 3) оцінюючий суб'єкт. Самооцінка передбачає два моменти: 1) інтерпретацію автором тексту своєї поведінки в знаковій ситуації і пояснення свого конкретного мовного вчинку; 2) словесне моделювання – це створення мовного автопортрету за рахунок порівняння себе з іншими (Т.Владімірова, 2007, с. 121).

Отже, під «мовною особистістю» розуміють людину, як носія мови, здатного до мовленнєвої діяльності. Це комплекс психофізичних властивостей індивіда і сукупність особливостей невербальної поведінки людини, яка використовує мову як засіб спілкування.

Вивчення мовної особистості та шляхів її формування в межах різних комунікативних сфер, пов'язаних з суспільними відносинами, є значним внеском у розробку аспектів міжкультурної комунікації.

Сучасні дослідження в області міжкультурної комунікації частіше спираються на концепції культурних моделей трьох авторів: теорію основних (первинних) інформаційних систем Е. Холла (Hall, 1959); теорію ціннісних орієнтацій культури Ф. Клакхона та Ф. Стродбека (Kluckhohn, Strodbeck, 1961); а також систему культурних вимірів Г. Хофстеде (Hofstede, 1997). Розроблені науковцями категорії культурних відмінностей на основі залучення культуроантропологічних, філософських і психологічних знань, а також положень теорії комунікації є сьогодні найбільш придатними і релевантними для аналізу та прогнозування міжкультурного спілкування.

Поняття «міжкультурна комунікація» вперше було сформульоване 1954 року в роботі Г. Трейгера і Е. Холла «Культура і комунікація. Модель аналізу». У цій роботі під міжкультурною комунікацією розумілася ідеальна мета, до якої повинна прагнути людина у своєму бажанні якомога краще і ефективніше адаптуватися до навколишнього світу (Т.Грушевицька, В.Попков, А. Садохін, 2003, с.114).

Сутність поняття «міжкультурна компетентність» віддзеркалює ставлення до іншої культури, її цінностей, проблеми подолання етнокультурного центризму. В контексті нашого дослідження вона розглядається, як комплекс аналітичних і стратегічних здібностей, що розширює інтерпретаційний спектр індивіда в процесі міжособистісної взаємодії з представниками іншої культури (A.Knapp-Potthoff, 1990, 83p.)

«Міжкультурна компетентність» характеризується терпимістю, відкритістю до нових знань, умінням вибрати правильну тональність та засоби спілкування, комунікативну стратегію та форму самопрезентації (О.Леонтович, 2003). Для неї є також необхідним усвідомлення учасниками комунікації культурних відмінностей. За своєю сутністю міжкультурна комунікація – це завжди міжособистісна комунікація в соціальному контексті, коли один учасник виявляє культурну відмінність іншого. Міжкультурну комунікацію слід розглядати як сукупність різноманітних форм відносин і спілкування між індивідами і групами, що належать до різних культур (Т.Грушевицька, В.Попков, А. Садохін, 2003, с.115-116).

Точку зору американських науковців поділяє вітчизняний науковець М. Бергельсон, який вважає, що культурно обумовлені відмінності приводять до особливого різновиду комунікації, званої міжкультурної, при якій комуніканти з різних культур використовують при прямому контакті спеціальні мовні варіанти і дискурсивні стратегії (М.Бергельсон, 2001, с.166)

Вчені Е. Верещагін і В. Костомаров трактують міжкультурну комунікацію як досягнення взаєморозуміння, «адекватне взаєморозуміння

двох учасників комунікативного акту, що належать до різних національних культур» (Є. Верещагін, В. Костомаров, 1990, с. 26).

Інший дослідник, Л. Гейхман, розглядає міжкультурну комунікацію через сприйняття: «Міжкультурну комунікацію слід розуміти як культурні варіації у сприйнятті соціальних явищ і предметів. Це пряме нагадування, що комунікація навіть серед тих, хто розподіляє базові культурні патерни, істотно забарвлена особистісним сприйняттям» (Л. Гейхман, 2003, с. 138–147).

За словами І. Халєєвої, всі учасники міжкультурної комунікації у процесі спілкування так чи інакше усвідомлюють і враховують свою взаємну «чужорідність» іншого мовного коду, інших звичаїв, традицій та повсякденних способів спілкування. Отже, вивчення і виявлення подібностей різних культур активно сприяє міжнародному співробітництву і міжособистісному спілкуванню представників різних країн і народів (І.Халєєва, 1999).

За іншим визначенням, міжкультурна комунікація – це процес спілкування (вербального і невербального) людей (груп людей), які належать до різних національних лінгвокультурних спільнот, як правило, послуговуються різними мовами, відчувають лінгвокультурну «чужинність» партнера по спілкуванню, мають різну комунікативну компетенцію, яка може стати причиною комунікативних невдач або культурного шоку в спілкуванні (Ф. Бацевич 2004, с.3).

Сучасне розуміння комунікативної культури переконливо свідчить про складність самого поняття «міжкультурна комунікація».

Для аналізу проблем міжкультурної комунікації І. Бех радить впровадити акумулятивно-ціннісну міжкультурну стратегію, яка визначає:

- розгляд цінностей культур як систем відкритих проблем. Вихованець має усвідомити (на основі вирішення певних моральних завдань) генезис і становлення ціннісної структури конкретної культури);

- у процесі узагальнення він відкриває сутність іншої культури, а емпіричні прояви двох різних культур опановуються на основі сходження від загального до конкретного (І.Бех, 2009, с.30).

Ми погоджуємося з переконаннями П. Кендзьора, що позитивна міжкультурна комунікація здатна забезпечити створення атмосфери довіри і товариськості в межах закладу загальної освіти як соціально-освітньої інституції.

На думку О. Садохіна, міжкультурну комунікацію можна розглядати як взаємовідношення протилежних ідентичностей, при якому відбувається взаємодія ідентичностей партнерів по комунікації. У результаті цієї взаємодії невідоме і незнайоме в ідентичності партнера стає знайомим і зрозумілим, що дозволяє очікувати від нього відповідної поведінки. Взаємодія ідентичностей полегшує узгодження відносин при комунікації, визначає її вид і механізм (А.Садохин, 2014)

Слід звернути увагу, що процес освоєння іншомовної культури відбувається невідривно від зіставлення її з рідною культурою, аналізу однакових і різних явищ в рідній мові і культурі. Усвідомлення культурних відмінностей сприяє подоланню бар'єрів, що виникають у спілкуванні носіїв різних культур. Отже, будь-який аспект життя і культури країни, мову якої вивчають, повинен розглядатися в зіставленні з рідною культурою. Для цього важлива роль відводиться оволодінню фоновими знаннями носіїв мови, які дозволяють адекватно розуміти контекст комунікації.

Існують різноманітні визначення поняття «фонові знання». Наприклад, «Словник лінгвістичних термінів» під редакцією О. Ахманової дає визначення фоновим знанням, як «взаємне знання реалій мовцем і слухачем, що є основою спілкування» (Словарь лингвистических терминов, 1969, https://classes.ru/grammar/174.Akhmanova/source/worddocuments/_51.htm)

На думку В. Маслової, «культурний фон» розглядається як характеристика номінативних одиниць, що позначають явища соціального

життя й історичні події певного народу, тому трансляція культурної інформації в номінативну мовну одиницю можлива через культурні семи, культурний фон, культурні концепти і конотації (В.Маслова, 2001).

В.Костомаров визначає фонові культурні знання як відомості, які потенційно відомі всім членам суспільства. Г.Томахін розділяє думку про важливість, актуальності фонових знань, оскільки характеристики культурної спільності змінюються з кожним роком. (Г.Томахин, 1988).

Ф. Клакхон запевняє, що жоден представник культури не знає всіх деталей власної культури. Є певна частина культури, яка має бути відома всім її носіям, а є частина, що відбирається на альтернативній основі залежно від потреб комуніканта, і, нарешті, існує частина, яка використовується обмежено й окреслюється соціальною роллю індивідума в цьому суспільстві (C.Kluckhohn, 1944, с. 30-31).

Проте більшість дослідників розглядають фонові знання саме як сукупність знань про світ і культуру, що створюють умови для успішного взаєморозуміння (О.Ахманова, І. Гюббенет, В. Виноградов, В. Крюков, Г.Томахін, І. Халєєва, Hirsh E.D. Jr), як «соціально-культурний фон, що характеризує сприйняту мову» (О.Ахманова, И.Гюббенет, 1977). Відповідно до цієї точки зору, фонові знання розглядаються як екстралінгвістичне явище, що невід'ємно супроводжує комунікацію як «невербальний компонент мовного спілкування» (С.Влахов, С.Флорин, 1986.)

Одним із основних джерел набуття таких знань виступають культурознавчі матеріали та умови для формування іншомовної комунікативної культури. Таким чином, студентам потрібно отримати не тільки необхідні знання та навички зразкового володіння літературно грамотною і красивою мовою, а й володіння культурою спілкування, якій притаманна нормативність. Такі знання дають змогу молодим людям виступати в якості суб'єктів діалогу культур у світі та легко взаємодіяти в іншокультурному середовищі.

М. Сафронова стверджує, що людина, яка володіє іншомовною культурою, розуміє життя країни мови, що вивчається, має діалектичне ставлення до її національних особливостей, вміє спілкуватися в різних життєвих ситуаціях. Така особистість вмотивована до подальшого оволодіння мовою, володіє певними комунікативними знаннями, уявляє сутність системи конкретної мови (М. Сафронова, 2003,с.23.).

На думку М. Сергєєвої, «іншомовна культура» – це інтегративне утворення, що включає в себе сукупність мовних, етнічних і поведінкових явищ і процесів, традиційних для носія мови (Н. Сергеева, 2004, с. 104-110).

Є. Пасов визначає іншомовну культуру як частину загальної культури людства, якою учень може оволодіти в процесі комунікативної іншомовної освіти в пізнавальному (культурологічному), психологічному, виховному (педагогічному) та навчальному (соціальному) аспектах (Є.Пассов, 2000, с. 40).

Цікавим у контексті нашого дослідження видається визначення Г. Дмитрієвим чотирьох рівнів сформованості іншомовної культури: *перший рівень* характеризується розвитком у студента толерантного ставлення до культурних особливостей країни досліджуваної мови; на *другому рівні* спостерігається розуміння і прийняття іншої культури; *третій рівень* демонструє повагу культурних відмінностей, відбувається більш активний діалог культур; а завершальний, *четвертий рівень* – це становлення полікультурної особистості, тобто твердження культурних відмінностей. Індивід починає усвідомлювати, що толерантність, прийняття і повага культурних відмінностей вже недостатні: необхідна активна позиція, де активним повинен бути в першу чергу сам студент, тому цей етап вважається одним із найскладніших (Г.Дмитриев, 2003, с. 34).

Інша класифікація етапів освоєння іншомовної культури представлена в теорії М. Беннета. А саме, етноцентристський та етнорелятивістський етапи, де усвідомлення культурних відмінностей проходить чотири ступеня:

1) існування культурних відмінностей не усвідомлюється людиною;

2) починає зростати міжкультурна чуйність. Інша культура починає усвідомлюватися як один із можливих поглядів на світ. Людина відчуває себе членом більш ніж однієї культури;

3) визнається існування кількох точок зору на світ, міжкультурна чуйність зростає;

4) формування нового типу особистості, свідомо відбирає й інтегрує елементи різних культур (Т.Грушевицька, 2002, с. 16).

Практика свідчить, що для взаємодії у сфері міжособистісних відносин необхідні такі комунікативні якості, які об'єднують у собі ціннісні орієнтири, моральні позиції і спрямованість, знання, вміння, етику спілкування. Завдання вивчення іноземної мови, як засобу виховання іншомовної культури, є нерозривними.

Отже, у нашій роботі іншомовна комунікативна культура розглядається як сукупність норм і правил, що регулюють спілкування людей у різних культурних контекстах. Вона характеризується наявністю *комунікативного ідеалу, толерантним ставленням до співрозмовника як до цінності, усвідомленням його індивідуальних особливостей, власних комунікативних здібностей та умінь володіти комунікативною ситуацією.* Це – система внутрішніх ресурсів людини, необхідних для існування у колі ситуацій міжособистісної взаємодії різних рівнів.

Іншомовна комунікативна культура розвиває вміння людини слухати, чути, аналізувати і розуміти думку іншого, оцінити і взяти до уваги специфіку культурних цінностей іншої культури та порівняти зі своїми та прийняти їх.

Зміст іншомовної комунікативної культури включає соціальний, лінгвокраїнознавчий, психологічний і педагогічний аспекти. Саме тому для виховання іншомовної комунікативної культури особистості треба поетапно

формувати глибокі, систематичні іншомовні знання, загальнолюдські цінності і поведінкові алгоритми.

М. Закієв, Р. Замалетдінов, Ф. Сафіулліна, Ф. Харісов, Ч. Харісова, Ф. Юсупов, Р. Юсупов стверджують, що для досягнення цілей виховання іншомовної комунікативної культури є необхідним спрямований відбір навчального лінгвокультурологічного матеріалу в змістовному контексті національних цінностей і традицій; створення іншомовного освітнього середовища міжособистісної взаємодії в ході вирішення навчальних завдань і в процесі тренінгових вправ; варіативне моделювання навчальної програми, що дозволяє враховувати пізнавальні інтереси. Створення профілю підготовки та врахування особистісних прагнень студентів сприяє розвитку толерантності і вміння вести діалог, підвищує рівень компетентнісного оволодіння іншомовною професійною лексикою, формує потребу в міжкультурній комунікації.

Володіння іншомовною комунікативною культурою включає в себе не тільки здатність спілкуватися з людьми, які мають різні культурні цінності, лінгвістичні коди та моделі поведінки. Це стосується здібностей у процесі комунікації «вирівнювати» культурний рівень індивіда відповідно до іншого культурного середовища (V.Bochova, 2010, 122-128pp).

Зауважимо, що зараз існує декілька підходів щодо структури іншомовної комунікативної компетентності. Д. Хаймс поєднав у цьому понятті граматичну (правила мови), соціально-лінгвістичну (правила діалектної мови), дискурсивну (правила побудови змісту висловленого) і стратегічну (правила підтримки контакту зі співрозмовником) компетентність (Л.Ткаченко, 2003)

Л. Брахман поєднав у комунікативній компетентності мовну, дискурсивну, розмовну, прагматичну, соціолігвістичну, стратегічну та когнітивну складові (Л.Ткаченко, 2003).

У свою чергу, В. Теніщева вбачає в іншомовній комунікативній компетентності, перш за все, здатність здійснювати комунікативну мовленнєву поведінку згідно із завданнями конкретних ситуацій іншомовного спілкування (В.Тенищева, 2008, с.44).

Ю. Солодовнікова стверджує, що іншомовна комунікативна компетентність є комплексним особистісним ресурсом, що забезпечує можливість ефективної взаємодії у процесі використання іноземної мови як засобу вирішення професійних завдань (Ю.Солодовникова, 2009, с.28).

Отже, виховання іншомовної комунікативної культури можна розглядати як формування усвідомленого ставлення здобувачів освіти до підвищення рівня своїх комунікативних здібностей, які виявляються під час міжкультурної комунікації іноземною мовою, що передбачає використання ними таких аспектів знань : лінгвокраїнознавчий (знання про культуру та історію країни, мова якої вивчається); етичний (доброзичливе ставлення до іншої країни, культури, людей та мови, врахування інтересів інших при комунікації); комунікативний (знання норм вербальної і невербальної поведінки у рідній та іншомовній культурах) та мовний (граматичні, фонетичні, лексичні знання).

У наявних характеристиках представлені два головних для нас аспекти розуміння іншомовної комунікативної культури: комунікативний та етичний. Перший пов'язаний із комунікативним потенціалом особистості як здатністю до ефективного іншомовного спілкування. Другий відображає ставлення і внутрішню готовність до міжкультурної взаємодії на основі норм, цінностей, зразків поведінки, прийнятих у певному соціокультурному середовищі.

Таким чином, для потреб соціуму щодо формування іншомовної комунікативної культури акцент переноситься з мовного коду на мовленнєву активність. Для того, щоб продуктивно спілкуватися, недостатньо оволодіти мовою як системою, важливо навчитися користуватися нею в певному

соціально-культурному контексті, знати правила комунікативної поведінки відповідно до норм мовного та мовленнєвого етикету.

Аналіз наукових досліджень дозволяє зрозуміти іншомовну комунікативну культуру як здатність підтримувати контакти з людьми в іншомовному середовищі. Це набуття певної сукупності знань і вмінь, котрі забезпечують простий і невимушений процес комунікації іноземною мовою. У здобувачів освіти необхідно сформувати іншомовну комунікативну культуру для життя в умовах діалогу культур і міжнаціонального спілкування, що вимагає від них не тільки практичного володіння іноземною мовою та навичками спілкування, знання народних звичаїв, але й спроможність інтеграції особистості до системи світових національних культур.

Занурення в іншомовну культуру відбувається через осягнення системи цінностей народу, яке здійснюється на трьох рівнях:

1) на рівні сприйняття (пізнавальне значення знань) досить мати уявлення про факти культури;

2) на соціальному рівні (прагматичне значення знань) потрібно володіти поняттями і вміти здійснювати будь-яку дію;

3) на рівні особистісного сенсу (ціннісне значення знань) необхідні судження, пов'язані з особистісним емоційно-ціннісним ставленням до факту чужої культури, коли факт чужої культури сприймається як факт особистого життя.

Іншомовна комунікативна культура включає сукупність знань, умінь і навичок спілкування. Це складна особистісна характеристика, що складається з психологічних знань, комунікативних здібностей та певних властивостей особистості, які виявляються під час спілкування на перетині культур.

В цілому людина під час комунікації, в мові та мовленні здатна заявляти про себе двояко: на загальноприйнятому рівні, тобто на рівні

здібностей, що виявляються головним чином у поєднанні згідно з нормами і правилами знаків мови і мовлення, і на більш специфічному рівні таланту та обдарованості. В останньому випадку індивідуальний суб'єкт мови/культури найбільше виявляється здатним проявляти себе як особистість та здійснює культурний «внесок» в інших людей, піднімаючись до рівня потреб соціуму як сукупного суб'єкта мови і культури.

Іншомовна комунікативна компетентність як важливий компонент комунікативної культури є невід'ємною складовою підготовки студентів закладів вищої освіти, які готуються до життя в умовах інтеграції, діалогу культур і народів та міжкультурного спілкування. Адаптація до цих умов вимагає від них практичного володіння мовами світу, навичками спілкування, знання народних звичаїв і спроможність інтеграції особистості до системи світових та національних культур. Таким чином, у студента повинна бути сформована здатність сприймати і розуміти цю культуру у широкому сенсі, інтерпретувати й засвоювати цю культуру, що виявляється в можливості продуктивної взаємодії з навколишнім світом. Мова йде про розвиток такого формування, як мовна особистість здобувача освіти, основні елементи якої на певному рівні її структури вибудовуються у чітку систему, відбиваючи картину світу.

Процес освіти та виховання повинен включати в себе ознайомлення з іншомовною культурою та виховання поваги до неї, оскільки здобувач освіти залучається до спілкування не тільки з різномовними, а й різнокультурними соціальними спільнотами. Оволодіння іншомовною культурою відбувається в міру розвитку студента і передбачає активну позицію педагога. Отже, процес виховання іншомовної комунікативної культури повинен стати процесом саморозвитку особистості.

1.2. Особливості виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей ЗВО

Вихід України на новий етап міжнародних зв'язків, реформування вітчизняної вищої школи і входження у світове освітнє середовище безпосередньо впливають на цілі виховання. Це викликає потребу в оновленні змісту іншомовної освіти відповідно до нових вимог сучасного світу. Пріоритетним завданням стає виховання інтелектуально відповідальної особистості з навичками критичного мислення, готової до іншомовної комунікації на основі базових гуманістичних цінностей.

Іншомовна підготовка здобувачів освіти включена в Державні стандарти вищої освіти в якості обов'язкової. Метою якої є формування і розвиток іншомовної комунікативної культури учасників професійного спілкування з урахуванням комунікативних умінь, сформованих на основі мовних знань і навичок, оволодіння уміннями та навичками спілкування в усній і письмовій формі з урахуванням мотивів, цілей та соціальних норм мовленнєвої поведінки у типових сферах і ситуаціях (Державний стандарт вищої освіти, 2017, URL: https://imzo.gov.ua/osvita/vyscha-osvita/1719-2/)).

Тенденцією вищої професійної освіти в сучасному суспільстві є підготовка фахівців, обізнаних в іншомовній комунікативний культурі, які можуть адаптуватися в новому соціокультурному середовищі, трансформувати власні знання, уміння та навички в новій професійній ситуації з метою ефективного вирішення комунікативних завдань. Таких спеціалістів відрізняє соціально-відповідальна поведінка, вміла робота з інформаційними потоками, адекватна комунікативна взаємодія в різних соціальних групах, постійне вдосконалення власної моральності, інтелекту та систематичне підвищення власного культурного рівня.

Оволодіння іноземною мовою стає засобом міжнародного спілкування, тому виховання студентів спрямоване на формування особистості, яка здатна

творчо працювати у соціумі, самостійно виконувати професійні завдання, вільно спілкуватись на міжособистісному рівні.

Сучасна іншомовна підготовка фахівців повинна сприяти розширенню кругозору, поглибленню професійних знань, підвищенню рівня світоглядної культури і бути істотним засобом формування конкурентоспроможної особистості, як найважливішого показника ефективності процесу освітньої соціалізації.

Слід зауважити, що для кожного напряму підготовки набір провідних загальних та професійних компетенцій залежить від певних особливостей, що зазначено в освітніх стандартах.

Відповідно до освітньої програми, вивчення іноземної мови здобувачами освіти різних спеціальностей відбувається по-різному. Для гуманітарних спеціальностей іноземна мова викладається у більшому обсязі, ніж для технічних.

Гуманітарний напрям освіти включає в себе класичне мовознавство, вивчення культури, юридичні науки, а також різні види мистецтв. Окремо виділимо підготовку філологів, які мають бути професіоналами не тільки в рідній мові, а й іноземній також. Саме тому рівень володіння та розвиток лексичних, граматичних, фонологічних, орфографічних та орфоепічних навичок стає підґрунтям для спілкування іноземною мовою у культурологів, філософів, істориків, філологів.

На думку Ю. Саксонової, компетенції випускника закладу освіти є основною метою і результатом діяльності освітньої установи (Ю. Саксонова, URL: http://econf.rae.ru/article/3619)

Гуманітарна освіта – це найбагатогранніша сфера, основа духовного життя людини. Гуманітарно підготовлена особистість може вийти на найвищий рівень осмислення соціальної реальності, а значить здатна реально аналізувати соціальні проблеми і моделювати цілісну картину світу. (В. Чернушенко 1996)

Існує визначення гуманітарної освіті як сукупності знань у галузі суспільних наук (філософії, історії, філології, права, економіки, мистецтвознавства тощо). Пов'язані з ними практичні навички та вміння є найважливішим важливим засобом формування світогляду і відіграють значну роль у загальному розвитку людей, в їх особистісній розумовій та моральній вихованості.

В якості однієї з найважливіших ознак гуманітарної освіти О. Архіпова виділяє світоглядну спрямованість. Дослідниця вважає, що гуманітарна освіта, на відміну від прагматичного навчання, покликана не тільки передавати та інтерпретувати систему знань про світ, а й формувати особистісне світосприйняття людини, вибудовувати світ особистості (О.Архіпова, 2011)

Цінною, з точки зору нашого дослідження, є думка І. Шєїна щодо ролі гуманітарної освіти, як покликання забезпечувати передачу наукових знань і уявлень новим поколінням, формувати їх ціннісні орієнтири в моральному вимірі. Тому гуманітарне знання є важливою складовою фундаментальної освіти, що дозволяє сформувати не вузько підготовленого фахівця, а особистість із широким поглядом на культуру, природу, світ і людину (І.Шєїна URL: http://akvobr.ru/gumanitarnoe_obrazovanie_v_sovremennom_obshestve.html)

Л. Вербицька вважає, що гуманітарна освіта – це духовний розвиток особистості в найширшому сенсі, що забезпечує прояв людини у всьому різноманітті зв'язків і взаємодій як носія і творця культурних цінностей, національних традицій, суспільної ідеології (Л. Вербицкая, 1996, с. 74)

А. Запєсоцький підкреслює, що гуманітарна освіта – найважливіший механізм трансляції та відтворення культурних цінностей, ідеалів і смислів життя, форма і зміст якого детерміновані специфікою національно-культурного світу, утвореного історією, мовою, філософією, літературою, традиціями, психологією (А.Запєсоцький, 2002, с. 3).

Гуманітарна парадигма освіти орієнтована на становлення людини в культурі, спрямована на розкриття істинного, глибинного в ньому. Тобто, гуманітарна освіта трактує людину як повноцінного суб’єкта культури, який має право на самоствердження, автономію і вибір цінностей, але зберігає власну соціокультурну ідентичність, позитивно сприймає інші культури, поважає соціальну та культурну різноманітність.

Аналіз сутності гуманітарної освіти дозволяє виділити такі основні ознаки цього явища: гуманність, культурологічність, соціальна орієнтованість, моральність. Ці характеристики дають уявлення про те, які якості особистості та професійні компетенції повинні формуватися в процесі виховання іншомовної комунікативної культури студентів-гуманітаріїв.

Відповідно до класифікації компетенцій І. Зимньої можна виділити такі: 1) Компетенції ціннісно-смислової орієнтації у світі: цінності буття, життя; цінності культури (живопис, література, мистецтво, музика); науки; виробництва; історії цивілізацій, власної країни; релігії. 2) Компетенції самовдосконалення, саморегулювання, саморозвитку, особистісної та предметної рефлексії; сенс життя; професійний розвиток; мовний і мовленнєвий розвиток; оволодіння культурою рідної мови, володіння іноземною мовою. 3) Компетенції соціальної взаємодії: із суспільством, спільнотою, колективом, сім'єю, друзями, партнерами, конфлікти та їх погашення, співпраця, толерантність, повага і прийняття інших (раса, національність, релігія, статус, роль, стать), соціальна мобільність.

Зазначимо, що іншомовна комунікативна культура виконує ряд важливих функцій у професійній підготовці сучасного здобувача освіти, серед яких найважливішою є соціалізація та засвоєння культури людських взаємин. Іншомовна комунікативна культура стає потужним засобом соціалізації молодої людини. Це процес передачі культури, переконань, звичаїв і мови. Отже, процес соціалізації у закладах вищої освіти виступає однією із умов професійної підготовки здобувачів освіти.

У ході дослідження сутності виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей вважаємо доцільним розглянути їх *вікові особливості.*

Для дослідження значимими є такі вікові особливості молодої людини як самосвідомість, потреба у спілкуванні та саморозкритті у соціумі або культурі.

Відповідно до праць Ж. Піаже (стадії когнітивного розвитку), Л.Виготського (вікові новоутворення якостей і властивостей), Е. Еріксона (розвиток у результаті зміни діяльності), І.Бех (психологічний розвиток на основі особистісного «Я»), А. Реана (соціалізація, поведінка та спілкування за віковими періодами), зазначимо що до 21 року життя людини відбувається завершення формування основних векторів розвитку вищих емоцій: естетичних, етичних, інтелектуальних, а також самосвідомості. Д.Бромлей, описуючи динаміку соціальних характеристик, відзначає в цьому віці появу не тільки власної сім'ї, але й освоєння професійних ролей, встановлення кола знайомих, пов'язаних із роботою (Д. Фельдштейн, 1996, с. 286).

Центральне психологічне новоутворення студентського віку – встановлення стійкої самосвідомості та стабільного образу «Я». Це пов’язано з посиленням особистісного контролю, самоуправлінням, новою стадією розвитку інтелекту (Е.Сапогова, 2005, с. 342). Психологічне становлення «Я» переживається як нечіткий неспокій, відчуття внутрішньої порожнечі, невизначеного очікування. Звідси зростання потреби у спілкуванні з одночасним підвищенням вибірковості спілкування.

Таким чином, для студентського віку характерна активізація комунікативного розвитку, підвищення прагнення проявити себе та бути поміченим, потреба у схваленні або визнанні оточенням та суспільством.

Проблеми, що виникають у спілкуванні, пов’язані з прийняттям партнера по комунікації. Юнацька потреба у саморозкритті часто перевищує інтерес до розкриття внутрішнього світу іншої людини (А.Реана, 2006, с.

339). У процесі безпосереднього спілкування складаються різноманітні види взаємовідносин: симпатії, антипатії, поваги, байдужості, взаємної відповідальності, товариської взаємодопомоги, взаємної вимогливості. Студентству властива висока інтенсивність спілкування, порівняно з іншими соціальними групами (Т.Пелевина 1970, 125).

Виховання іншомовної комунікативної культури має спиратися на фундаментальні принципи комунікативності та культуропровідності, тобто сукупності моделей мислення, символів, цінностей і норм, які формують специфічний спосіб людської діяльності на основі певної ментальності, традицій, правил поведінки, символів, цінностей освіти.

К.Ушинський, розглядаючи проблему вивчення рідної та іноземної мов зауважує, що потрібно використовувати порівняння, як метод пізнання іншої культури (К.Ушинський 1954, с.269, 270, 271,274).

У кожного народу складається власна система ставлення до природи, до людей своєї та чужої спільноти, до ідей, речей. На основі цих відносин формується система цінностей народу і його культура. Ціннісне ставлення до світу формує ціннісні орієнтири та установки, які визначають, у свою чергу, поведінкові моделі і регулюють поведінку представників певної культури.

І. Бех наголошує, що сучасне виховання повинне розгортатися як процес духовної взаємодії, взаєморозуміння, глибинно-щирого спілкування, рівноправних, дружніх взаємин вихованців та викладачів (І.Бех, 2018).

О. Іванова зауважує, що виховання духовної особистості студента здійснюється шляхом міжособистісного впливу учасників освітнього процесу під час навчальної та поза навчальної діяльності (О.Іванова, 2011)

Останнім часом вчені надають перевагу *комунікативному підходу* при вивченні іноземної мови та розвитку іншомовної комунікації, оскільки він спрямований на практику спілкування, навчання вільному орієнтуванню в іншомовному середовищі та вміння адекватно реагувати на різні ситуації

спілкування. Науковці І. Бім (1989, с.48-50) та Є. Пассов (1989, с. 276) розробили принципи комунікативно-орієнтованого навчання, підтримавши цим концепції комунікативної методики викладання іноземних мов. Ми переконані у тому, що вони є актуальними й сьогодні для навчання іноземної мови.

Сформульовані Є. Пасовим принципи комунікативного навчання іноземної мови дозволяють скласти уявлення про комунікативний підхід:

1. *Принцип мовленнєво-розумової активності* передбачає таку організацію навчання, за якої здобувачі освіти постійно задіяні у процесі спілкування. Для того, щоб забезпечити єдність мислення і мовлення в процесі навчання спілкуванню, необхідно насамперед піклуватися про активізацію мовленнєво-розумової діяльності учнів. Змістовою основою комунікативного навчання виступає проблемність. Для організації цього процесу необхідно здійснити вибір проблемних ситуацій для активізації розумової діяльності здобувачів освіти. Принцип мовленнєво-розумової активності передбачає, що будь-який мовленнєвий матеріал (фраза, текст) має комунікативну цінність, тобто використовується носіями мови в процесі спілкування. Саме такий підхід викликає не зовнішню, а внутрішню активність учнів, коли вони залучені у процес спілкування (Є. Пассов, 1989, с.120-121).

2. *Принцип індивідуалізації* – головний компонент комунікативного навчання та засобів створення мотивації. За Г. Роговою, «навчання іноземної мови, мабуть, більшою мірою, ніж навчання будь-якого іншого предмета, потребує індивідуального підходу» (Г.Рогова, 1977, с. 46). Отже, спілкування завжди індивідуальне, завжди забарвлене всіма рисами індивідуальності людини: індивідуальними, суб’єктними та особистісними.

3. *Принцип функціональності* досить багатоаспектний і в системі навчання спілкуванню передбачає насамперед функціональний відбір та організацію мовленнєвих засобів.

4. *Принцип ситуативності* передбачає визнання ситуації як одиниці організації процесу навчання іншомовного спілкування. Ситуація у комунікативному навчанні забезпечує презентацію мовленнєвого матеріалу, формування мовленнєвих навичок та розвиток таких якостей, як цілеспрямованість, динамічність, продуктивність.

5. *Принцип новизни* охоплює весь освітній процес, а його реалізація надзвичайно важлива для успішності комунікативного навчання. Новизна стосується змісту матеріалу (текстів, вправ), умов навчання (організації навчання), прийомів навчання, форм організації (видів уроків) тощо Цей принцип забезпечує підтримку інтересу до навчання, розвиток продуктивності й динамічного мовленнєвого вміння, розвиток комунікативної функції мислення (Є.Пассов, 1989, с.123).

Перераховані принципи складають основу оволодіння не тільки навичками спілкування, тобто чисто навчальним аспектом, а й сприяють розв'язанню пізнавальних, виховних і розвивальних завдань навчання (Є.Пассов, 1989, с.123).

На думку І. Бім комунікативність не зводиться лише до встановлення соціальних контактів за допомогою мови. Це прилучення особистості до духовних цінностей інших культур – через особисте спілкування (І. Бім, 1989, с. 48-50).

Д. Філіпс вважає, що комунікативний підхід є спробою уникнути формальних (або традиційних) підходів, які базуються на граматиці і перекладах, і перейти до підходів, за допомогою яких здобувач освіти використовуватиме мову як засіб спілкування (D.Philips Language, 1988,12p).

Зазначимо, що на формування комунікативної компетенції студента впливає низка факторів: зовнішніх і внутрішніх–До внутрішніх належать : мотиваційна сфера; внутрішня позиція особистості; розвиток і становлення «Я», відчуття ідентичності особистості. До зовнішніх відносяться соціальні умови: суспільство, в якому вживається конкретна мова, його соціальна

структура, різниця між носіями мови у віці, соціальному статусі, рівні культури та освіти, місці проживання, також різниця у їхній мовленнєвій поведінці в залежності від ситуації спілкування.

Можна стверджувати, що самовираження стає важливіше демонстрації мовних знань, а власні судження свідчать про активну позицію індивіда.

Комунікативний підхід у навчанні іноземних мов заснований на принципах автентичності спілкування, інтерактивності, вивчення мови в культурному контексті та гуманізації навчання. Комунікативне навчання іноземним мовам носить діяльнісний характер. Мовне спілкування здійснюється за допомогою мовної діяльності, яка служить для вирішення завдань продуктивної людської діяльності в умовах взаємодії людей. В результаті такого активного і вільного розвитку особистості кожен суб'єкт спілкування отримує можливість вільно висловлювати свої думки, при цьому усвідомлюючи себе й інших. Це вимагає знання правил поведінки для особистості в соціальній взаємодії, передбачає зацікавленість і відкритість, готовність оцінювати іншу культуру на рівні зі своєю (M.Byram, 1997, 32 – 38р.)

У свою чергу *інтеракційний підхід* розкриває комунікацію, як взаємодію, надає можливість розглядати суб’єктів спілкування як рівноправних партнерів (М.Василик, 2004, с. 4-11).

Схема інтеракційного підходу до комунікації була сформована Теодором Ньюкомбом у вигляді трикутника, вершини якого складають комунікант, реципієнт і об’єкт мовлення (Рис.2).

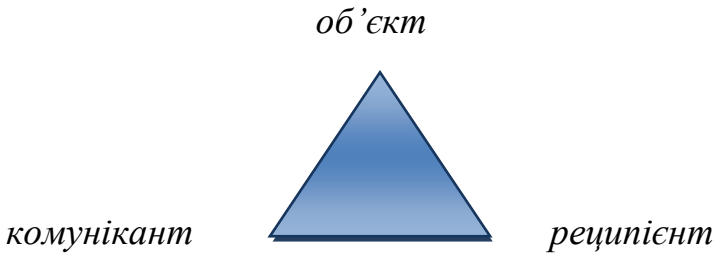

Рис.2 Схема інтеракційного підходу

Ефективність комунікації полягає у зближенні чи розходженні точок зору комунікатора і реципієнта на об’єкт мовлення, що, у свою чергу, означає розширення чи звуження можливостей їхнього взаєморозуміння і співробітництва (Г.Почепцов, 2001,с.231).

Такий погляд на комунікацію ставить у центр уваги досягнення згоди між суб’єктами комунікації, встановлення рівноваги у системі взаємних установок. Комунікація – не просто реакція, а суб’єктивна усвідомленість і спрямованість на інших. Взаємодія між людьми розглядається як неперервний діалог, у процесі якого вони спостерігають, осмислюють наміри один одного і реагують на них.

Іншими словами, інтеракційність передбачає наявність співробітництва, розвиток умінь спілкуватися та мовленнєву взаємодію, що є головним у вихованні іншомовної комунікативної культури.

Застосування *синергетичного підходу* в навчанні іноземних мов дозволяє звернути увагу на аспекти логічного мислення, що є найближчими по відношенню до основних професійних компетенцій здобувача освіти. Засновники синергетики І. Пригожин і Г. Хеккен бачили наукову правомірність застосування такого плану дисциплінарних досліджень і соціокультурних систем, якою є система мовної педагогічної освіти (І.Прігожин, 1986, с.31).

Навчання іноземних мов у межах такого підходу можна описати як навчання, що активізує. Студент навчається самовизначатися не тільки як частина соціуму, а й як індивідуальність. Він формується як особистість, яка здатна вибудовувати власні відносини із зовнішнім світом, створювати нові суб'єктивні світи власної активності.

На думку В. Сухомлинського, виховання полягає в тому, щоб уміло, розумно, мудро, тонко, сердечно доторкнутися до кожної з тисячі граней, знайти ту, яка, якщо її, як алмаз, шліфувати, засяє неповторним сяйвом

людського таланту, а це сяйво принесе людське щастя (В. Сухомлинський, 1976, с.209-401)

Для синергетичного підходу характерна опора на методи пошуку нового знання, відкриття нових істин, які мають евристичний характер і спираються не стільки на правила, скільки на інтуїцію, уяву і творчість.

У освітньому процесі синергетичний підхід дозволяє забезпечити виховання особистості, підготовленої до життя і праці у світі, що змінюється, формування в молоді сучасного світогляду і культури міжособистісних відносин, розвиток творчих здібностей і навичок самоосвіти, сприяння самореалізації особистості у професії.

Так, І. Зязюн вбачає в синергетиці черговий важливий крок до розуміння феномену людини у всіх -її проявах: пізнанні, творчості, здоров'ї, освіті, комунікації, входженні людини в природне, соціальне, культурне середовище (І.Зязюн, 2012, с. 7–13)

На думку В. Кременя, застосування синергетичного підходу розвиває здатність трансформувати теоретичні й практичні знання у стратегії розв’язання проблем, методи перетворення нового знання на власне особистісне мислення й відчуття. Роль синергетичного підходу полягає у ствердженні людиною себе як особистості, в її внутрішньому зростанні, самоорганізації (В.Кремень, 2012, С. 5–11).

Синергетичне мислення є нелінійним, творчим ставленням до світу, відкриття можливості зробити себе твореним, ставлення до еволюції як до гри, в якій нічого не визначено, крім загальних правил; гнучке, відкрите, багатозначне сприйняття світу. Синергетичне мислення вселяє в людину віру, надію на здатність вийти з кризи (особистої, громадської), допомагає в подоланні страху і прийнятті ризику, сприяє становленню «самості», «спроможності» через усвідомлення, самовдосконалення і відповідальність за себе, своїх близьких, свій народ.

Важливу роль у вихованні іншомовної комунікативної культури відіграє *лінгвокультурологічний підхід*, відповідно до якого навчання іноземної мови та культури сприяє розвитку у студентів здатності адаптуватися до нових мовних ситуацій.

Ми розділяємо думку М. Байрам, який зазначає, що при навчанні іноземної мови особливе значення має бути приділено підготовці здобувача освіти до непередбаченого, замість відпрацювання передбачуваного (Byram, 1991). Головним є вміння зрозуміти чужу поведінку та взаємодіяти з представниками різних культур, які мають -інші цінності. Самодослідження та інтерпретація іншомовної культури дозволяють краще аналізувати власну культуру, порівнювати з іншими культурами, сприймати і розуміти її.

Актуальним для нашого дослідження є ствердження В. Рощупкіна, що треба формувати у здобувачів освіти усвідомлення цінностей своєї та іншої культури через міжпредметні зв’язки, орієнтувати їх на цінності та ціннісні стосунки на основі наступності, послідовності, систематичності у залученні до іншомовної культури. Він доводить, що для розуміння «чужої» культури необхідно виходити з прийнятої в ній системи цінностей, яка може не співпадати з системою цінностей рідної культури. Для цього необхідно розвивати у здобувачів освіти позитивне ставлення до рідної та інших культур, формувати ціннісне бачення фактів і явищ обох культур (В. Рощупкин, 2002, с.167).

Таким чином, процес становлення іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей безпосередньо пов'язаний із формуванням цінностей і ціннісних орієнтацій особистості, що відображають факт спільного існування суб'єктів у полікультурному просторі життєвого соціуму, необхідність адекватної орієнтації в системі іншокультурних цінностей, розвиток комунікативних здібностей, творчої активності і толерантності.

Співвідношення даних елементів складає зміст лінгвокультурологічної компетентності. В. Воробйов розглядає її як знання ідеальним мовцем-слухачем всієї системи культурних цінностей, виражених у мові (В.Воробьев,1997, с.73). У цю систему цінностей Л. Саяхова включає усвідомлення мови як феномена культури, культурно-історичного середовища (Л.СаяховаURL:http://www.kcn.ru/tat_ru/universitet/fil/kn1/index...)

До змісту лінгвокультурологічної компетентності, крім системи знань про культуру, М. Пахноцька відносить і сукупність спеціальних умінь з оперування цими набутими знаннями в практичній діяльності (М. Пахноцкая, 2007,с.14). Д. Башуріна і М. Кисельова додають особистісні якості, яких набувають у процесі освоєння системи культурних цінностей, виражених у мові, і які регулюють комунікативну поведінку її носіїв (Д.Башурина, 2005, с. 28). Такі якості, стверджує А. Гетьманська, сприяють інтеграції особистості в систему світової культури (А. Гетманская, 2003, с. 62).

У структурі лінгвокультурологічної компетентності науковці виділяють досить різні компоненти. В. Сафонова акцентує увагу на лінгвокраїнознавчій, соціолінгвістичній та культурологічній складових (В. Сафонова, 2001, с. 18). М. Пахноцька визначає лінгвістичний (мовний), дискурсивний, соціолінгвістичний, соціальний та соціокультурний компоненти. А. Гетьманська, в свою чергу, окреслює лінгвістичну, культурознавчу, соціокультурну та полікультурну компетентності (М.Пахноцкая 2007, с. 59-62).

На думку Н. Фоменко, основою лінгвокультурологічної компетентності є комунікативна компетентність, що включає соціолінгвістичну, дискурсивну, соціокультурну, стратегічну та соціальну складові, які поєднуються з лінгвістичною, мовною, мовленнєвою і культурологічною компетентностями (Н.Фоменко, 2005, с. 84), остання з яких, як стверджує І. Орєхова, складається з соціальної, соціокультурної і країнознавчої [И.Орехова , 2004. с. 272).

У рамках цього підходу головним вважається вміння зрозуміти чужу поведінку і взаємодіяти з представниками іншої культури, що володіють іншим набором цінностей. Самостійне дослідження (можливо сумісне з викладачем) і інтерпретація «чужої» культури дозволяють міркувати про свою культуру, оцінювати її, сприймати і розуміти з точки зору стороннього спостерігача.

Також, важливу роль у вихованні іншомовної комунікативної культури в контексті лінгвокультурологічного підходу відіграють такі елементи, як знання про культуру країни мови, що вивчається, та здатність адаптуватися до іншомовного середовища. Головним є не виховання з позиції норм і цінностей іншої країни, а вміння порівнювати культурний досвід народу, мову якого вивчають, із власним досвідом. Такий підхід передбачає дослідження взаємовідносин культури (і мови, як її складової) зі свідомістю людини, яка є носієм цієї культури.

Процес виховання іншомовної комунікативної культури здобувачів вищої освіти безпосередньо пов'язаний із формуванням цінностей і ціннісних орієнтацій особистості, що відображають факт спільного існування суб'єктів у полікультурному просторі життєвого соціуму, необхідність адекватної орієнтації в системі іншокультурних цінностей, розвиток комунікативних здібностей, творчої активності і толерантності.

За Є. Руденським, комунікативна культура, як система особистісних якостей індивіда, включає такі компоненти: творче мислення, культуру мовної дії, культуру самоналаштування на спілкування, культуру сприйняття комунікативних дій партнера по спілкуванню, культуру емоцій, культуру комунікативних умінь. (Є.Руденский, 2000, 221 с.)

Формування комунікативної культури є одним із пріоритетних завдань в освіті. Очевидно, що освоєння діалогічних форм спілкування розглядається як найбільш продуктивний шлях у вирішенні цієї проблем. Навчання, що відповідає актуальним суспільним очікуванням, орієнтоване на подолання

традиційної моносуб'єктності, передбачає певний рівень культури участі у діалозі: відкритість до контактів, толерантність до різних точок зору і трактувань, вміння коректно відстоювати власну позицію (Г. Андреева, 1996).

А.Солодка у своїй роботі розглядає діалогічну взаємодію, як обмін смислами, що дають людині можливість вступати у взаємодію з іншими «особистостями – культурами»: створювати власні взірці та норми, осмислювати їх, усвідомлювати та присвоювати. (А.Солодка, 2015).

Ідея діалогу культур заснована на пріоритеті загальнолюдських цінностей. Культура не терпить однодумності, вона діалогічна за своєю природою і суттю. Діалог є найважливішим методологічним принципом розуміння і саморозвитку культури. В ході діалогу людей і культур відбувалося становлення мовних форм, розвивалася творча думка.

Діалог культур – сукупність безпосередніх відносин і зв'язків, які складаються між різними культурами, а також їх результатів, взаємних результатів, змін, що виникають в ході цих відносин. Діалог культур – одна із значущих для культурної динаміки форма культурної комунікації. У процесі діалогу культур відбуваються зміни культурних партернів – моделей соціальної поведінки, систем цінностей і типів світогляду, становлення нових форм культуротворчості і способу життя. (Всемирная энциклопедия, 2001, с.308-309).

Також діалог культур розглядають як сучасну освітню концепцію і педагогічну технологію, що розроблена вченим-філософом В.Біблером за участю психолога І.Берлянд та педагога С.Курганова (відома, як «школа діалогу культур»). В основі педагогічної технології «діалог культур» знаходяться філософсько-культорологічні ідеї мистецтвознавця та літературознавця М.Бахтіна про буття людини як діалогу, «культуру як діалог», ідеї Л.Виготського про «внутрішню мову», а також про положення

«філософської логіки культури» В.Біблера (Український педагогічний енциклопедичний словник, 2011. С.133).

Для забезпечення взаєморозуміння в діалозі культур у процесі іншомовної освіти важливим є усвідомлення спільності культур, залежність однієї культури від іншої, розуміння цінностей кожної із контактуючих культур. При цьому «вміння взаємодії на міжкультурному рівні повинні спеціально формуватися, а сама номенклатура таких умінь може (і повинна) різнитися залежно від контингенту студентів» (И.Халеева, 1999, с. 6-7).

Людство створює різні культури, і само є продуктом взаємодії різних культур, які в діалозі і за допомогою діалогу творять себе, одночасно створюючи єдину і різноманітну загальнолюдську культуру. Кожна культура, залучена до діалогу, розкриває свої смисли, стає зрозумілішою і доступнішою для інших. У своїй дисертації Т.Олинець зазначає, що діалогізм забезпечує функціонування міжкультурних цінностей через рівноправний зв'язок між національними культурами, культурами різних регіонів, цінностями поколінь. (Т. Олинець, 2015).

В наш час діалогізм є затребуваним в умовах становлення мережевих спільнот, які на основі інформатизації постулюють нові ціннісно-мотиваційні елементи, нові способи соціальної інтеракції, нові уявлення про ідентичність.

Отже, іншомовна культура розуміється нами в статусі базової індивідуальної цінності, що сприяє інтелектуально-моральному становленню та компетентнісному розвитку особистості здобувача освіти, задоволенню його потреби у вивченні полікультурної спадщини людства і прагненні до спілкування з представниками різних культур в умовах глобальної багатомовності.

Вивчення наукових праць дозволяє дійти до висновку, що процес виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей безпосередньо пов'язаний із формуванням цінностей і ціннісних орієнтацій особистості, які відображають факт спільного існування

суб'єктів у полікультурному просторі життєвого соціуму, необхідність адекватної орієнтації в системі іншокультурних цінностей, розвиток комунікативних здібностей, творчої активності та толерантності.

Впровадження у повсякденне життя інноваційних інтернет-технологій має надзвичайну значущість для молоді. Сьогодні комунікативна активність в умовах інформаційного середовища дуже часто реалізується у соціальних мережах, чатах, форумах. Таким чином, прагнення молодої людини до визнання в реальному соціумі поширюється і на інтернет-спільноти, де вони також прагнуть бути значущими.

З упевненістю можна констатувати факт існування нового цифрового (мережевого) покоління людей, для яких мобільний телефон, комп'ютер і Інтернет є такими ж природними елементами їх життєвого простору, як природа і суспільство. Тому нині зростає роль інформаційних комунікацій, продуктів і послуг у економічному, культурному та освітньому житті людини. Еволюція теперішнього суспільства піддається трансформації та переходить на новий рівень – Smart-суспільства.

Передбачається, що у Smart-суспільстві відбувається перехід від традиційної моделі навчання до e-learning, а потім – до Smart -освіти. При цьому змінюється й роль освітніх установ (Smart -інститут, університет), призначенням яких стає створення найкращих умов для набуття студентами власного досвіду і навичок. Таким чином, Smart -університет передбачає: гнучкість навчання в інтерактивному освітньому середовищі; персоналізацію та адаптацію навчання; вільний доступ до контенту по всьому світу.

Smart -освіта дозволяє студентам генерувати нові знання та формувати особистість Smart-людини, що досконало володіє інформаційно-комп’ютерними технологіями для пошуку інформації та її обміном.

Водночас із технологічними змінами сьогодні формується новий діалогічний тип культури, де поняття «діалог» наповнюється новими

значеннями та є предметом розгляду різних наукових дисциплін. У свою чергу, інноваційні технології стають невід'ємною складовою життєвого простору людини і спрощують процес здійснення комунікації.

В останні роки з’явилося багато спеціальних методів організації навчальної діяльності студентів, що поєднують у собі гру, емоційне захоплення, дослідницьку роботу, дискусії – тобто елементи, від яких залежить активність, самостійність, розвиток уявлення, творчого мислення та комунікативних здібностей вихованців..

Відповідно, успішність виховання іншомовної комунікативної культури та навчання професійно спрямованого англомовного діалогу залежить від багатьох чинників, у тому числі й від того, як поставлені завдання, як організований матеріал, чи співвідноситься він із системою установок, інтенцій, потреб і мотивів здобувачів освіти для спілкування.

Нові форми культурної активності інформаційного суспільства актуалізують потребу в удосконаленні методологічного інструментарію для здійснення ролі провідника знань і справжніх загальнолюдських цінностей. У сучасному освітньому просторі діалогізм сприяє збільшенню культуротворчого потенціалу, який проявляється у відтворенні актуальних культурних форм, що направляють і стимулюють процеси самоорганізації і саморозвитку особистості при комунікації.

Таким чином, розгляд особливостей виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей дозволяє більш детально розглянути та удосконалити цей процес на основі готовності здобувача освіти до діалогу з носіями іншомовної культури, його здатності до сприйняття та аналізу контексту іншомовної комунікації, зміни ієрархії ціннісних орієнтацій молоді, розуміння загальнолюдської моралі, національно-етнічних особливостей носіїв іноземної мови та становлення фахівця як суб’єкта культури.

Висновки до першого розділу

Представлений у першому розділі дослідження аналіз змісту і структури іншомовної комунікативної культури дає підстави для таких висновків.

З’ясовано, що підвищений інтерес дослідників до іншомовної комунікативної культури обумовлений пошуками нових елементів і форм культурної активності для обміну думками, знаннями та почуттями, що постає основою успішної діяльності особистості в сучасному світі.

У результаті характеристики поняттєво-термінологічного апарату дослідження подано робочі визначення ключових понять дисертаційної роботи. Так, *іншомовну комунікативну культуру трактуємо як сукупність норм і правил, що регулюють спілкування людей у різних культурних контекстах. Означена категорія характеризується наявністю комунікативного ідеалу, толерантним ставленням до співрозмовника як до цінності, усвідомленням його індивідуальних особливостей, власних комунікативних здібностей та вміннями володіти комунікативною ситуацією. Це – система внутрішніх ресурсів людини, необхідних для існування у колі ситуацій міжособистісної взаємодії різних рівнів.*

Зміст іншомовної комунікативної культури включає соціальний, лінгвокраїнознавчий, психологічний і педагогічний аспекти. Саме тому для виховання іншомовної комунікативної культури особистості треба поетапно формувати глибокі, систематичні іншомовні знання, загальнолюдські цінності і поведінкові алгоритми.

З’ясовано, що вивчення будь-якої іноземної мови є потужним засобом осягнення культури відповідної країни. Іншомовна комунікативна культура є одним із найважливіших аспектів базової культури особистості, а саме мовної.

Особливість виховання іншомовної комунікативної культури полягає в тому, що вона нерозривно пов'язана з культурою мислення, почуття,

поведінки, багато в чому визначає і розвиває здібності здобувачів освіти оцінювати і зіставляти культурні цінності чужої з цінностями своєї культури і приймати їх, впливає на ефективність комунікативної діяльності. Для реалізації виховання іншомовної комунікативної культури необхідно створити таке середовище, де це все ефективно буде функціонувати, взаємодіяти та розвиватися.

Встановлено, що використання Smart-технологій та доречного інструментарію допомагає створити простір, що максимально наближений до природних комунікативних умов.

Таким чином, розгляд особливостей виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей дозволяє більш детально розглянути та удосконалити процес виховання іншомовної комунікативної культури студентів на основі готовності здобувача освіти до діалогу з носіями іншомовної культури, його здатності до сприйняття та аналізу контексту іншомовної комунікації, зміни ієрархії ціннісних орієнтацій молоді, розуміння загальнолюдської моралі, національно-етнічних особливостей носіїв іноземної мови та становлення фахівця як суб’єкта культури.

Основні положення , що висвітлені у першому розділі дисертаційного дослідження, знайшли своє відображення в таких публікаціях автора: (Плужнік 2016, Плужнік 2017a, Плужнік 2017d, Плужнік 2018b, Плужнік 2018c, Плужнік 2018f, Плужнік 2019b)

РОЗДІЛ 2
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО

2.1. Діагностика виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у ЗВО

Експериментальною базою для проведення констатувального етапу дослідження були Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, Державний вищий навчальний заклад Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка.

Констатувальний етап експерименту проводився у 2019–2020 рр.. Експеримент охоплював 414 здобувачів освіти гуманітарних спеціальностей, з них у *експериментальній групі (ЕГ)* – 196 студентів (спеціальності: 035.04 Філологія (Германські мови та літератури переклад включно) Мова і література (англійська)), 035.04 Філологія (Германські мови та літератури переклад включно) Прикладна лінгвістика), які були залучені до дослідницько-експериментальної роботи та у *контрольній групі (КГ)* – 218 студентів (спеціальності: 014 «Середня освіта» (Англійська мова та друга іноземна мова); 035.04 Філологія (Германські мови та літератури переклад включно) Переклад; 035.04 Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська, Переклад (англійська мова та друга іноземна мова (китайська)), які не залучені до участі у дослідницько-експериментальній роботі, а були учасниками традиційного освітнього процесу в закладі вищої освіти.

Завданнями констатувального етапу експерименту було:

1. Проведення педагогічної діагностики для з’ясування ступеня

розуміння здобувачами освіти ЗВО поняття «іншомовна комунікативна культура», її основних складників («іншомовна культура», «іншомовна комунікативна компетентність», «культура», «мова», «мовна особистість» та «міжкультурна комунікація»); усвідомлення її необхідності у житті; виявлення основних мотивів та реальної поведінки студентів ЗВО в іншомовній комунікації.

2. Розкриття та аналіз основних труднощів і проблем процесу формування цінностей іншомовної комунікативної культури;

3. Діагностування рівня вихованості іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей ЗВО.

Експериментальне дослідження здійснювалося в **чотири етапи**:

1. Розробка методики констатувального етапу експерименту;

2. Проведення констатувальних зрізів засобами діагностувальних методик;

3. Узагальнення результатів констатувального експерименту;

4. Визначення рівнів вихованості.

Критеріальну базу даного етапу експерименту склали три групи показників за такими критеріями:

Когнітивний критерій включає уявлення про іншомовну комунікативну культуру, усвідомлення цінності інших культур та повагу до їх особливостей. Його показниками є:

- володіння іноземною мовою на достатньому рівні для вільної комунікації;
- визнання рівності культур, їх цінностей та здобутків;
- розуміння сутності взаємодії культур у сучасному світі;
- уявлення про способи уникнення та запобігання виникненню конфліктних міжкультурних ситуацій у спілкуванні.

Емоційно-ціннісний критерій визначає ціннісне ставлення студента до міжкультурної комунікації у інформаційному середовищі, окреслює почуття

та мотиви, які супроводжують іншомовну комунікацію, прагнення бути суб'єктом двох та більше культур. Показниками критерію визначимо:

- ціннісне ставлення до інших культур;
- бажання отримати позитивний досвід іншомовного спілкування;
- інтерес до міжкультурної комунікації;
- відкритість до міжкультурного діалогу.

Поведінковий критерій передбачає здатність здобувача освіти використовувати іноземну мову, як засіб для досягнення взаєморозуміння в особистісному та професійному міжкультурному спілкуванні, вміння варіювати вербальну та невербальну поведінку відповідно до комунікативної ситуації, здатність досягати консенсусу у спілкуванні. Про сформованість іншомовної комунікативної культури свідчать такі показники:

- готовність до іншомовної комунікації;
- вміння продукувати власні комунікативні стратегії спілкування;
- здатність до реалізації комунікативних моделей у мовленнєвій поведінці;
- комунікативний контроль власних дій.

Таким чином, визначені нами показники, критерії та структурні компоненти є взаємопов'язаними і взаємозалежними, що сприятиме об'єктивній оцінці досліджуваного явища (Таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Критерії та показники вихованості ІКК.

Критерії оцінки рівня вихованості іншомовної комунікативної культури	**Показники сформованості іншомовної комунікативної культури**	**Методики діагностування**
Когнітивний (K_1)	- володіння іноземною мовою на достатньому рівні для вільної комунікації **($П_1$)**;	Анкета «Іншомовна комунікативна культура» і «Я розумію ІКК», анкета «Показники іншомовної комунікативної культури», опитування за методикою А.Солодкої

	-визнання рівності культур, їх цінностей та здобутків **($П_2$)**;	Анкета «Показники іншомовної комунікативної культури» , методика «Незакінченого речення»
	-розуміння сутності взаємодії культур в сучасному світі **($П_3$)**;	Анкета «Показники іншомовної комунікативної культури», Діагностика комунікативної толерантності за допомогою методики В. Бойко, комунікативні вправи,опитування за методикою А.Солодкої
	-уявлення про способи уникнення та запобігання виникненню конфліктних міжкультурних ситуацій у спілкуванні **($П_4$)**.	Анкета «Іншомовна комунікативна культура» і «Я розумію ІКК», Діагностика комунікативної толерантності за допомогою методики В. Бойко, опитування за методикою А.Солодкої
Емоційно-ціннісний ($К_2$)	-ціннісне ставлення до інших культур **($П_1$)**;	Анкета «Показники іншомовної комунікативної культури», опитування за методикою А.Солодкої, Діагностуючи комунікативну толерантність за допомогою методики В. Бойко.
	-бажання отримати позитивний досвід іншомовного спілкування **($П_2$)**;	Анкети «Показники іншомовної комунікативної культури», «Рівні емоційно-ціннісного ставлення до ІК», опитування за методикою А.Солодкої, Комунікативні ситуаційні вправи
	-інтерес до міжкультурної комунікації **($П_3$)**;	Анкета «Показники іншомовної комунікативної культури», опитування за методикою А.Солодкої,, Комунікативні ситуаційні вправи
	-відкритість до міжкультурного діалогу **($П_4$)**	Анкети «Показники іншомовної комунікативної культури», «Рівні емоційно-ціннісного ставлення до ІК», опитування за методикою А.Солодкої, Комунікативні ситуаційні вправи
Поведінковий ($К_3$)	-готовність до іншомовної комунікації **($П_1$)**;	Анкета «Іншомовна комунікативна культура» і «Я розумію ІКК», Анкета «Показники іншомовної комунікативної культури», опитування за методикою А.Солодкої
	-вміння продукувати власні комунікативні стратегії спілкування **($П_2$)**;	Анкети: «Показники іншомовної комунікативної культури», «Рівні емоційно-ціннісного ставлення до ІК», тесту для вивчення рівня комунікативного контролю

		М. Шнайдера, опитування за методикою А.Солодкої Комунікативні ситуаційні вправи,
	-здатність до реалізації комунікативних моделей у мовленнєвій поведінці **($П_3$);**	Анкети: «Іншомовна комунікативна культура» і «Я розумію ІКК», Анкета «Показники іншомовної комунікативної культури», тесту для вивчення рівня комунікативного контролю М. Шнайдера, «Рівні емоційно-ціннісного ставлення до ІК» Комунікативні ситуаційні вправи, методика «Незакінченого речення»
	-комунікативний контроль власних дій **($П_4$).**	Анкета «Показники іншомовної комунікативної культури», тесту для вивчення рівня комунікативного контролю М. Шнайдера, Комунікативні ситуаційні вправи

Розроблені критерії і показники дають можливість охарактеризувати ***рівні вихованості іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей закладів вищої освіти***.

Низький (недосконалий) рівень характеризується переважно нечітким або хибним розумінням поняття «іншомовна комунікативна культура», неповним знанням про основні складові іншомовної комунікативної культури, наявністю труднощів у підтримці розмови та використанні іноземної мови під час іншомовної комунікації, ігноруванням ціннісного ставленням до співрозмовника. Спілкування відзначається обмеженим набором мовних засобів. Студент припускається помилок у мовних і мовленнєвих нормах, відчуває труднощі у вільному спілкуванні іноземною мовою; не виявляє зацікавленості у комунікації та байдуже ставиться до представників інших культур. Спостерігається відсутність самовизначення його як учасника іншомовної комунікації.

Для *середнього (потенційно-досконалого) рівня* характерне прагнення до освоєння особливостей і цінностей іншомовної комунікативної культури. Цей рівень характеризує несистематичність знань та дій у комунікації та діалозі. Зацікавленість, активність у діалозі співіснує з нечіткими уявленнями

про засоби здійснення комунікації. В умовах проблемних ситуацій спостерігаються помилки в нормах іншомовних висловлювань. Студенти на цьому рівні використовують стандартний набір комунікативних практик та не завжди спроможні вільно висловити думку або створити власні моделі та стратегії комунікативної взаємодії, але можуть запобігати виникненню конфліктних ситуацій. Здобувачі освіти дотримуються правил мовленнєвого та поведінкового етикету рідної культури та виявляють толерантність до інших культур.

Позитивні характеристики не зовсім стабільні, але представники потенційно-досконалого рівня мають бажання вивчати іноземну мову, налаштовані на позитивне сприйняття культурної різноманітності, тому, у випадку забезпечення умов можливий перехід до досконалого рівня вихованості іншомовної комунікативної культури.

Для високого (досконалого) рівня характерна наявність у здобувача освіти основи для необхідного обсягу знань про іншомовну комунікативну культуру та її зміст. Такий рівень вихованості іншомовної комунікативної культури показує готовність студента до міжкультурної комунікації та високорозвинені навички діалогічного мовлення. Такі здобувачі освіти обізнані в особливостях і цінностях іншомовної комунікативної культури і мають повне уявлення про культуру поведінки у іншокультурному суспільстві. Учасники іншомовної комунікації виявляють ціннісне ставлення до співрозмовника та відкритість до комунікативного діалогу; ефективно здійснюють іншомовну комунікацію та реалізують комунікативні моделі, спираючись на власні чіткі стратегії, можуть передбачити або уникати міжкультурних конфліктів та контролювати власний рівень емоційності у несприятливих умовах міжкультурного спілкування.

На високому рівні здобувач освіти упевнено і вільно використовує іноземну мову в більшості ситуацій, допускає незначні помилки в нормативному використанні мовних засобів, виявляє розвинену

комунікативну толерантність. У випадку ускладнень легко налагоджує взаємодію.

Оскільки іншомовна комунікативна культура має загальнорефлективний характер, встановлені компоненти, критерії, показники та рівні вихованості іншомовної комунікативної культури у студентів гуманітарних спеціальностей є основою для створення відповідного діагностування.

Для виконання завдань констатувального експерименту використано *комплекс діагностувальних методів*: анкетування, опитування, тестування, аналіз комунікативних ситуацій, рольові ігри, вербальні та ігрові вправи, що дало змогу забезпечити вірогідність та об'єктивність отриманих результатів.

Анкетування *«Іншомовна комунікативна культура»* (Додаток А) та *«Я розумію ІКК»* (Додаток Б) допомогло з'ясували, як студенти розуміють основні складові іншомовної комунікативної культури: «культура», «комунікація», «мова», «міжкультурна особистість». Зокрема, встановлювалось їх ставлення до використання Smart-технологій у освітньому процесі. Анкетування здійснювалося за допомогою Facebook та Google Forms у мережі Інтернет.

Аналіз відповідей засвідчив, що правильно можуть розкрити ці поняття 7,4% студенти ЕГ та 8,2% студентів КГ.Значна частина студентської молоді (45,6% ЕГ та 46,2% КГ) досить однобічно тлумачать іншомовну комунікативну культуру.

Всього було проаналізовано 395 (154 ЕГ/173 КГ=100%) відповідей студентів, другого, третього та четвертого курсів філологічних спеціальностей.

У ході анкетування виявилось, що 23,8% респондента ЕГ та 24,5% респондента КГ плутають поняття «іншомовна комунікативна культура» з «міжкультурною комунікацією» та «комунікативною культурою». 8,7% з ЕГ та 9,5% з КГ респондентів вважають, що це стосується споріднених мов.

4,8% студентів ЕГ та 5,3% студентів КГ - не зрозуміли питання, 9,7% з ЕГ та 11,6% з КГ - зовсім не відповіли на питання. Такі показники когнітивного критерію свідчать про те, що студенти не обізнані в іншомовній комунікативній культурі та не мають уявлення про її функції та структуру. Але на запитання відкритого типу «Як ви вважаєте, чи потрібно в освітню систему ЗВО впроваджувати процес виховання іншомовної комунікативної культури?» більшість респондентів відповіли позитивно, пояснюючи це необхідністю вимог, що висуваються перед сучасними фахівцями, вважаючи цей феномен актуальним (Таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Рівні вихованості ІКК за когнітивним критерієм (у %)

Критерій	**Групи**	**Рівні**		
		Високий	**Середній**	**Низький**
Когнітивний	ЕГ	26	43	31
	КГ	25	44	31

Відповіді анкет закритого та відкритого типу питань, дозволили виявити наявність досвіду у студентів з використання Smart-технологій під час освітнього процесу (майже 52,4%) з усіх опитаних. Це дає змогу припускати, що сучасні викладачі ЗВО впроваджують інноваційні технології в процес викладання своїх дисциплін і вихованці вміють користуватися веб сервісами для навчання.

Респондентам було запропоновано визначити рейтинг показників ІКК, які, на їх думку, найяскравіше демонструють, що людина володіє іншомовною комунікативною культурою (Таблиця 2.3). Найрейтинговішими показниками вихованості ІКК серед студентів здобувачів освіти стали: 1) *ціннісне ставлення до інших культур*; 2) *готовність до іншомовної комунікації, сформованість лінгвокульторологічної компетентності, володіння іноземною мовою на достатньому рівні для вільної комунікації*; 3)

відкритість до міжкультурного діалогу. У списку з найменшим рейтингом опинилися такі показники, як: *уявлення про способи уникнення та запобігання виникненню конфліктних міжкультурних ситуацій у спілкуванні; вміння продукувати власні комунікативні стратегії спілкування; бажання отримати позитивний досвід іншомовного спілкування та здатність до реалізації комунікативних моделей у мовленнєвій поведінці* (Додаток В).

Таблиця 2.3

Рейтинг показників

ПОКАЗНИКИ	**Рейтинг**
Сформованість лінгвокультороологічної компетентності та володіння іноземною мовою на достатньому рівні для вільної комунікації	***55***
Визнання рівності культур, їх цінностей і здобутків	*25*
Розуміння сутності взаємодії культур у сучасному світі	*25*
Уявлення про способи уникнення та запобігання виникненню конфліктних міжкультурних ситуацій у спілкуванні	*15*
Ціннісне ставлення до інших культур	***94***
Бажання отримати позитивний досвід іншомовного спілкування	*14*
Інтерес до міжкультурної комунікації	*32*
Відкритість до міжкультурного діалогу	*20*
Готовність до іншомовної комунікації	***65***
Вміння продукувати власні комунікативні стратегії спілкування	*15*
Здатність до реалізації комунікативних моделей у мовленнєвій поведінці	*13*
Комунікативний контроль власних дій	*22*
Кількість респондентів	**395 чол.**

Для виявлення рівня емоційно-ціннісного ставлення молоді до іншомовної комунікативної культури використовувалася анкета *«Рівні емоційно-ціннісного ставлення до ІК»* (Додаток Г). За результатами опитування високий рівень продемонстрували 25% студентів ЕГ та 27% КГ, середній – 44% ЕГ/46%КГ, низький – 31% ЕГ/32% КГ. Те, що 75% ЕГ та

78% КГ здобувачів вищої освіти мають середній та низький рівні свідчить про недостатній рівень розвитку емоційно-ціннісного компоненту іншомовної комунікативної культури у студентів. Всього було проаналізовано 302 (=100%) відповідей студентів 2, 3 та 4х курсів філологічних спеціальностей що відповідає кількості студентів у ЕГ-120 та КГ-182 (Таблиця 2.4).

Таблиця 2.4

Рівні вихованості ІКК за емоційно-ціннісним критерієм (у %)

Критерій	**Групи**	**Рівні**		
		Високий	**Середній**	**Низький**
Емоційно-ціннісниий	ЕГ	25	44	31
	КГ	27	46	32

Задля виявлення труднощів, які відчувають респонденти під час іншомовної комунікації, запропоновано опитування авторської методики А. Солодкої (Додаток Ґ). Виявлення труднощів змушує здобувачів освіти задуматися про якість своїх знань з іноземної мови та обізнаність у іншомовному культурному світі (А.Солодка, 2014)

Встановлено, що більшість студентів зазнають таких труднощів у іншомовному спілкуванні: *нерозуміння значення деяких лексичних одиниць, діалектів, сленгу; утрудненість розуміння автентичної мови на слух при швидкому темпі мовлення; нерозуміння особливостей вимови або акценту.* До культурних труднощів віднесено: *відмінності менталітетів, незнання/нерозуміння традицій, звичаїв, правил етикету (незнання звичок, пов'язаних із прийомом їжі, напоїв і та ін.).* Також були індивідуальні варіанти відповідей: *страх зробити щось неправильно (Олексій І.), здаватися смішним або нікчемним (Катерина С.), дуже сильно виділятися виглядом, поведінкою і вчинками з натовпу (Юрій Г.), бути засудженим іншомовним*

суспільством за висловлення свого бачення ситуації, знання або незнання історії, культури іншої країни (Ганна О.).

Діагностування здатності респондентів здійснювати міжособистісну іншомовну комунікацію (методика А.Солодкої) (Додаток Д) показало, що вони не готові до здійснення міжкультурної комунікації, що вказує на недостатній рівень сформованості лінгвокультурологічної компетентності.

Відповідно до результатів «*Тесту для вивчення рівня комунікативного контролю» М. Шнайдера* (Додаток Е), студенти з низьким рівнем комунікативного контролю не люблять не прогнозованих ситуацій. Високий рівень показали 37% студенти ЕГ, 39% КГ, середній – 41%ЕГ/43КГ, низький – 22% ЕГ/24% КГ. Високий та середній рівні комунікативного контролю свідчать, що учасники комунікації постійно стежать за собою, керують своїми емоціями у спілкуванні, виявляють щиру зацікавленість у співрозмовнику, ототожнюють свої реакції з поведінкою оточуючих людей.

Всього було проаналізовано 345 (=100%) відповідей студентів 2, 3 та 4х курсів філологічних спеціальностей, з яких 155 осіб з ЕГ та 190 здобувачів освіти з КГ.

Діагностуючи комунікативну толерантність за допомогою *методики В. Бойко* (Додаток Є), встановлено, що 63% з усієї кількості студентів мають середній рівень терпимості в міжкультурних ситуаціях. 320 респондентів набирали 45 - 33 бали (середній бал).

Тест «Про комунікабельність» (Додаток Ж) дав змогу студентам охарактеризувати себе, як учасника будь якої комунікації та дізнатись про необхідні якості особистості для спілкування. Результати тестування показали, що 41% студентів ЕГ та 44% студентів КГ має середній рівень комунікабельності. Вони допитливі, охоче слухають співрозмовника, достатньо терпимі в спілкуванні з іншими, відстоюють свою точку зору без запальності, йдуть на зустріч новим людям. 31% ЕГ/33% студентів є досить товариськими, часом навіть надмірно. Вони цікаві, говіркі, люблять

висловлюватися з різних питань, що, іноді, викликає роздратованість в інших, вони охоче знайомляться з новими людьми, люблять бувати в центрі уваги, нікому не відмовляють в проханнях. 25% студентів ЕГ та 27% здобувачів КГ – є товариські певною мірою, у незнайомій обстановці відчувають себе цілком впевнено, з новими людьми вступають в суперечки і дискусії неохоче. Лише 0,8% ЕГ та 0,9 КГ були охарактеризовані як замкнуті, неговіркі, які віддають перевагу самотності. Нова робота і необхідність нових контактів виводить їх із рівноваги, вони часто бувають незадоволені собою. 1,2% респондентів з ЕГ та 2% респондентів КГ завжди в курсі всіх справ, люблять брати участь в дискусіях, беруться за будь-яку справу, хоча не завжди можуть успішно довести її до кінця (Таблиця 2.5).

Таблиця 2.5

Рівні вихованості ІКК за поведінковим критерієм (у %)

Критерій	**Групи**	**Рівні**		
		Високий	**Середній**	**Низький**
Поведінковий	ЕГ	30	41	29
	КГ	32	43	25

У *вправі «Так, і ще ...»* (Додаток З) ми дослідили вміння учасників схвалювати партнера, демонструвати йому свою повагу і готовність до співпраці. Працюючи в парах, а потім в командах, учасники показали взаємну повагу та злагоджену роботу, але були непорозуміння та виникали конфліктні ситуації, що свідчить про недостатню сформованість комунікативних навичок.

Використання ситуативних вправ, рольових ігор дало можливість спостерігати за студентськими реакціями на міжкультурну взаємодію, нестандартні ситуації іншомовного спілкування. Таким чином, можна зазначити, що основна частина студентів (51%ЕГ та 53% КГ) відкриті та готові до іншомовного спілкування, вони активно приймали участь у

комунікативних вправах і проблемних ситуаціях, але не завжди продукували власні комунікативні стратегії спілкування і мали утруднення з комунікативним контролем власних дій.

Загальне уявлення про співвідношення наявних рівнів вихованості іншомовної комунікативної культури студентів у закладах вищої освіти, що отримано в ході проведеного констатувального етапу експериментального дослідження відображено в діаграмі.

Загальне уявлення про співвідношення наявних рівнів вихованості іншомовної комунікативної культури студентів експериментальної та контрольної групи у закладах вищої освіти, що отримано в ході проведеного констатувального етапу експериментального дослідження відображено в діаграмі (Рис.3).

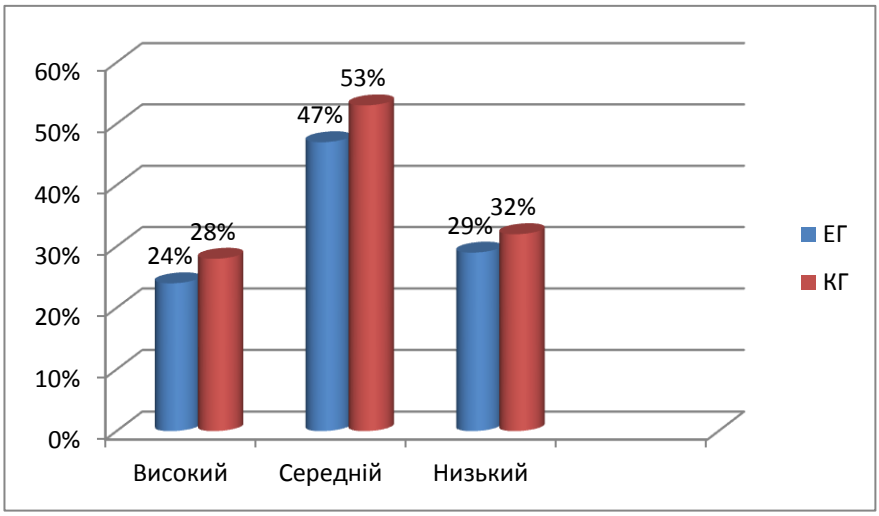

Рис 3 . Порівняльна діаграма рівнів вихованості ІКК у студентів ЕГ та КГ на констатувальному етапі експерименту

Щоб порівняти рівні вихованості ІКК щодо визначених критеріїв на констатувальному етапі експерименту, використовувалися такі показники динамічних рядів: середній показник ЕГ та КГ та коефіцієнт ефективності діагностувальної методики.

Середній показник (*Ср*), що відображає кількісну оцінку зростання рівня вихованості, обчислено за формулою $K_{рівнів} = Ср\ (е): Ср\ (к)$, *де Ср (е) –*

значення середнього показника експериментальної групи; Ср (к) – значення середнього показника контрольної групи.

Таким чином, проведений констатувальний експеримент показав, що, відповідно до вищезгаданих рівнів,у середньому 29 % ЕГ та 32% КГ учасників експериментального дослідження мають *низький (недосконалий) рівень вихованості ІКК***,** що характеризується переважно нечітким або хибним розумінням поняття «іншомовна комунікативна культура», неповним знанням про основні складові іншомовної комунікативної культури, наявністю труднощів в іншомовній комунікації, ігноруванням ціннісного ставленням до співрозмовника. Їх спілкування відзначається обмеженим набором мовних засобів та вирізняється неспроможністю визначити себе учасником іншомовної комунікації.

Характерні особливості *середнього (потенційно-досконалого) рівня* виявлено у середньому 47% для студентів ЕГ та 53% КГ, вони показали прагнення до освоєння цінностей іншомовної комунікативної культури; мають несистематичні знання та дії у комунікації та діалозі; мають зацікавленість, іноді активність у діалозі з нечіткими уявленнями про засоби здійснення комунікації. В умовах проблемних ситуацій студенти на цьому рівні використовують стандартний набір комунікативних практик та не завжди спроможні вільно висловити думку, але можуть запобігати виникненню конфліктних ситуацій. Студенти дотримуються правил мовленнєвого та поведінкового етикету рідної культури та виявляють толерантність до інших культур.

Лише 24% ЕГ/28% КГ у середньому здобувачів показали *високий (досконалий) рівень* наявності необхідного обсягу знань про іншомовну комунікативну культуру та її зміст, готовність до міжкультурної комунікації та високорозвинені навички діалогічного мовлення (Таблиця 2.6).

Таблиця 2.6

Рівні виховання ІКК студентів гуманітарних спеціальностейальностей експериментальної групи (%)

Рівні	Критерії			Середнє значення (%)
	Когнітивний ($К_1$)	*Емоційно-ціннісний* ($К_2$)	*Поведінковий* ($К_3$)	
Високий	26,17	25,77	20,06	24
Середній	48,33	45,43	47,24	47
Низький	25,34	30,32	31,34	29

Статистичні дані щодо рівні виховання ІКК студентів гуманітарних спеціальностей КГ за результатами констатувального етапу експерименту подано в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Рівні виховання ІКК студентів гуманітарних спеціальностей контрольної групи (у %)

Рівні	Критерії			Середнє значення (%)
	Когнітивний ($К_1$)	*Емоційно-ціннісний* ($К_2$)	*Поведінковий* ($К_3$)	
Високий	28,73	27,25	28,02	28
Середній	52,25	53	53,75	53
Низький	32,34	31,32	32,34	32

Результати діагностування дозволили констатувати, що на заняттях з іноземної мови у ЗВО приділяється недостатньо уваги питанню формування у здобувачів освіти ціннісної бази, необхідної для виховання іншомовної комунікативної особистості. Основними причинами низького рівня вихованості іншомовної комунікативної культури є відсутність

систематичної навчальної та виховної роботи у цьому напрямку, неефективність змісту, форм і методів виховання ІКК. Відсутність інноваційно-технічного простору для більш ефективного засвоєння матеріалу негативно впливає на мотивацію здобувачів освіти до навчання та загалом на виховання ІКК.

2.2. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов виховання іншомовної комунікативної культури студентів ЗВО.

Імпелементація теоретичної моделі виховання іншомовної комунікативної культури здобувачів освіти в освітній процес закладів вищої освіти (Підрозділ 2.3.) вимагає обґрунтування педагогічних умов, що забезпечують ефективність цього процесу.

Л. Виготський стверджував, що необхідно заздалегідь створювати умови, необхідні для розвитку відповідних якостей особистості (Л. Выготский, 1960, с. 55).

Н. Боритко зазначає, що термін «умова», як філософська категорія, виражає відношення предмета до оточуючих його явищ, без яких він існувати не може. Сам предмет виступає як щось обумовлене, а умови – як відносно зовнішнє предмету різноманіття об'єктивного світу (Н. Борытко, 2001, с.181).

У свою чергу, Є. Ганін під педагогічними умовами розуміє сукупність взаємопов'язаних факторів, необхідних для створення цілеспрямованого освітнього процесу з використанням сучасних інформаційних технологій, що забезпечують формування особистості із заданими якостями (Е.Ганин URL:http://www.ito.su/2003/VII/VII-0- 1673.html).

Організаціно-педагогічні умови являють собою результат цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту,

методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення цілей (В. Андреев, 2000, с.124).

Науковці поряд з терміном «педагогічні умови» використовують також термін «педагогічне середовище», як створення спеціально організованої системи міжособистісних відносин відповідно до педагогічних цілей (А. Анохін, А. Воронін, Є. Михайлович, Ю. Пєсоцький та ін.).

Педагогічне середовище – це те, що супроводжує педагогічний процес, але є зовнішнім по відношенню до нього. Це поняття використовується для цілісного, тобто надпредметного, надпрограмного, надособистісного опису специфічних особливостей конкретного закладу освіти (И. Улановская, 2003. С. 55-64). Отже, в нашому дослідженні організаційно-педагогічні умови розуміються як *сукупність можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм та можливостей її здійснення, що забезпечує, успішність досягнення поставленого завдання.*

Згідно з думкою В. Смірнова, все різноманіття умов ефективності педагогічної діяльності поділяється на об'єктивні і суб'єктивні (В.Смирнов, 1999).

До суб'єктивних умов віднесемо:

– наявність у суб'єкта діяльності вираженої потреби та стійких мотивів її здійснення, прийняття ним мети та програми діяльності;

– досвід організації та здійснення діяльності: теоретична підготовленість, сформованість умінь, практичних дій та операцій;

– відповідність змісту та характеру діяльності індивідуальним особливостям суб'єкта;

– емоційно-психологічний і фізичний стан суб'єкта діяльності.

Об'єктивні умови включають:

– організаційні та середовищні: переконлива мотивація та чітке визначення мети діяльності, раціональне планування, організація контролю, об'єктивне оцінювання; сприятливий морально-психологічний клімат в групі;

ресурсні умови: матеріально-технічне забезпечення діяльності; інформаційне забезпечення діяльності (В.Смирнов, 1999).

Відповідно до встановлених внутрішніх та зовнішніх характеристик умов ефективності обґрунтуємо такі ***організаційно-педагогічні умови***: *впровадження особистісно-зорієнтованого виховання; використання іноземної мови, як інструменту міжкультурної комунікації та створення іноваційно-технічного простору з використанням Smart- технологій для виховання іншомовної комунікативної культури*.

Впровадження особистісно-зорієнтованого виховання передбачає пізнання індивідом самого себе, самовизначення та самореалізацію особистості, що містить орієнтацію на загальнокультурні, національні та культурно-специфічні цінності. В свою чергу, викладач задає не тільки проекцію іншомовної взаємодії у міжособистісних стосунках зі здобувачами освіти, а й опосередковує всю складність і суперечливість взаємодії між культурами. (Підрозділ 1.2)

Г. Селевко та І. Якиманська наголошують на тому, що лише активні форми особистісно-зорієнтованого виховання створюють умови для ефективного накопичення кожним індивідом свого власного особистого досвіду, самостійного усвідомлення загальнолюдських цінностей, що дозволяє йому проявити ініціативу, творчість, самостійність у процесі активної особистісно значущої діяльності, стимулюють його до природного самовираження та самореалізації (Г.Селевко, 1998, с. 176).

І. Бех вважає, що людина − найвища цінність, навколо якої формується інше суспільство та його пріоритети. Особистісно-зорієнтоване виховання — це виховання в людини переживань стосовно світу людей і світу природи. (Підрозділ 1.1.) Тільки те, що емоційно пережите особистістю, стає ціннісно-смисловим надбанням. Переживаючи смисли життєвих явищ, особистість освоює соціокультурний світ (І. Бех, 2003, с.208).

Особистісно орієнтоване виховання – це така виховна система, де особистість є вищою цінністю і ставиться в центр виховного процесу, а вже навколо вихованця концентрується решта всіх пріоритетів. Воно ґрунтується на відомих принципах гуманістичної педагогіки: самоцінність особи, пошана до неї та природовідповідність. Іншими словами, таке виховання – це організація виховного процесу на основі глибокої пошани до особистості, врахування особливостей індивідуального розвитку здобувача освіти, ставлення до нього як до свідомого, повноправного та відповідального учасника освітнього процесу. За твердженням І.Беха, це формування цілісної, вільної особистості, яка усвідомлює свою гідність та поважає гідність і свободу інших людей (І. Бех, 2003) **.**

У процесі особистісно-зорієнтованого виховання особистість стверджується як вища цінність буття, навколо якої згуртовуються інші суспільні пріоритети. Все, що оточує людину, все, що вона так або інакше включає в предметну та психічну діяльність, складає середовище виховання, середовище освіти особистості (С.Подмазин, 2000, с. 170-171).

В умовах особистісно-зорієнтованої системи виховання здобувачі освіти, як суб'єкти діяльності, проходять такі етапи розвитку: етап становлення особистості (засвоєння засобів і норм діяльності); етап становлення особистості як людини праці (формування потреби у набутті значущих результатів через власну працю); етап становлення особистості як людини культури (формування потреби у творчості).

Сутність означеної педагогічної умови полягає в тому, що здобувач освіти стає у навчально-виховному освітньому процесі не метою, а суб'єктом навчання, виховання й розвитку. Від розглядається як особистість, яка здатна упоратися з ситуаціями іншомовної комунікації шляхом визначення чи створення особистого досвіду застосування набутих знань.

Індивідуалізація відбувається на трьох рівнях:

1) індивідуальному, який передбачає врахування, самокорекцію різноманітних психофізичних властивостей здобувача освіти: темпераменту, особливостей пізнавальних процесів, здібностей емоційно-вольової сфери і т.д.;

2) особистісному, що враховує ставлення здобувача освіти до взаємодії та діяльності в цілому; особистих якостей, значущих для здійснення діяльності;

3) суб'єктному, який озброює здобувача освіти системою знань, раціональних прийомів самодетермінації та самореалізації, потребою і здатністю регулювати власний саморозвиток, забезпечуючи його стабільність (О.Пехота, 2011, с.65).

Потрапляючи до нового культурного середовища здобувач освіти може адаптуватися до нової лінгвокультурної ситуації, тобто виступати сформованою особистістю, яка здатна не тільки сприймати умови реального життя, але й орієнтуватися в них. Така людина здатна трансформувати нові знання у досвід на кожному новому етапі навчання протягом життя.

Використання іноземної мови, як інструменту міжкультурної комунікації, є провідною педагогічною умовою для виховання іншомовної комунікативної культури (Підрозділ 1.2).

Іноземна мова є не тільки акумулює культурну спадщину народу, а й стає засобом пізнання іншомовної культури. Вона відображає навколишній світ та національний характер носія певної культури. Тому знання та використання іноземних мов надають можливість людині стати частиною будь-якої культури, розширити власні комунікативні межі та світогляд, оволодіти моделями поведінки нового культурного середовища на основі використання міжкультурних комунікативних технік, відповідних до іншомовного середовища, виявляти толерантність в рамках міжкультурного спілкування.

О. Востріков наголошує, що вивчення іноземної мови позитивно впливає на знання рідної мови, дозволяє людям стати більш успішними, розвиває логіку і вдосконалює розумову діяльність через вдосконалення комунікативних навичок (А.Востриков, 1997)

Ми погоджуємося із судженням Н. Калініної, що володіння іноземними мовами надає широкий спектр можливостей, починаючи від простого спілкування з друзями в мережі Інтернет до реалізації потенційної можливості працевлаштування на престижну високооплачувану роботу. Це дозволяє встановлювати широкі освітні, культурні та професійні контакти (Т.Калініна, 2014, URL: https://moluch.ru/archive/80/13788/).

Реалізація цієї умови дозволяє удосконалити знання національних і культурних відмінностей у поведінці та спілкуванні між представниками різних іноземних культур, сприяє розвитку здатності співвідносити мовний дискурс рідної та іноземних мов, набуттю досвіду міжкультурної взаємодії у ситуаціях повсякденного спілкування, що дозволяє дотримуватись правил мовного етикету.

Для оволодіння іншомовною комунікативною культурою необхідна мовна практика. Постійна взаємодія, учасники якої знаходяться в режимі безперервного діалогу, створює оптимальні умови для активного використання іноземної мови, як засобу мовного спілкування на необхідному рівні для взаєморозуміння партнерів при контакті культур.

У реалізації цієї умови визначимо декілька особливостей. По-перше, на початковому етапі здобувачі освіти завжди зазнають труднощів із подоланням мовного бар’єру при спілкуванні іноземною мовою. Причинами цього є невпевненість у своїх знаннях, сором’язливість або страх зробити помилки. По-друге, створення мовного середовища при навчанні іноземним мовам утруднено різнорівневою підготовкою здобувачів освіти ЗВО: рівнем загальної освіти та рівнем володіння іноземною мовою.

Урахування такої специфіки важливе для пошуку шляхів мотивації кожного здобувача освіти до вивчення іноземної мови, створення розуміння контенту навчання, залучення до систематичної комунікації.

Виділимо два типи мотивації: інтегровану та інструментальну (H.D.Brown, 2000). Інтегрована мотивація є внутрішньою, тобто здобувачі освіти навчаються тому, що їм подобається, пізнають щось нове, розвиваються як особистість. Інструментальна мотивація спричиняється зовнішніми факторами. Вона спонукає здобувача освіти вивчати мову, керуючись такими переконаннями, як наприклад, досягнення успіху у професійній сфері. Найголовнішим є, на нашу думку, розуміння здобувачами освіти навчальних завдань та створення емоційно сприятливої атмосфери комунікації на заняттях. Це сприяє подоланню існуючих перешкод у спілкуванні, можливих страхів, невпевненості та сором'язливості у спілкуванні.

Створення Smart-технологічного простору виховання ІКК – наступна умова. На нашу думку, одним із важливих завдань сучасної освіти є забезпечення доступу до міжнародних інформаційних систем для організації освітнього процесу, що розширює світогляд, вбачає країнознавчі та культурознавчі знання. Пріоритетним є набуття навичок роботи з інформацією, вміння застосовувати сучасні інноваційні технології у професійній діяльності та для іншомовної комунікації.

Сучасному світові притаманний стан постійних глобальних змін та проривів у розвитку інформаційних технологій, що обумовлює активне впровадження інтерактивного навчання.

Інтерактивне навчання має декілька визначень: 1) діалогове навчання, у ході якого здійснюється взаємодія вчителя та учня; спеціальна форма пізнавальної діяльності з цілком конкретними та прогнозованими цілями; 2) різновид активного навчання, сутність якого полягає в тому, що освітній процес відбувається за умов постійної взаємодії всіх учнів та педагога. Це

співнавчання, взаємонавчання, коли всі суб'єкти педагогічного процесу є рівноправними, рівнозначними. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання на уроці життєвих ситуацій, використання інтерактивних технологій навчання і є запорукою атмосфери співробітництва, доброзичливості у групі (Інноваційні технології навчання:словник-глосарій, 2011, 62).

Інтерактивні технології – це різновид активних (інтенсивних) технологій (Інноваційні технології навчання:словник-глосарій, 2011, 62).

Сучасне суспільство має усвідомити колосальні можливості, привнесені новими інтерактивними та інформаційними технологіями не тільки для зручності життя, але і для використання в усіх сферах людської діяльності та освіти, при цьому навчитися грамотно їх застосовувати.

Застосування інтернет – ресурсів та використання Smart – технологій у навчанні іноземної мови дає можливість доступу до автентичної інформації. Робота з автентичним матеріалом компенсує відсутність реальних ситуацій мовного використання; дає можливість створення певних мовленнєвих зразків – еталонів; реалізує дидактичний принцип наочності та дозволяє активізувати велику кількість мовних одиниць; введення у процес навчання нестандартних мовленнєвих завдань, що є сприятливим фактором для розвитку комунікативних та творчих здібностей здобувачів освіти. Слід зазначити, що в умовах Smart-технологій мотивація до навчання підвищується, адже використання сучасних гаджетів викликає у здобувачів освіти особливий інтерес.

«Smart -технології» – це технічне та програмне забезпечення, яке використовує переваги глобального інформаційного суспільства для здійснення спільної освітньої діяльності в мережі Інтернет та надання освітніх послуг нової якості (Рис.4).

Рис 4. SMART–технології.

Відповідно до чинних державних програм, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій є національним пріоритетом освіти України в сучасних умовах. З метою досягнення пріоритетних цілей освіти та науки 12 липня 2012 року Міністерством освіти, науки, молоді та спорту України було видано наказ №812 «Про впровадження пілотного проекту «Learning– Smart навчання». Метою даного проекту є змістовне наповнення сучасного електронного інформаційного навчального середовища системи загальної середньої і вищої освіти, формування нового рівня освіти та підвищення її якості за рахунок впровадження інтерактивно-комунікаційних технологій (Про впровадження пілотного проекту «Learning– Smart навчання”/ Наказ МОН No812 від 12.07.12 року Режим доступу: http://osvita.ua)

Все це означає, що відбувається перехід від освіти, яка сконцентрована на трьох навчальних діяннях, а саме на арифметиці, читанні, письмі, до освіти, що удосконалює такі сім вмінь (7 C’s) у 21 столітті як:

- творчість та інновації (creativity and innovation);
- комунікацію (communication);

- міжкультурне взаєморозуміння (cross-cultural understanding);

- співпрацю та лідерство (collaboration and leadership);

- критичне мислення та розв’язання проблем (critical thinkingand problem solving);

- грамотність у сфері ІКТ (ICT literacy);

- кар’єру та життєві навички (career and life skills).

Слово «Smart» має декілька значень: 1) з англійської мови воно перекладається, як «розумний»; 2) В.Тихомировим було запропоновано розшифрування абревіатури, як Self-directed, Motivated, Adaptive, Resource-enriched, Technology embedded, тобто самокерований, мотивований, адаптований, ресурсозабезпеченний, технологічний (В.Тихомиров URL::http://me-forum.ru/upload/iblock/982/)

У Smart–суспільстві, на думку О. Дмитрука, М. Ісакова, Н. Коптюг, О. Косовської, М. Левчук та М. Томчук, технології, які раніше базувалися на знаннях та інформації, трансформуються у технології, пов’язані із взаємодією і обміном досвіду, тобто постійною комунікацією .

Одним із лідерів впровадження Smart-технологій у освіті можна вважати Південну Корею. У Кореї інноваційні освітні технології активно розвивають з 1997 року (Умное будущее. Реформирование URL: http://elearning-russia.ru/last/e_learning_2012)

2011 року у Південній Кореї було розроблено концепцію Smart-освіти, яка базується на семи вміннях 21 століття: 1) критичне мислення та розв’язання проблем; 2) творчість та інновації; 3) співпраця та лідерство; 4) міжкультурне взаєморозуміння; 5) комунікація; 6) грамотність у сфері ІКТ; 7) кар’єра та життєві навички (Л.Корсунська, 2013, 77–80)

Ці складові «розумного» навчання розкривають перед освітніми закладами нові напрямки діяльності, які зосереджені на: 1) використанні великої кількості інформації, яка постійно змінюється й оновлюється; 2) застосуванні різноманітних мультимедійних засобів; 3) забезпеченні

гнучкого процесу навчання; 4) високому рейтингу у загальносвітовій мережі вищої освіти; 5) вихованні висококультурних здобувачів освіти, тих майбутніх фахівців, які зможуть успішно працювати і втілювати у життя свої інноваційні ідеї, стануть громадянами нового Smart –суспільства (М.Ожеван, С.Гнатюк, с.3–27).

Smart -освіта – це застосування в освітніх цілях смартфонів, планшетів, інтерактивних дошок – смартбордів, інших пристроїв із доступом до інтернету, а також різноманітних навчальних програм та додатків. Але важливішим є створення інтегрованого інтелектуального віртуального середовища для навчання з освітнім контентом, що розробляється, вдосконалюється всіма учасниками освітнього процесу (Smart-освіта: ресурси та перспективи., 2016, с.20-21).

Концепція Smart-освіти включає:

1. Створення інтелектуального середовища безперервного розвитку компетентностей учасників освітнього процесу, включаючи заходи формального і неформального процесу навчання, результатом яких є зміни демонстрації поведінки шляхом застосування набутих ними нових компетенцій. Технічною базою реалізації такого утворення є весь наявний парк пристроїв, які належать здобувачам освіти і закладам освіти: звичайні стаціонарні комп'ютери, ноутбуки, планшети, смартфони та інше.

2. Мета - формувати навички, необхідні для успішної діяльності в умовах цифрового суспільства і розумної економіки.

Основні характеристики Smart-освіти:

1. Дозволяє надавати рівні можливості для навчання, незалежно від пристроїв, забезпечуючи можливість реалізації безперервності навчального процесу і цілісності навчальної інформації.

2. Можливість незалежності від часу і місця, мобільність, безперервність і простота доступу до навчальної інформації.

3. Автономність викладача і учня за рахунок використання мобільних пристроїв та доступу до навчальної інформації.

4. Оцінка результативності навчального процесу вимірюється не стільки отриманими знаннями, скільки можливістю їх застосовувати на практиці.

5. Гнучке навчання з точки зору переваг і індивідуальних можливостей здобувача освіти (можливість підлаштування навчання під індивідуальні параметри студента, в тому числі такі як: вихідні знання, досвід і навички, стиль навчання, і навіть до фізіологічного та психологічного стану в конкретний момент навчання) (URL: http://www.library.fa.ru/exhib.asp?id=199).

Журнал FORBS висвітлив останні освітні тренди, які, в свою чергу, корелюють з концепцією Smart -освіти. Зазначимо їх:

- відеокурси на Your Tube та iTunes стають не тільки мегапопулярними, а і затребуваними молодим поколінням;

- персоналізація навчання є альтернативою до уніфікованих підходів в освіті, які вимагають від усіх суб’єктів навчання однакових результатів,

- індивідуальні психологічні характеристики особистості мають стати основою для персональних освітніх програм, тим підґрунтям, завдяки якому з’явиться мотивація навчання і студенти набудуть нового поштовху у розвитку інтелекту, творчості та креативності;

- гейміфікація (впровадження ігрових технологій в неігрові ситуації, віртуальні навчальні ситуації з алгоритмом їх вирішення, імітаційне моделювання та структурування, вебквести)

- інтерактивні підручники мають докорінно змінити «традиційні» подання і інтерпретацію навчального матеріалу технологіями (кольорові фото, аудіо- та відеопідтримка, інтерактивна інфографіка тощо);

- навчання через відеоігри є унікальною можливістю надати знання про реальний світ через інтерактивне занурення у світ віртуальний

- побудова багатофункціональних освітніх порталів, створення тематичних блогів, власних офісів, Wiki-сторінок (М.Левин, URL: http://www.forbes.ru/tehno/budushchee/82871-kak-tehnologii-izmenyat-obrazovanie-pyat-glavnyh-trendov)

Навчальні заходи таких форм не лише зацікавлюють здобувачів освіти, а й підказують їм, що без удосконалення власної інформаційно-комунікативної компетентності майбутньому фахівцю не можна обійтися.

Отже, використання Smart-технологій для навчання у закладі вищої освіти забезпечує орієнтацію в інформаційному просторі, розвиток комунікативних умінь та емоційно-ціннісного ставлення кожного здобувача освіти до вивчення професійних дисциплін, ефективне засвоєння знань, надає можливість брати участь у онлайн-конференціях, обмінюватися досвідом, мати доступ до сучасних автентичних навчально-методичних матеріалів, перехід від книжкового контенту до активного, а також дозволяє молоді адаптуватися в умовах динамічного середовища.

Таким чином, впровадження новітніх технологій у сферу освіти веде за собою перехід від старої схеми репродуктивної передачі знань до нового креативного та комунікативного навчання. Приділення достатньої уваги технологіям майбутнього і належна матеріальна підтримка Smart-технології дозволить Україні стати на новий рівень розвитку.

E-Learning-навчання побудовано на використанні інформаційних і телекомунікаційних технологій та охоплює весь спектр дій, починаючи від підтримки процесу навчання, до доставки навчального контенту слухачам (e-Learning, 2011, URL:: http://www.web-learn.ru/)

Основи E-leaming розробляли Д. Бернхард (Delphine Bernhard), І. Гуревич (Iryna Gurevych), К. Мюллер (Mark-Christoph Muller). Д. Патаракин та Е. Полат до засобів E-learning віднесли електронні підручники, освітні послуги та технології (Е.Патаракин, 2006).

М. Розенберг (Marc Rosenberg) визначає термін e-Leaming, як

використання Інтернет-технологій для надання широкого спектру рішень, що забезпечують підвищення знань та продуктивність праці.

E-Learning базується на трьох основних принципах: робота здійснюється у мережі; доставка навчального контенту кінцевому користувачеві здійснюється за допомогою комп'ютера з використанням інтернет-технологій (M.Rosenberg, 2007).

Вважаємо, що в освітньому процесі підготовки здобувачів освіти ЗВО гуманітарних спеціальностей доцільна реалізація цієї умови, де вільне користування Smart-технологіями має пріоритетне значення в майбутній професійній діяльності.

Однією з переваг Smart-технологічного простору є те, що здобувачі освіти можуть засвоювати знання, користуючись глобальною мережею у віртуальній взаємодії, освоюючи нові джерела інформації та комунікації.

Можливості використання Smart-технологій невичерпні. Їх застосування підвищує рівень мотивації здобувачів освіти до навчання та залучає їх до спілкування іноземною мовою з її носіями.

Знаходження у Smart-просторі стимулює розвиток розумової діяльності за рахунок здійснення дій за допомогою динамічного зображення. На відміну від традиційних методів навчання, які є не такими цікавими та ефективними для сучасної молоді, при використанні Smart- інструментарію з'являється можливість для викладача розміщувати завдання різної складності і типу у привабливому форматі. Завдяки різноманітним програмам набагато легше створювати іншомовне середовище, в яке занурюється та адаптується здобувач освіти, вивчаючи цінності, звичаї, культуру суспільства для успішної іншомовної комунікації. Це дає змогу організувати процес підготовки фахівців на якісно новому рівні.

Використовуючи гнучкий інструментарій сучасних технологій, здобувачі освіти можуть проводити моделювання різноманітних явищ, групові дослідження масштабної проблеми, мають змогу швидко

обмінюватися отриманими результатами. Всі ці фактори значною мірою прискорюють розвиток іншомовної культури.

Суттєвими перевагами роботи в єдиному віртуальному середовищі є також можливість організовувати та коригувати роботу групи здобувачів освіти над одним проектом.

Smart-технології дозволяють значно пришвидшувати контроль викладача над процесом і результатом роботи вихованців, спрощують діагностування вихованості іншомовної комунікативної культури.

Використовуючи єдину систему персональних кабінетів навчальної платформи, викладач має можливість організувати віддалене навчання, при цьому максимально індивідуалізуючи процес для кожного здобувача освіти, даючи йому можливість виконувати спеціально підібрані завдання чи отримувати блоки структурованого навчального матеріалу. Завдяки цьому створюється персоніфіковане інтегроване освітнє Smart-середовище.

Перетворення навколишнього Smart-середовища в освітньо-розвиваючий простір виховання реалізується цілеспрямовано як організація діяльності здобувачів освіти у максимально сприятливих умовах для розвитку особистості, що знімає страх перед можливою невдачею, заохочує зусилля для досягнення успіху, ініціює активність, творчість, впевненість у самореалізації, досягнення позитивних результатів діяльності.

У такому середовищі забезпечується процес виховання іншомовної комунікативної культури, задовольняючи індивідуальні інформаційно-комунікаційні, інформаційно-ресурсні та операційно-процесуальні потреби учасників освітнього процесу (В.Биков, 2011, с.8-23)

Навчання мови формує сприймання й розуміння культурного різноманіття світу, позитивне ставлення до культурних відмінностей та толерантне ставлення до представників інших культур. Повноцінне сприйняття навчальної інформації формує у здобувачів освіти особистісне, емоційно-ціннісне ставлення до знань, викликає потребу керуватись цими

знаннями у своєму житті, зробити їх основою власних переконань. Засвоєння іноземної мови у такий спосіб забезпечується оптимальним темпом пізнавальної діяльності, творчим робочим самопочуттям на заняттях.

Використання Smart-технологій дозволяє здобувачам освіти осмислювати, обґрунтовувати та виділяти мотиви власної діяльності, знаходити підставу професійної діяльності, вчинку, відносин. Це передбачає новий вид взаємодії між.учасниками освітнього процесу, який будується на засадах співробітництва і співтворчості.

2.3. Модель виховання іншомовної комунікативної культури студентів.

Здійснений теоретичний аналіз проблеми дослідження, усвідомлення особливостей виховання іншомовної комунікативної культури здобувачів освіти гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти та результати констатувального експерименту свідчать про необхідність обґрунтування та створення педагогічної моделі як виховного процесу.

Великий тлумачний словник сучасної української мови трактує «модель» як зразок, що відтворює, імітує будову та дію будь-якого об’єкта, а, відтак, використовується для отримання нових знань про об’єкт (Великий тлумачний словник сучасної української мови. 2001).

Науковці дають визначення «моделі», як: втілення та засіб реалізації ідеї (М. Вартофський, 1988) подумки уявлена або матеріально реалізована система, яка, відбиваючи або відтворюючи об’єкт дослідження, здатна його заміщати так, що її вивчення дає нову інформацію про досліджуваний об’єкт (В. Штофф, 1966); спрощений зразок об'єкта педагогічної практики (І.Липський); система, дослідження яка є інструментом для отримання інформації про іншу систему (А. Уйомов, 2000, с. 48).

У педагогічній науці моделювання широко застосовується як метод навчання та метод наукового пошуку.

Погоджуємося з позицією В. Маслова в тому, що модель – це суб'єктивне відтворення у свідомості людини або групи людей та зовнішнє відображення різними способами та формами найбільш суттєвих ознак, рис та якостей, властивих конкретному об'єкту, процесу, які об'єктивно йому (об'єкту) притаманні і дають загальну уяву про феномен, що нас цікавить, чи його окремі складові (Г. Єльникова, О. Зайченко, В. Маслов та ін , 2010. с.19). Отже, моделювання формує кращу стратегію в діяльності, проте потребує обов'язкового врахування ситуаційних факторів, як визначила В.Пікельна (В.Пикельная, 1993, с. 319).

Розробляючи теоретичну модель виховання іншомовної комунікативної культури здобувачів освіти ми враховували, що можливості виховання іншомовної комунікативної культури зростають із розвитком мотивації до міжкультурної взаємодії; оволодінням механізмом особистісного та професійного зростання, саморозвитку; алгоритмами проектування та моделювання освітнього процесу; усвідомлення здобувачем освіти себе як особистості, рефлексії особистості щодо власної мовної діяльності в міжкультурній комунікації на основі використання сучасних Smart -технологій.

Модель є продуманою схемою, що ілюструє зміст, завдання, сутність, функції, методи, засоби, ресурси з проектування, організації та проведення виховного процесу із забезпеченням педагогічних умов для здобувачів освіти та викладачів.

Аналізуючи стан вихованості іншомовної комунікативної культури студентів відповідно до визначених критеріїв та рівнів іншомовної комунікативної культури, ми дійшли до висновку, що ефективність цього процесу значно підвищиться, якщо він здійснюється на основі певних принципів, за визначених організаційно-педагогічних умов та з

використанням відповідних форм та методів. У своїй моделі ми поставили за мету виховання іншомовної комунікативної культури студентів (**цільовий аспект моделі)**. Мета визначається наявністю у здобувачів освіти комунікативного ідеалу, власних комунікативних здібностей та умінь володіти комунікативною ситуацією (Рис.5).

Для реалізації цієї мети виокремлено завдання, які передбачають розвиток у студентів інтересу та мотивації до іншомовної комунікативної культури; розширення, упорядкування та систематизацію знань здобувачів освіти про іншомовну комунікативну культуру та її компоненти; формування особистісних якостей та вмінь, необхідних для розвитку іншомовної комунікативної культури.

Розв’язання поставлених завдань має здійснюватися на основі визначеної нами структури ІКК і реалізації провідних підходів, принципів та педагогічних умов виховання іншомовної комунікативної культури (**теоретичний аспект моделі).**

Враховуючи гуманістичну спрямованість виховання іншомовної комунікативної культури студентів визначимо основні її компоненти (Рис. 6).

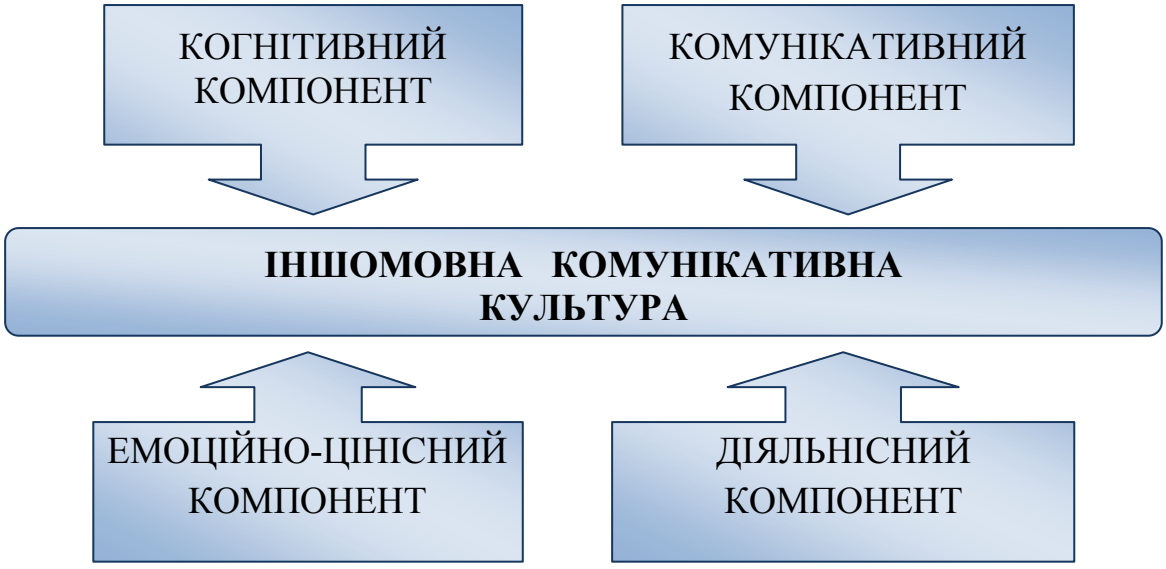

Рис.6 Структура іншомовної комунікативної культури

ЦІЛЬОВИЙ АСПЕКТ

МЕТА: виховання іншомовної комунікативної культури студентів у закладах вищої освіти

ЗАВДАННЯ: розвиток у студентів інтересу та мотивації до іншомовної комунікативної культури; розширення, упорядкування та систематизація знань студентів про іншомовну комунікативну культуру та її компоненти; формування особистісних якостей та вмінь, необхідних для розвитку іншомовної комунікативної культури.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

СТРУКТУРА ІКК:

- Когнітивний компонент;
- Комунікативний компонент;
- Емоційно-ціннісний компонент;
- Діяльнісний компонент.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ:

- Комунікативний;
- Інтеракційний;
- Синергетичний;
- Лінгвокульторологічний

ПРИНЦИПИ:

- Принцип єдності виховання та життєвого досвіду;
- Принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії;
- Принцип єдності знань та умінь, свідомості та поведінки;
- Принцип організації активної взаємодії і створення ситуацій для взаємозбагачення.

УМОВИ:

- упровадження особистісно-зорієнтованого виховання ІКК;
- використання іноземної мови, як інструменту міжкультурної комунікації;
- створення Smart-середовища для виховання ІКК.

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АСПЕКТ

ФУНКЦІЇ:

- комунікативна;
- культоротворча;
- коригувальна;
- емоційно-оцінювальна

ЦІННОСТІ:

- відкритість до міжкультурного діалогу;
- ціннісне ставлення до себе та інших людей;
- толерантність;
- партнерство

ЗМІСТОВНИЙ АСПЕКТ

Методика організації процесу виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у ЗВО.

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ

ВЕБ-СЕРЕДОВИЩЕ

- сервіси GOOGLE;
- онлайн-платформи для конструювання освітніх матеріалів;
- сервіси для розробки інтерактивних завдань.

ЕЛЕКТРОННІ ЗАСОБИ НАВЧАННЯ

Smart-ТЕХНОЛОГІЇ

Smart-ІНСТРУМЕНТАРІЙ

Smart-КОНТРОЛЬ

ВИЗНАЧАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Критерії, показники, рівні вихованості іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у ЗВО.

РЕЗУЛЬТАТИВНИЙ АСПЕКТ

РЕЗУЛЬТАТ: вихованість іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти.

Рис. 5 Модель виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у ЗВО

До *когнітивного компоненту* відносяться володіння іноземними мовами, здатність розуміти та сприймати іншомовну інформацію, вміння бути чутливим до суперечностей та критично оцінювати отримані результати комунікації. Система знань вихованця включає світоглядний, загальнокультурний рівні і рівень спеціальних знань. Загальнокультурні знання включають знання в галузі мистецтва і літератури, обізнаність та вміння орієнтуватися в питаннях релігії, права, політики, економіки та соціального життя, екологічні проблеми; наявність змістовних захоплень та хобі.

Комунікативний компонент – це особливості комунікативної діяльності індивіда та специфіка його взаємодії з іншими у соціумі. Цей компонент акцентує зв'язок комунікації з ефективністю іншомовної діяльності, спрямованої на досягнення виховних та освітніх цілей.

Емоційно-ціннісний компонент включає в себе гуманістичну установку на спілкування, інтерес до іншої людини, емпатію, готовність вступати в діалогічні взаємини.

Діяльнісний компонент вирізняється активною взаємодією викладача та здобувача освіти, встановленням між ними суб'єкт-суб'єктних взаємин та передбачає таку послідовність інтелектуальних операцій: сприймання нового матеріалу; осмислення інформації, формування понять; узагальнення; систематизацію; закріплення знань, умінь та навичок; застосування їх на практиці.

Зміст методологічних підходів визначається *комунікативним, інтеграційним,синергетичним та лінгвокульторологічним підходами.*

К*омунікативний підхід* сприяє розвитку іншомовної комунікації, оскільки спрямований на практику спілкування, навчання вільному орієнтуванню в іншомовному середовищі та формуванню вміння адекватно реагувати на різні ситуації спілкування. Комунікативність – це прилучення

особистості до духовних цінностей інших культур через особисте спілкування.

Досягнення мети виховання іншомовної комунікативної передбачає певний вид взаємодії та потребує відповідного типу спілкування.

Комунікативний підхід допоможе уникнути формальних (або традиційних) підходів у навчанні та вихованні і сприятиме переходу до діалогічних форм, де мова виступатиме засобом спілкування, пізнання інших культур.

І*нтеракційний підхід* розкриває комунікацію як взаємодію. Він надає можливість розглядати суб’єктів спілкування як рівноправних партнерів, пов’язаних взаємними очікуваннями та спільним інтересом до діалогу. У центр уваги – досягнення згоди між комунікантами. Іншими словами, інтеракційність передбачає наявність взаєморозуміння, співробітництва, уміння спілкуватися та взаємодіяти.

С*инергетичний підхід* дозволяє звернути увагу на аспекти логічного мислення.

Виховання іншомовної комунікативної культури в рамках такого підходу можна описати як активізацію самовизначення здобувача освіти не тільки як частини соціуму, а й як індивідуальності. Він формується як особистість, що здатна вибудовувати власні відносини із зовнішнім світом, створювати нові суб'єктивні світи власної активності.

Застосування синергетичного підходу розвиває у здобувачів освіти здатність трансформувати теоретичні й практичні знання у стратегії розв’язання проблем, що обумовлює перетворення нового знання на власне особистісне мислення й відчуття.

Лінгвокультурологічний підхід націлює на розвиток у вихованців здатності адаптуватися до нових мовних ситуацій.

Головним вважається вміння зрозуміти чужу мовну поведінку та взаємодіяти з представниками різних культур, які володіють іншим набором

цінностей. Самодослідження та інтерпретація іншомовної культури дозволяють краще пізнати власну культуру, проаналізувати її у порівнянні з іншими культурами, сприймати існування різних точок зору, усвідомлювати цінності своєї та іншої культури.

На основі методологічних підходів визначено відповідні ***принципи*** організації процесу виховання ІКК:

Принцип єдності виховання та життєвого досвіду спрямовано на використання здобувачами освіти своїх знань та досвіду щодо вирішення різноманітних нестандартних комунікативних ситуацій міжкультурної взаємодії.

Цей принцип дозволяє людині оцінити свої здібності, співвіднести їх із цілями та очікуваними результатами діяльності. Рефлексія власного досвіду міжкультурних контактів дозволяє особистості краще зрозуміти свої можливості й ресурси, виробити індивідуальний стиль діяльності, здійснити корекцію на всіх її етапах (цілеспрямованості, планування, реалізації та ін.) для отримання нового досвіду.

Орієнтація на отримання життєвого досвіду сприяє формуванню особистих якостей, необхідних для розвитку іншомовної комунікативної культури здобувача освіти, людини з активною життєвою позицією.

Принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії визначається такою взаємодією, в якій викладач і студент є рівноправними суб'єктами педагогічної взаємодії. Педагог задає не тільки проекцію іншомовної взаємодії у міжособистісних стосунках зі студентами, а й опосередковує всю суперечливість взаємодії між культурами.

Такий тип взаємодії спрямовано на постійний особистісний розвиток та саморозвиток всіх учасників освітнього процесу. Основою відносин між об'єктами педагогічної взаємодії стають співробітництво, співтворчість, відсутність примусу, настанова на позитивне в особистості, створення у процесі навчання ситуації успіху. Головна теза такої взаємодії – йти від

можливостей і здібностей здобувачів освіти, розвиваючи та удосконалюючи їх особистісний потенціал.

Принцип орієнтованості на єдність знань та умінь, свідомості та поведінки передбачає набуття знань, умінь та навичок через свідомість студента в процесі навчання та виховання та засвоєння нового досвіду. Принцип передбачає формування ситуативної поведінки у міжкультурній комунікації.

Дотримання цього принципу залежить від таких умов: теоретичні знання мають бути випереджувальними, перевірятися на практиці; необхідно забезпечувати синтез знань, умінь у різних галузях науки; для ефективної реалізації знань з іншомовної комунікативної культури потрібно здійснювати синтез галузевих знань; інтеграція змісту навчання має здійснюватися у напрямку поєднання знань з певних навчальних дисциплін зі спеціальними знаннями та вміннями з міжкультурної комунікації.

Успіх цього принципу залежить від правильного співвідношення теоретичних і практичних занять. Вміння та навички реалізації іншомовної комунікативної культури на практиці дозволяють підвищити особистісний та професійний рівень розвитку здобувача освіти.

Принцип активної взаємодії і створення ситуацій для взаємозбагачення обумовлює не просто створення ситуацій задля взаємодії, а й проникнення в саму сутність іншої культури та внутрішнього світу співрозмовника для збагачення власного досвіду та цінностей. Цей принцип забезпечує внутрішню мотивацію здобувачів освіти, що сприяє їх ефективності, зростанню інтересу до іншомовної комунікативної культури

Принцип здійснюється за таких умов:

1) мовленнєво-розумова активність, що дозволяє глибше проникнути в сутність структури мислення як цілісної системи, зрозуміти конкретну роль компонентів мислення в іншомовній комунікативній культурі. Це передбачає таку організацію навчання, за якої здобувачі освіти постійно задіяні у

процесі спілкування. Змістовою основою комунікативного навчання виступає проблемність. Для організації процесу спілкування необхідно здійснити вибір таких проблемних ситуацій, які здатні активізувати розумову діяльність здобувачів освіти та викликати потребу в їх обговоренні. Мовленнєво-розумова активність передбачає, що будь-який мовленнєвий матеріал (фраза, текст) має комунікативну цінність, тобто використовується носіями мови в процесі спілкування. Саме такий підхід викликає не зовнішню, а внутрішню активність учнів, коли вони залучені у процес спілкування, навіть не сказавши вголос жодного слова (Є.Пассов, 1989, с.120-121).

2) індивідуалізація, яка є головним засобом створення мотивації (Г.Рогова, 1977, С. 46). Спілкування завжди індивідуальне, завжди забарвлене усіма рисами індивідуальності людини.

3) функціональність передбачає функціональний відбір та організацію мовленнєвих засобів.

4) ситуативність, яка визначається в ситуації як одиниця організації процесу навчання іншомовного спілкування. Ситуація забезпечує презентацію мовленнєвого матеріалу, формування мовленнєвих навичок. Розвиток цілеспрямованості, динамічності, продуктивність є основою для організації відбору мовленнєвих одиниць.

5) новизна, що охоплює весь навчальний процес. Її реалізація надзвичайно важлива для успішного комунікативного навчання. Новизна стосується змісту матеріалу (текстів, вправ), умов навчання (організації навчання), прийомів навчання, форм організації навчального процесу (видів уроків) та ін. Умова забезпечує підтримку інтересу до навчання, розвиток продуктивності і динамічного мовленнєвого вміння, розвиток комунікативної функції мислення (Е.Пассов, 1989, с.123).

Реалізація *принципу активної взаємодії і створення ситуацій для взаємозбагачення* є основою оволодіння не тільки уміннями спілкуватись, а й

сприяє розв’язанню пізнавальних, виховних та розвивальних завдань навчання та виховання (Є.Пассов , 1989, с.123).

Визначимо такі ***організаційно-педагогічні умови***: *впровадження особистісно-орієнтованого виховання ІКК; використання іноземної мови, як інструменту міжкультурної комунікації; створення інноваційно-технологічного простору використання SMART-технологій для виховання ІКК.* Детально організаційно-педагогічні умови представлено у параграфі 2.2. нашого дослідження.

Концептуальний аспект моделі відображає такі складники, як функції та цінності.

До ***функцій*** уналежнимо: 1) *комунікативну* (побудова партнерських відносин між співрозмовниками для успішної мовленнєвої взаємодії); 2) *культуротворчу* (виховання мовної особистості, готової визначати, сприймати та розуміти особливості іншої культури); 3) *коригувальну* (допомагає коригувати здобувачем освіти власні дії під час комунікації відповідно до отриманого досвіду); 4) *емоційно-оцінювальна* (свідомий аналіз своїх комунікативних умінь, вибір відповідних до ситуації емоційно-оцінювальних мовних засобів).

Як система цінностей, культура формує у людини певні ціннісні потреби та орієнтири, за рівнями та якостями яких виявляється ступінь культурності членів суспільства. Цінність визначається як еталон, ідеал або узагальнене уявлення про уподобання людини, соціальної групи, суспільства, культурної епохи, виражені у поведінковій практиці людини.

Процес виховання іншомовної комунікативної культури включає формування у студентів певних цінностей, потреб та орієнтирів.

В моделі представлено такі цінності: *відкритість до міжкультурного діалогу, ціннісне ставлення до себе та інших людей, толерантність та партнерство.*

Відкритість до міжкультурного діалогу сприяє створенню нового пласту культурних цінностей і дозволяє моделювати конструктивну взаємодію культур у сучасному глобалізованому світі. Діалог передбачає відкритий і шанобливий обмін думками між людьми, групами з різним етнічним, культурним, релігійним і лінгвістичним підґрунтям на підставі взаєморозуміння й поваги (White paper on intercultural dialogue. 2008,10p.).

Міжкультурний діалог є емоційним природним процесом передачі когнітивних знань зі співчутливим розумінням та цінуванням один одного, створенням соціальних відносин, що сприяють розумінню й повазі до інших культур. Невід'ємним елементом цього розуміння має бути практична дія. Цей діалог повинен розкривати закриті культури або заборонені для інших і шукати зв'язок, який об'єднує усіх (Doron A. Towards a definition of intercultural dialogue).

Ціннісне ставлення до себе та інших людей базується на загальнолюдських цінностях та ціннісному ставленні до людини. Це визнання людини найвищою цінністю, що виявляється у людяності, гідності, справедливості, толерантності, і спонукає до моральних гуманістичних діянь (І. Бех).

Толерантність як імператив взаємодії народів і культур полягає у прийнятті існування відмінностей в людських співтовариствах. Толерантність передбачає безумовне визнання й повагу культурних відмінностей, оскільки вони є результатом природно-історичного розвитку.

Формування зазначених установок толерантного ставлення до іншої культури досягається шляхом цілеспрямованого процесу освіти, що включає декілька етапів: загальне ознайомлення з культурою тієї чи іншої країни; мовна підготовка; спеціалізована культурна підготовка.

Толерантність виконує такі функції: 1) *виховну*, яка забезпечує передачу досвіду позитивної соціальної взаємодії і досвіду людства в цілому та досконалим зразком організації життєдіяльності у соціумі, допомагає

гарантувати успішну соціалізацію, розвиває розуміння, співпереживання, вміння лояльно оцінювати вчинки інших; 2) *культурологічну*, що забезпечує збереження і примноження культурного досвіду особистості, групи, етносу, суспільства; 3) *соціально-комунікативну* – розвиває готовність до спілкування, співпраці та розуміння, дозволяє встановити конструктивне спілкування з представниками різних груп іншого світосприйняття.

Толерантність в іншомовній комунікативній культурі означає, що ті чи інші культурні особливості індивіда або групи визнаються лише одними з багатьох і не можуть підпорядкувати собі всі інші. При цьому емпатійне сприйняття іншої культури відбувається на основі зіставлення вже набутого і нового досвіду, а також порівняння з аналогічними елементами власної культури одночасно на раціональній і чуттєво-емоційній основі. В ході подібного порівняння відбувається вживання у світ іншої культури.

Партнерство як цінність усвідомлюється як форма співпраці (Н. Косолапов, В. Гонтман 1983, 104с.). Партнерство є конструктивною взаємодією, що спрямована на досягнення спільної мети при рівності в правах і обов'язках сторін. Головним у партнерстві є механізм досягнення узгодженості та взаєморозуміння між партнерами.

У цьому сенсі сутність виховання іншомовної комунікативної культури особистості здобувача освіти полягає в освоєнні ним зразків і цінностей світової культури засобами рідної та іноземної мов. Іноземна мова виступає в якості способу осягнення світу, отримання спеціальних знань і засвоєння культурно-історичного та соціального досвіду різних країн (Е. Верещагін, М. Михайлов, В. Розенцвейг).

До **змістовного аспекту** моделі віднесено *методичне забезпечення* організації процесу виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у ЗВО, що детально описано у підрозділі 3.1.

Процесуальний аспект моделі представлено *навчальним веб-середовищем* для спільної роботи здобувачів освіти (дослідницької, проектної, творчої), які створюються за допомогою сервісів Google; *електронні засоби навчання,* які створюються викладачем за допомогою систем електронного навчання (наприклад, Moodle, Zoom) із використанням Smart -*технологій* та застосуванням *SMART-інструментарію* Google Apps (Google Hangouts**,** Форми, Діаграми, Презентації), Google Classroom (підрозділ 3.1).

До процесуального компоненту також включено *методи діагностування та електронного контролю - SMART-контроль* (підрозділ 3.2). Оцінка досягнень здобувачів освіти здійснюється в онлайн режимі. За допомогою такого виду контролю формуються вміння студентів оцінити та підвищити свій рівень іншомовної комунікативної компетентності.

Використання систем менеджменту навчання (LMS – Learning Management System) для створення структурованих навчальних курсів забезпечує взаємодію учасників при дистанційному навчанні. Такий вид діяльності дозволяє реалізовувати не тільки навчальні, а й виховні цілі.

Електронне (E-lerning) та змішане (blended learning) навчання передбачає створення комфортного інформаційного навчально-виховного освітнього середовища, системи іншомовної комунікації, що сприяє розвитку іншомовної комунікативної культури.

Визначальний аспект моделі відображає *критерії, показники, рівні вихованості іншомовної комунікативної культури* студентів гуманітарних спеціальностей у ЗВО.

Для кожної науки досить важливим є питання критеріїв, якими можна керуватися при оцінці педагогічних процесів і явищ. Тільки при наявності таких критеріїв можна зробити висновок про бажані, найкращі результати педагогічного впливу (Г.Батищев, 1987, с.17).

При розробці критеріїв вихованості іншомовної комунікативної культури учасників виховного процесу нами виділено такі вимоги: надійність, доступність і зручність вимірювання, узгодження з компонентами вихованості іншомовної комунікації, взаємозумовленість критерію і його показників. Вони також охоплюють знання, уявлення, судження, ставлення, інтерес, мотиви, уміння, навички та поведінку здобувачів освіти.

З метою моніторингу та аналізу динаміки процесу виховання іншомовної комунікативної культури в дослідженні визначено такі ***критерії та показники вихованості іншомовної комунікативної культури студента***: 1) *когнітивний:* володіння іноземною мовою на достатньому рівні для вільної комунікації; визнання рівності культур, їх цінностей та здобутків; розуміння сутності взаємодії культур у сучасному світі; уявлення про способи уникнення та запобігання виникненню конфліктних міжкультурних ситуацій у спілкуванні; *2) емоційно-ціннісний:* ціннісне ставлення до інших культур; бажання отримати позитивний досвід іншомовного спілкування; інтерес до міжкультурної комунікації; відкритість до міжкультурного діалогу; *3) поведінковий:* готовність до іншомовної комунікації; вміння продукувати власні комунікативні стратегії спілкування; здатність до реалізації комунікативних моделей у мовленнєвій поведінці; комунікативний контроль власних дій (детально критерії й показники представлено у Підрозділі 2.1).

Розроблені критерії і показники дають можливість охарактеризувати ***рівні вихованості іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей закладів вищої освіти***: *Низький (недосконалий) рівень***,** *середній (потенційно-досконалий) рівень та високий (досконалий) рівень* (Підрозділі 2.1).

Оскільки іншомовна комунікативна культура має загальнорефлективний характер, встановлені компоненти, критерії, показники та рівні вихованості іншомовної комунікативної культури у

студентів гуманітарних спеціальностей є основою для створення відповідного діагностування.

Результативний аспект моделі – прогнозований результат: вихованість іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти.

Припускаємо, що впровадження в педагогічний процес зазначених компонентів моделі забезпечить успішне виховання іншомовної комунікативної культури здобувача освіти. Кінцевим результатом цього процесу виступають: сформовані мотиви особистісного саморозвитку та прагнення бути учасником міжкультурної взаємодії на основі набутого досвіду та основних лінгвокультурологічних знань; розуміння сутності іншомовної комунікативної культури; набутих вмінь, навичок і власних стратегій міжкультурного спілкування, що дозволить студентам самореалізуватися в культурно різноманітному світі.

Ознаками вихованості іншомовної комунікативної культури здобувачів освіти виступатимуть такі якості, як: толерантність (здатність відчувати емоційний стан партнера по комунікації, розуміти і приймати унікальність будь-якої особистості); прагнення до емоційної підтримки іншої людини; здатність обґрунтовувати свої вчинки, виділяти мотиви своєї діяльності; рефлексія (вміння виділити підставу для діяльності, вчинку, відносин, життєвих ситуацій); вміння компетентно, оперативно розв’язувати проблеми міжкультурної комунікації з урахуванням різних точок зору, в різних ситуаціях; здатність мислити конструктивно і логічно; прагнення до неперервної самоосвіти і саморозвитку; володіння пізнавальними здібностями, адаптивністю до нового культурного середовища, гнучкістю і мобільністю у комунікації іноземною мовою; активна реалізація своїх творчих здібностей, багатого особистісного потенціалу, необхідних для успішного оволодіння діяльністю на перетині культур; вміння використовувати Smart-технології у власній професійній діяльності.

Імплементація моделі процесу виховання іншомовної комунікативної культури можлива на основі реалізації організаційно-педагогічних умов, які представлено у підрозділі 2.2.

Висновки до другого розділу

Діагностика виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей допомогла з'ясувати ступінь розуміння здобувачами освіти ЗВО поняття «іншомовна комунікативна культура», її основних складників («іншомовна культура», «іншомовна комунікативна компетентність», «культура», «мова», «мовна особистість» та «міжкультурна комунікація»); рівень усвідомлення необхідності ІКК у житті; виявити основні мотиви та реальну поведінку здобувачів освіти ЗВО в іншомовній комунікації; розкрити та проаналізувати основні труднощі і проблеми процесу формування цінностей іншомовної комунікативної культури.

В результаті співставлення та порівняння поведінки здобувачів освіти за визначеними критеріями було виокремлено групи респондентів з високим, середнім та низьким рівнями виховання іншомовної комунікативної культури.

З'ясовано, що причиною низького рівня виховання іншомовної комунікативної культури у здобувачів освіти є застосування не в повній мірі інтернет-ресурсів та засобів Smart-технологій, неефективність змісту, форм і методів виховання.

Зазначене зумовлює потребу у забезпеченні викладачів методикою виховання іншомовної комунікативної культури здобувачів освіти та створення ефективних педагогічних умов у закладах вищої освіти.

У результаті наукового пошуку розроблено педагогічну модель, яка відображає процес виховання у студентів закладів вищої освіти іншомовної комунікативної культури. Модель виховання відображає функціональні та структурні зв'язки між її аспектами, які є продуманою схемою, що ілюструє

зміст, завдання, сутність, функції, методи, засоби, ресурси з проектування, організації та здійснення виховного процесу із забезпеченням педагогічних умов для виховання іншомовної комунікативної культури студентів.

Спроєктовано модель з такими структурними аспектами: цільовий, теоретичний, концептуальний, змістовий, процесуальний, визначальний та результативний.

Відповідно до цільового аспекту сформульовано мету та визначено завдання: розвиток у здобувачів освіти інтересу та мотивації до іншомовної комунікативної культури; розширення, упорядкування та систематизація їхніх знань про іншомовну комунікативну культуру та її компоненти; формування особистісних якостей та вмінь, необхідних для розвитку іншомовної комунікативної культури.

Враховуючи гуманістичну спрямованість виховання іншомовної комунікативної культури студентів були визначені основні компоненти іншомовної комунікативної культури*: когнітивний, комунікативний, емоційно-ціннісний та діяльнісний.*

Розв’язання поставлених завдань здійснюється на основі визначеної структури ІКК і реалізації провідних підходів, принципів та педагогічних умов виховання іншомовної комунікативної культури.

Згідно з теоретичним аспектом нашої моделі, визначено зміст методологічних підходів: комунікативного, інтеграційного, синергетичного та лінгвокульторологічного.

На основі методологічних підходів встановлено відповідні принципи організації процесу виховання ІКК: принцип єдності виховання та життєвого досвіду, принцип суб’єкт-суб’єктної взаємодії та принцип орієнтованості на єдність знань та умінь, свідомості й поведінки, принцип активної взаємодії і створення ситуацій для взаємозбагачення.

Окреслені організаційно-педагогічні умови виховання ІКК: впровадження особистісно-зорієнтованого виховання ІКК; використання

іноземної мови, як інструменту міжкультурної комунікації; створення інноваційно-технологічного простору використання Smart-технологій для виховання ІКК.

Термін *«Smart-технології»* визначено*, як технічне та програмне забезпечення, яке використовує переваги глобального інформаційного суспільства для здійснення спільної освітньої діяльності в мережі Інтернет та надання освітніх послуг нової якості.*

Smart-освіта є засобом організації інтелектуального середовища безперервного розвитку компетентностей учасників освітнього процесу, включаючи заходи формального і неформального процесу навчання, результатом яких є зміни в іншомовній комунікативній поведінці шляхом застосування набутих ними нових компетенцій. Технічною базою реалізації такого утворення є весь наявний парк пристроїв, які належать здобувачам освіти і закладам освіти: звичайні стаціонарні комп'ютери, ноутбуки, планшети, смартфони та інше.

У концептуальному аспекті моделі відображено такі складники: функції ІКК (комунікативна, культуротворча, коригувальна, емоційно-оцінювальна) та представлено провідні цінності виховання ІКК: відкритість до міжкультурного діалогу, ціннісне ставлення до себе та інших людей, толерантність і партнерство.

У змістовному аспекті моделі охарактеризовано методичне забезпечення організації процесу виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у ЗВО, яке більш детальніше описано в розділі 3.1.

Процесуальний аспект моделі представлено навчальним освітнім веб-середовищем та електронними засобами навчання, методами діагностування та електронного контролю (Smart-контроль).

У визначальному аспекті моделі відображено критерії, показники і рівні вихованості ІКК здобувачів освіти гуманітарних спеціальностей у ЗВО.

Результатом імплементації розробленої теоретичної моделі має стати вихованість виховання у студентів іншомовної комунікативної культури: сформовані мотиви особистісного саморозвитку та прагнення бути учасником міжкультурної взаємодії на основі набутого досвіду й основних лінгвокультурологічних знань; розуміння сутності іншомовної комунікативної культури; набутих вмінь, навичок та власних стратегій міжкультурного спілкування, що дозволить здобувачам освіти самореалізуватися в культурно різноманітному світі.

Основні положення висвітлені у другому розділі дисертаційного дослідження, знайшли своє відображення в таких публікаціях автора: (Плужнік 2017b, Плужнік 2017c, Плужнік 2017e, Плужнік 2018d, Тіщенко 2019a, Тіщенко 2020a, Тіщенко 2020b).

РОЗДІЛ 3
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗВО.

3.1. Методичне забезпечення виховання іншомовної комунікативної культури студентів.

Виховання іншомовної комунікативної культури в контексті визначених педагогічних умов відбувалось на основі створення методичного забезпечення цього процесу.

Методика виховання іншомовної комунікативної культури в нашому дослідженні постає як сукупність методів, технік і засобів іншомовного комунікативного виховання, ефективна реалізація яких забезпечує формування іншомовної комунікативної компетентності студентів ЗВО. Вважаємо, що тільки доцільне поєднання взаємодоповнюючих методів навчання та творче їх використання сприятиме вихованню іншомовної комунікативної культури студентів.

Відповідно до визначених у моделі педагогічних умов та показників успішного виховання іншомовної комунікативної культури здобувачів освіти гуманітарних спеціальностей для методичного забезпечення обрані такі м*етоди:*

1. До пізнавально-дослідницьких методів іншомовної комунікативної культури відносяться методи, спрямовані на ознайомлення з нормами і правилами поведінки, цінностями, звичаями інших культур, формування країнознавчих і культурознавчих знань та ціннісного ставлення до інших культур. Застосування цих методів сприяє розвитку адаптації здобувачів освіти в нових умовах іншомовної культури, відтворюючі стандартні або можливі ситуативні шаблони поведінки в іншомовному

середовищі на основі розуміння сутності взаємодії культур у сучасному світі.

Наприклад, візуальна презентація здобувачами освіти ключових знань про основні національні традиції, звичаї та реалії країни, мова якої вивчається, відбувається за допомогою *«Скрайбінгу» – методики «Графічної фасилітації»*, яка фокусує інформацію шляхом візуалізації ключових особистісних смислів на основі особистісно-зорієнтованого виховання.

Слово «скрайбінг» утворено від англійського дієслова «to scribe» і перекладається як «накреслити», «описати», «розмістити». Скрайбінг завоював популярність у всьому світі як інструмент для створення презентацій за допомогою візуалізації ідей.

У книзі П. Петровського, Н. Любецького та М. Кутузової «Скрайбінг.

Пояснити просто» наведено таке визначення терміну: «Скрайбінг - це візуалізація основного змісту за допомогою знаків і образів, при якому прокреслення елементів відбувається безпосередньо в процесі розповіді» (П. Петровский, Н. Любецкий, М. Кутузова, 2016).

У педагогіці вже були технології, подібні скрайбінгу - це опорні схеми В. Шаталова, інтелект-карти Тоні Бьюзена. Всі три технології об'єднує те, що інформацію кодують у вигляді асоціативних образів - піктограм, схем, малюнків. Однак у технології скрайбінг є принципова відмінність – він ближче до мультиплікації, коміксу, ніж схеми (А. Горбань, URL: https://style.rbc.ru/life/5a9e909a9a79471113855853) (Рис.6).

Рис 6. Візуалізація інформації за допомогою «Скрайбінгу» (методики «Графічної фасилітації»).

Скрайбінг-технологію можна використовувати в різних напрямках, виходячи з цього можна виділити класифікації використання:

Класифікація I.

1. Відеоролики – створення і використання готового відеоролика в скрайбінг.

2. Скрайбінг-фасилітація – ~~це~~ метод перекладу інформації з вербальної системи у візуальну і фіксування її в режимі реального часу. Скрайбер робить замальовку основної інформації безпосередньо в процесі заняття.

3. 3D-скрайбінг – використання 3D-ручки для створення об’ємних образів.

Класифікація II.

1. Ручний - класичний: голос за кадром розповідає про що-небудь, рука в кадрі малює зображення, що ілюструють розповідь. В такому скрайбінгу використовуються, як правило, аркуші паперу або презентаційна

дошка, кольорові олівці, маркери, фломастери, пензлі і фарби, а також елементи аплікації.

2. Комп'ютерний скрайбінг набагато простіший. Такий скрайбінг можна створити за допомогою сервісу PowToon, програми VideoScribe, «Объясняшки» та інші.

Класифікація III. За манерою виконання можна виділити:

1. Мальований скрайбінг - малювання і знімання процесу малювання

2. Аплікаційний скрайбінг - використання заздалегідь підготовлені фігурки, картинки, тексту. Можуть бути різновиди з використанням магнітної дошки, фланелеграфа.

3. Змішаний - об'єднує обидві техніки: малювання та викладання вирізок. (Новые информационные технологии для тебя, URL: https://nitforyou.com/scribe/).

4. У процесі візуалізації слухач досліджує інформацію, вимальовує логічні зв'язки і будує ієрархію, а після отримання повної картини може не просто оцінити кінцевий результат, а й у подальшому звернутися до нього, детально відтворюючи всі моменти, які бачив у процесі аналізу. (Новые информационные технологии для тебя, URL: https://nitforyou.com/scribe/).

Кейс-метод (Case-study) – метод активного проблемно-ситуаційного аналізу, який ґрунтується на вирішенні конкретних завдань-ситуацій (кейсів).

Такі науковці, як В. Галузинський і М. Євтух зазначають: 1. Кейс-метод спрямовно на отримання знань з дисциплін, що характеризуються наявністю плюралістичних істин, коли неможливо дати однозначну відповідь на поставлене запитання. 2. Акцент навчання переноситься з оволодіння здобувачами освіти готовими знаннями на процес самостійного їх набуття і застосування на практиці в процесі обговорення. 3. Метод ґрунтується на моделі конкретної ситуації, яка має місце в реальному житті. (В. Галуэинський, 1995)

Ми погоджуємося зі твердженнями Т. Хакіна, що кейс-метод надає здобувачам освіти можливість вести справжні дискусії і навчатися стратегії переконання (T. Huckin, p. 29-35) та М. Дж. Уоллеса, який звертає увагу, що цей метод вимагає багато часу, але, попри це, охоплює велику кількість теоретичного матеріалу, що знаходить застосування у реальних ситуаціях кейсу, а згодом і в житті (M.Wallacc, p. 40).

Головними цілями кейс-методу є спільні зусилля групи здобувачів освіти проаналізувати ситуацію, виробити практичне рішення; оцінити запропонований алгоритм дій і вибрати кращий у контексті проблеми, яка вирішується.

За певними правилами розробляється модель конкретної ситуації, що сталася в реальному житті. У моделі завжди відбивається певний комплекс знань і практичних навичок, які здобувачам освіти потрібно отримати.

Кейс – це єдиний інформаційний комплекс, який складається із трьох частин: допоміжна інформація, необхідна для аналізу кейса; опис конкретної ситуації та завдання до кейсу.

Розглянемо типи кейсів, які використовуються до виховання ІКК.

1. *Ілюстративні навчальні ситуації* - кейси, мета яких - на певному практичному прикладі навчити здобувачів освіти алгоритму прийняття правильного рішення в певній ситуації міжкультурного спілкування.

2. *Кейси з формування проблеми* описують ситуації мовної взаємодії представників різних культур, вирішення яких потребує створення власних стратегій для встановлення взаєморозуміння між комунікантами.

3. *Кейси без формулювання проблеми,* метою яких є самостійне виявлення проблеми та пошук альтернативних шляхів її вирішення.

4. *Мультимедійні та відеокейси* є формами представлення контенту. [Долгоруков О., URL: http://www.vshu.ru/lections.php?tab_id=3&a=info&id=2600]

У процесі розгортання діяльності на основі застосування методу «Кейсів» відбувається усвідомлення та внутрішнє обґрунтування

ситуативного контексту шляхом побудови ланцюжка відповідних суджень і формування відповідних висновків; розвиваються аналітичні, практичні, творчі комунікативні, соціальні навички і самоаналіз. Кейси можуть використовуватися на різних стадіях освітнього процесу: в процесі навчання та на етапі контролю.

Зазначимо, що цей метод формує особистість фахівця, навчає, як правильно оцінювати ситуацію, аналізувати можливі варіанти вирішення проблеми, спрямовує на вибір найбільш оптимального з них, формує життєві компетентності. Здобувачі можуть ефективно засвоювати загальну інформацію про різноманітні культури, які складають багатокультурну природу іншомовного суспільства.

2. Методи зворотного зв'язку формують такі показники виховання ІКК: уявлення про способи уникнення та запобігання виникненню конфліктних міжкультурних ситуацій у спілкуванні («Технологія відкритого простору» – «Open Space Technology»); бажання отримати позитивний досвід іншомовного спілкування («Секондмент» – «Secondment» в адаптації А.Тіщенко); відкритість до міжкультурного діалогу («Світове кафе» – «World café» та «Метамодель» в адаптації А.Тіщенко); визнання рівності культур, їх цінностей і здобутків, готовність до іншомовної комунікації (модифіковані методики «Ціннісні орієнтації» М. Рокича та «Соціальна сміливість» Р.Кеттела); вміння продукувати власні комунікативні стратегії спілкування (техніка «Скаффолдінг» Р. Жао та М. Орей); здатність до реалізації комунікативних моделей у мовленнєвій поведінці (метод «Пошук майбутнього» М. Вейсборда та С. Дженофф); комунікативний контроль власних дій («Методика незакінчених речень»).

Метод «Технологія відкритого простору» (Open Space Technology) використовується для вирішення складних проблем, що пов’язані з взаємодією культур, конфліктами.

Методика «Секондмент» (Secondment) (в адаптації А.Тіщенко)

використовується у вихованні ІКК на основі тимчасового занурення здобувачів освіти в іншомовне середовище або у комунікативну ситуацію задля набуття нових комунікативних навичок роботи в команді. Аналіз норм поведінки носіїв іншої культури, їхнього світогляду відбувається на конкретних ситуаціях, які стають особисто значущими під час іншомовної комунікації.

Техніка «*Метамодель*» (в адаптації А.Тіщенко) – це інструмент накопичення інформації, спосіб перевірити чужі та власні судження на правильність; зрозуміти, як людина зробила такий висновок. Головною метою метамоделі є максимальне уточнення інформації під час комунікації, перш ніж почати діяти. Інструмент дозволяє краще зрозуміти іншу людину, прийняти альтернативні точки зору.

Метод «Пошук майбутнього» (Future search) М.Вейсборда та С. Дженофф є ефективним для пошуку спільної основи для майбутньої співпраці, вироблення картини майбутнього співробітництва на основі порівняння культур.

Метод «Світове кафе»(World cafe) (Х.Браун, Д.Ісаак) застосовується для обговорення лінгвокультурологічної інформації, обміну думками, ухвалення рішень стосовно однієї теми, що вивчається.

Метод «Скаффолдінг» (Р. Жао и М. Орей) – особливий процес, який структурує взаємодію співпраці викладача (фасилітатора) і здобувача освіти при вирішенні проблем або завдань для вільної комунікації іноземною мовою. Вважається, що основним показником скаффолдингу є «згасаюча допомога» з боку викладача. Тобто зменшення ступеня інтенсивності надання допомоги до моменту, коли здобувач освіти стає абсолютно самостійним та автономним.

Поняття «скаффолдинг» має кілька значень, проте в контексті освіти воно означає надання підтримки для стимулювання процесу навчання в той час, коли здобувачеві освіти загальне уявлення вже дано. Підтримка може

складатися з додаткових завдань, що відповідають рівню студентів, посібників, інструкцій і прикладів. Тобто, викладач допомагає виконати студентам завдання і зрозуміти досліджуваний концепт (Головлєва О., Дівненко О., Журко В., 2015).

Заняття курсу можуть бути побудовані у форматі живого спілкування - дискусії, де найчастіше матеріал пропонується розбивати на категорії (наприклад, нові терміни групувати за галузями застосування). Також часто можна використовувати формат ігор: працюючи в парах, учасники повинні англійською мовою викласти матеріал, після чого вони міняються місцями і ролями.

Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича сприяє формуванню провідних цінностей ІКК, на основі яких молода людина діє, вмотивується до спілкування у різних комунікативних ситуаціях (Додаток И).

Методика «Соціальна сміливість» Р. Кеттелла спрямована на подолання психологічних перешкод у комунікації. Для діагностики ІКК важливим є виявлення сміливості та відчуття впевненості у діях в іншому культурному середовищі (Додаток І).

Методика незакінчених речень спонукає до активізації критичного мислення, самоаналізу, оскільки змушує замислитись над відповідністю власного «Я» вимогам сучасного суспільства в рамках іншомовної культури, а також проблем міжособистісного сприйняття у взаємодії. Вона сприяє усвідомленню кожного студента, чи є він гідною особистістю, активним суб’єктом інформаційного світу, а якщо ні, то що необхідно зробити, щоб стати таким.

Шляхом такої взаємодії у невимушеній атмосфері співробітництва кожен здобувач освіти критично оцінював себе і своє реальне місце в суспільстві знань, і, як наслідок, висловлював бажання самоудосконалюватись.

3. ***Під інтерактивними методами*** розуміємо сучасні методи, що реалізують визначені організаційно-педагогічні умови.

Методичний прийом «Синквейн», який використовується у дидактичних цілях як ефективний метод розвитку образної мови (А. Баннов,2007, 105).

Синквейн використовується для активізації знань, умінь і навичок. Сутність даного методу полягає у складанні специфічного неримованого вірша з п’яти рядків. При цьому кожен рядок пишеться згідно з чіткою вимогою: перший рядок – одне слово (іменник), що позначає тему сінквейна; другий – два слова (зазвичай прикметники), що описують головну тему; третій – три дієслова, що виражають дії в рамках даної теми; четвертий – закінчена фраза (афоризм, цитата, крилатий вислів, прислів'я або самостійно складена фраза), що несе в собі ставлення автора до теми; п’ятий - одне слово, яке є синонімом до теми.

Для спрощення надається вже готовий перелік слів та фраз, з яких здобувачі освіти вибирають найдоречніші, або заповнюють пропуски власними варіантами слів та фраз.

Синквейн допомагає їм відчути себе вільними в іншомовному середовищі, розвиває мовленнєві навички та створює умови для розвитку більш відкритих відносин учасників комунікативного процесу. Використання даного методу в процесі вивчення лексичного аспекту мови сприяє актуалізації та закріпленню вивчених лексичних одиниць, розширенню активного словникового запасу здобувачів освіти, вдосконаленню навичок використання в мові синонімів і антонімів, також розкриттю творчого потенціалу кожного учасника групи. Інноваційність даної методики полягає в тому, що створюються умови для розвитку особистості, здатної критично мислити, тобто виключати зайве і виділяти головне, узагальнювати та класифікувати здобуті знання, об'єднувати та стисло викладати інформацію, висловлюючи свою думку.

Метод «Дошки вибору» (Choice Boards) є способом диференціації навчання на основі таксономії Блума. Перевагами даного методу є те, що викладач може легко розподілити завдання відповідно до рівня знань студентів, що активізує, мотивує та залучає до взаємодії.

Розглянемо декілька видів «Дошок вибору», використання яких ми вважаємо найактуальнішими для виховання ІКК.

Дошка «Think-Tac-Toe Choice»: здобувачі отримують на вибір дев'ять предметів, надрукованих в сітці 3 на 3, щоб вони виглядали, як поле для гри «Хрестики-нулики». Здобувачі освіти повинні виконати три завдання у вертикальному, горизонтальному або діагональному рядку. Дошки пропонують різні види діяльності, які включають у себе різні види навчання. Цінність цього методу полягає в тому, що він створює умови для активізації міжкультурного діалогу; виховує розуміння та емфатичне ставлення до інших культур.

РАФТ (RAFT) технологія, один із прийомів розвитку критичного мислення, головне завдання якого створити й організувати умови, що забезпечують самостійну навчальну та виховну діяльність здобувача освіти та її результативність. Студентам пропонується зосередитися на чотирьох областях спілкування: R-роль, A-аудиторія, F-форма, T-тема/текст, таким чином вони займають активну позицію (ставлять цілі, вирішують завдання, відповідають за результат), а викладач виконує роль модератора. Між учасниками освітньо-виховного процесу складаються «суб'єкт-суб'єктні» стосунки.

РАФТ технологія активізує процес пізнання різних культур та їх особливостей, форм поведінки їх представників, розвиває культурну сприйнятливість норм і цінностей інших народів.

Наступні інтерактивні методи обрано основними для виховання іншомовної комунікативної культури:

Методика «Шість капелюхів мислення» Едварда де Боно. На думку Е. де Боно, будь-яка проблема обов’язково викликає у людини вихор емоцій, змушує його збирати факти, шукати варіанти рішень, а також аналізувати позитивні й негативні наслідки кожного з рішень. Методика дозволяє подолати комунікативні труднощі та зробити набагато ефективнішою будь-яку інтелектуальну роботу .

Сутність методики полягає в тому, що вона зв'язує процес мислення з емотивно-візуальним контентом – «кольоровими капелюхами», які в англійській мові зазвичай асоціюються з певним видом діяльності (капелюх кондуктора, полісмена та ін.) Словосполучення «надіти чийсь капелюх» означає займатися конкретною діяльністю. Людина, подумки одягаючи капелюх певного кольору, вибирає в цей момент тип мислення, який з ним асоціюється.

Розглянемо шість різних режимів мислення відповідно до даної методики, кожен з яких представлений капелюхом певного кольору:

ІНФОРМАЦІЯ

Білий капелюх використовується для того, щоб звернути” увагу на інформацію.

Можна висувати абсолютні істини (always true), припущення (occasionally true) або заперечливі факти (never true).

ПОЧУТТЯ
ІНТУЇЦІЯ

Червоний колір символізує гнів і внутрішнє напруження: *just hate it, I love, I fear, I am fond of, keen on, I can not stand*

ЛОГІЧНИЙ ПОЗИТИВ

Жовтий капелюх вимагає від людини переключити свою увагу на пошук достоїнств, переваг і позитивних сторін даної ідеї.

Можна використовувати конструкції, які припускають позитивне рішення проблеми*: I have a vision probable, very probably, very probable, fifty per cent probably, if-конструкції.*

КРИТИКА

Чорний колір, похмурий, дозволяє дати волю критичним оцінкам, побоюванням і обережності.

Використовуються такі конструкції як: *It seems to me dangerous; yes, but.*

КРЕАТИВНІСТЬ

Перебуваючи під зеленим капелюхом, вигадуються нові ідеї, модифікуються вже існуючі, шукаються альтернативи, досліджуються можливості.

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ

Синій колір, колір неба, відрізняється від інших капелюхів тим, що призначений не для роботи зі змістом завдання, а для управління самим процесом роботи.

Метод-техніка «Шість капелюхів мислення» розглядається як спеціально організований процес, в якому людина думає і чинить-відповідно до мислення. Сприяє підвищенню мотивації здобувачів освіти при вивченні іноземної мови; допомагає відкрито обговорювати проблеми, висловлюючи різні точки зору; визначати емоційний стан відносно до інформації, яка обговорюється; дізнаватися про особливості поведінки в умовах зіткнення культур; відкриває можливість домовитися зі співрозмовником, дійти згоди та уникнути конфліктної ситуації.

Сінгапурський метод навчання - одна із сучасних перспективних інтерактивних методик, яка спрямовує процес вивчення іноземних мов на

розвиток комунікативних умінь та залучає здобувача освіти до діалогу культур.

Цей метод можна визначити як форму управління навчальним освітнім процесом, що базується на командних видах роботи, на основі створення психологічно комфортного, безпечного середовища для навчання та виховання. В основі лежить система навчання Спенсера Кагана coopérative leaming. Головною особливістю сінгапурського методу є те, що на заняттях активно використовуються Smart-технології: ноутбуки, планшети, смартфони, а сам процес побудовано на Електронному (E-leaming) та змішаному (blended learning) навчанні.

У цілому сінгапурська методика – це загальна методика менеджменту і управління навчальним освітнім процесом (LMS – Learning Management System), або *навчальні структури*. Щоб почати працювати з новими структурами, не обов'язково мати досвід роботи з ними. Не потрібно кардинально перебудовувати заняття чи негайно змінювати стиль викладання. Можна почати з однієї структури на одному з етапів заняття і поступово залучати здобувачів освіти до міжкультурної взаємодії. Важливо, щоб завдання було простим, доступним і зрозумілим кожному, щоб кожен крок мав чіткі інструкції та критерії оцінювання.

Сутність методики: протягом заняття здобувачі освіти працюють по чотири. Столи учнів повинні відходити променями від викладацького столу для того, щоб ніхто не сидів спиною до викладача. У кожного студента є *shoulder partner* (партнер поряд з ним) та *face partner* (партнер навпроти) і свій номер в команді, виходячи з двостороннього ламінованого А-4 килимка-управління (Manage Mat).

Комунікативна методика передбачає приблизно 70% часу роботи з партнером. Етап *guided discovery* – це контрольована і вільна практика, передбачення подій, обговорення прочитаного і почутого. Викладачі використовують проектну методику з метою розвитку самостійності

здобувачів освіти і елементи перевернутого класу (*flipped classroom*), що передбачає самостійну автономну роботу та роботу в аудиторії.

Отже, вся суть методики полягає у вирішенні завдань, кожне яких передбачає певний формат організації.

1. Jot Thoughts: викладач задає загальну тему. Завдання здобувачів освіти –швидко записати по чотири слова з даної тематики, використовуючи підготовлені заздалегідь аркуші паперу. На одному аркуші – тільки одне слово. Черговості не дотримуються, кожен записує і промовляє слова в своєму темпі. Таким чином, у кожної команди повинен вийти список із 16 слів (Рис.7).

Рис.7 Приклад організації методики *Jot Thoughts*.

2. Simultaneous round table: здобувачі освіти одночасно виконують завдання, а потім передають один одному на перевірку.

3. Timed-Pair-Share: робота в парах. Студенти докладно діляться один з одним своїми думками і судженнями із зазначених питань. Таким способом формується розгорнута думка учасника з даної проблеми.

4. Lock buddies: команда виконує завдання за певний час, потім склад учасників змінюється.

5. Zoom In – це навчальна структура, яка допомагає більш детально

розглянути матеріал із читання або відеоматеріал, зупиняючись і відповідаючи на питання для генерування мотивації з метою опанування певною темою.

Сінгапурська методика навчання допомагає розвинути у здобувачів освіти комунікативні навички, критичне мислення, вміння працювати в команді, здатність швидко вирішувати поставлені завдання. Ця методика ефективно працює як баланс елементів різноманітних методів-технік, формуючи активність і самостійність роботи здобувачів освіти з навчальним матеріалом. Вона містить багато ігрових моментів, що робить заняття цікавим.

Важливою складовою створеної методики виховання ІКК є **«Інтерактивний курс іноземної мови (англійська)»** для здобувачів освіти філологічних спеціальностей гуманітарної галузі наук у закладах вищої освіти (Додаток Ї).

Навчальний курс спрямовано на оволодіння здобувачами освіти теоретичними і практичними основами іншомовної комунікативної культури. Опановуючи знання, студенти вчаться спілкуватися на перетині різних культур: будувати і коригувати власну поведінку, змінювати її на нормативну для іншого культурного середовища. У них формується уявлення про способи уникнення та запобігання виникненню конфліктних міжкультурних ситуацій у спілкуванні; вміння продукувати власні комунікативні стратегії спілкування та узагальнюються лінгвокультурологічні знання, формується готовність до міжкультурного діалогу.

Проведення занять з іншомовної комунікативної культури англійською мовою формує мовні та мовленнєві компетентності здобувачів освіти; поглиблює та розширює філологічні, соціокультурні та країнознавчі знання студентів, що стосуються особливостей іншомовної комунікативної культури.

Під час створення віртуального середовища враховано суперечності між можливостями іншомовної комунікативної культури як форми культурної активності, що коригує ціннісні орієнтири, моделі поведінки, способи життя, та невикористанням її як виховної стратегії у практиці закладів вищої освіти; вимогами суспільства, які пред'являє сучасний етап розвитку виховного процесу до пристосування сучасної молоді до реалій сучасного світу, і певною неспроможністю закладів вищої освіти вчасно реагувати на інноваційні зміни у навчально та виховному процесі; необхідністю теоретичного обґрунтування особливостей ~~й~~ науково-методичного забезпечення ефективності процесу виховання іншомовної комунікативної культури і недостатньою розробленістю освітніх засобів із забезпечення цієї потреби; значущістю самовизначення сучасної молодої людини у багатокультурному світі і недостатністю створення умов у навчально-педагогічному процесі для реалізації такої мети; потребою використання іноземної мови як інструменту пізнання інших культур і недостатнім рівнем її володіння студентами.

Беручи до уваги наведені суперечності, ми враховували, що навчання та взаємодія у віртуальному середовищі вимагає постійної координації цього процесу педагогом.

Навчальний матеріал курсу знайомить здобувачів освіти зі способом і стилем життя представників інших культур, мова яких вивчається у контексті діалогу культур; розвиває у здобувачів освіти уміння соціальної взаємодії, що передбачає вільне висловлювання своєї думки, вміння аргументувати власні погляди і переконання; сприяє критичному осмисленню соціальних проблем, осмисленню та усвідомленню життєвих цінностей; розвиває толерантне ставлення до іншої мови та її носіїв; вдосконалює вміння досягати взаєморозуміння, знаходити компроміси; надає уявлення про національні стереотипи, які заважають порозумінню; передбачає використання Smart-технологій та спеціального програмного

забезпечення (інструментарію) для дистанційного навчання.

Програмні результати навчання включають характеристики особистості, готової до іншомовної комунікації: володіння основною інформацією про англомовні країни, їх особливості та відмінності; знання іншомовного матеріалу, визначеного робочою програмою навчальної дисципліни; здатність спілкуватись іноземною мовою в усній та письмовій формах відповідно до тем, визначених робочою програмою навчальної дисципліни; демонструвати рівень спілкування іноземною мовою у чотирьох видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, читанні, письмі та говорінні); розуміння культури та традицій країни, мова якої вивчається; вміння аналізувати та критично оцінювати інформацію з різних іншомовних джерел, у тому числі інтернет-ресурсів; вільне володіння Smart-технологіями та інструментарієм для навчання та комунікації.

В результаті вивчення курсу здобувач освітнього ступеня «бакалавр» повинен набути таких ***компетенцій:***

Загальнопредметні: вміє застосовувати досягнення національної та світової культури у вирішенні власних професійних і життєвих завдань; володіє розвиненою культурою мислення, умінням ясно й логічно висловлювати свої думки; володіє навичками наукової організації праці; розвиває навички самостійного опанування нових знань; уміє працювати з довідковою літературою, різнотипними словниками, електронними базами даних, системами інформаційного пошуку.

Фахові: вміє застосовувати знання з граматики, лексикології, стилістики, країнознавства, ділового спілкування для здійснення іншомовної комунікації; володіти й оперувати термінологічним апаратом теорії іншомовної комунікативної культури; орієнтуватися в сучасних підходах до вивчення і аналізу мовних явищ; вміти застосовувати набір дослідницьких інструментів для аналізу мовної картини світу, мовленнєвої ситуації; володіти базовими навичками міжкультурної комунікації; застосовувати

методи і прийоми самостійного розв’язання комунікативних завдань у професійній діяльності; володіти знаннями про Smart-технології та вміти користуватись Smart-інструментарієм для дистанційного навчання та комунікації.

Зміст навчальної дисципліни охоплює практичні заняття англійською мовою, який складається з п’яти кредитів (50 годин практичних занять).

Кредит 1. ***Англійська мова відкриває світ без кордонів.*** *Тема 1. Історія англійської мови. Тема 2. Англійська мова сучасності: тенденції та перспективи. Тема 3. Світові стандарти англійської мови. Тема 4. Мова жестів* у *різних країнах світу. Тема 5. Встановлення контакту із співрозмовником.*

Кредит 2. ***Варіанти англійської мови.*** *Тема 6. Стереотипність суспільства Британії: монархія, історія. культура. Тема* 7. *Стереотипність суспільства США: історія, культура. Тема 8. Етноспецифічні аспекти англійської мови Тема 9. Особливості британського варіанту англійської мови. Тема 10. Особливості американського варіанту англійської мови.*

Кредит 3. ***Загальні засади мовної комунікації.*** *Тема* **11.** *Історія вивчення мовленнєвої діяльності. Тема 12. Етапи становлення і розвитку теорії мовної комунікації. Тема ІЗ. Елементарні компоненти і засоби комунікації. Тема 14. Роль спілкування у сучасному світі. Тема 15. Сучасні тенденції спілкування.*

Кредит 4. ***Теорія іншомовної комунікативної культури*** *Тема 16. Комунікативна культура. Тема* 17. *Міжкультурна комунікація Тема 18. Структура мовної особистості як учасника комунікативного процесу. Тема* 19. *Іншомовна комунікативна культура. Тема 20. Бар'єри іншомовної комунікації.*

Кредит 5. ***Сучасні інноваційні способи комунікації.*** *Тема 21. Роль*

комунікації в інформаційному суспільстві. Тема 22. Використання Smart - технологій для комунікації. Тема 23. Сучасні тенденції електронного спілкування. Тема 24. Smart-технології в освіті. 25. Smart інструментарій у навчальному процесі.

У результаті опанування курсу та правильного поєднання інноваційних технологій і методів виховання іншомовної комунікативної культури на партнерських гуманістичних засадах забезпечить подолання культурного бар'єру, невпевненості у своїх силах через організовану іншомовну підготовку здобувачів освіти.

Інформаційне середовища створює непримусове занурення у пізнавальну, розвиваючу, морально-етичну сфери шляхом залучення студентів до самостійної роботи для культурного самовизначення. Взаємодія в командах сприяє розвитку відкритості до міжкультурної комунікації та культурному становленню при виконанні віртуальних проєктів.

Навчальна робоча програма та матеріали розробленого нами інтерактивного курсу іноземної мови, методичне забезпечення для виховання іншомовної комунікативної культури є доступними в мережі Інтернет на освітній онлайн-платформі за посиланням: https://flcommunicativeculture.wordpress.com/

Інформативна частина сайту охоплює основний зміст ІКК та Smart-інструментарію. Інтерактивність сайту передбачає організацію роботи здобувачів освіти в інтернет-просторі з оригінальними матеріалами іноземних джерел та виконання інтерактивних завдань з використанням сервісів Smart-інструментарію. Кожна сторінка відповідає структурі робочої навчальної програми курсу, де викладені теми практичних занять та самостійна робота до них.

Також сайт передбачає зворотний зв'язок зі здобувачами освіти для координації та обговорення проблем або труднощів, які виникли під час

роботи у Smart-середовищі.

Отже, віртуальний простір ІКК моделює комфортне інформаційне навчально-виховне освітнє середовище (E-leaming), системи іншомовної комунікації, що сприяють розвитку та вихованню іншомовної комунікативної культури дистанційно.

Таким чином, для нашого дослідження засобами впровадження провідних методик виховання ІКК передбачалось використання мобільних пристроїв (Smartphone, notebook, комп'ютер, планшет) і такого Smart-інструментарію:

1. *Сервіси Web 2.0* – це програми (програмні середовища, оболонки), які використовуються для організації спільної комфортної мережевої діяльності (Кадемін М., 2009).

Найчастіше використовуються такі сервіси Web 2.0: а) блог (blog) - сервіс для публікації матеріалів у мережі з можливістю доступу для читання та надання коментарів; б) вікі (WikiWiki) – сервіс для публікації матеріалів у мережі; в) делишес (delicious) – сервіс для збереження закладок на веб-сторінці (з описом і можливістю пошуку); г) ютьюб (You Tube) – сервіс для збереження, перегляду і обговорення відеозаписів; г) флікр (flier) – сервіс для збереження, перегляду і обговорення фотоматеріалів; д) твіттер (twitter) – мікроблог; е) вебквест – проблемні завдання з елементами рольової гри, для виконання якого використовуються ресурси Інтернет; є) блог-квест – технологія створення вебквесту з використанням технології Блог на блог-платформах.

2. *Соціальні мережі* – це платформа, онлайн-сервіс або сайт, призначений для побудови, відображення і організації соціальних взаємин, візуалізацією яких є соціальні групи *(Facebook, Instagram, ВКонтакте, Twitter, Google+)* (В.Ламин, А.Хоботова, М.Чежин, 2015, с.67)

Завдяки цьому стираються межі між користувачами і творцями освітнього контенту. Основною перевагою є те, що здобувач освіти

знаходиться онлайн в середовищі іншомовної комунікації (Gren Solomon, Lynne Schrum, 2010 p.4-5).

У створеній методиці виховання ІКК передбачено використання *платформи для дистанційного навчання* (Moodle, Google Classroom, Google Docs Google Jamboard, WebTutor. iSpring Learn, Class Dojo, Classroom Screen, Zoom, Telegram, Viber і Skype) та проведення онлайн занять.

Ми сформували *базу сервісного Smart–інструментарію,* якою можна безкоштовно користуватися для організації дистанційного навчання та створення інтерактивних способів подачі навчально-виховного матеріалу:

Інструменти візуалізації даних дозволяють реалізувати теоретичний матеріал та залучають здобувачів освіти до реального світу іншомовної взаємодії. Серед них:

- Інфографіка: Piktochart - http://piktochart.com/

Venngage http://venngage.com/

Visual.ly - http://visual.ly

Easel.ly - http://www.ease1.lv/

- *Діаграми і графіки*: Hohli Builder - http://charts.hohli.com/

Google Charts - https ://developers.google.com/chart/

Infogr.am - http://infogr.am/

- *Мультисервіс* (створення інфографіки, презентацій, блок-схем, інтелект-карт тощо): Cacoo - https://cacoo.com/

Creately - http://creately.com/

Викладач може використовувати інструменти для оформлення шаблонів та створення навчальних матеріалів: Tools for Educators *(https://www.toolsforeducators.com/);* інструменти для створення цифрових книг або ресурсів самостійно або спільно зі студентами: Book Creator app.bookcreotor.com. на пристроях з браузером Chrome або Safari.

Генератор вікторин призначено для швидкого створення інтерактивних вікторин онлайн: Сервіс Quiz game Master http: //cybertrain.info/guizman/gmcreate.html.

Графічний редактор – для створення ігор-симуляцій: Програма «Hodilka Master» http://print-n-play.blogspol.com/2015/11/hodilka-master.html

Таким чином, створений нами курс для дистанційного навчання з метою виховання ІКК відповідає характеристикам віртуального середовища іншомовної комунікативної культури. Використання у вивченні курсу інтернет-ресурсів та залучення Smart-технологій до навчання іноземної мови забезпечує доступ до автентичної інформації. Робота з автентичним лінгвокультурологічним матеріалом компенсує відсутність реальних ситуацій мовного спілкування з носіями мови: дає можливість створення певних мовленнєвих зразків-еталонів; дозволяє активізувати велику кількість мовних одиниць за рахунок введення у процес навчання нестандартних мовленнєвих завдань, що є сприятливим фактором для розвитку комунікативних та творчих здібностей здобувачів освіти. Слід зазначити, що в умовах використання Smart-технологій підвищується мотивація до міжкультурної взаємодії

Отже, запропоноване методичне забезпечення презентує зміст створеної методики виховання іншомовної комунікативної культури.

3.2. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи

Створюючи модель виховання іншомовної комунікативної культури, ми чітко розуміли, що вона повинна відтворювати методику, яка спрямована на досягнення мети нашого дослідження, а саме, визначення наявності у здобувачів освіти комунікативного ідеалу, власних комунікативних здібностей та вмінням володіти комунікативною ситуацією під час іншомовного спілкування.

Ефективність створеної моделі та методики виховання іншомовної комунікативної культури здобувачів освіти перевірялась у ході ***формувального експерименту.***

Формувальний етап експериментальної роботи передбачав введення в експериментальних групах інноваційного методичного забезпечення освітнього процесу, використання методики виховання іншомовної комунікативної культури здобувачів освіти гуманітарних спеціальностей, створення умов для його здійснення.

Експериментальною базою для проведення констатувального етапу дослідження були Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського Державний вищий навчальний заклад Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка.

Формувальний етап експерименту проводився у 2019–2020 рр.. Експеримент охоплював 414 здобувачів освіти гуманітарних спеціальностей, з них у *експериментальній групі (ЕГ)* – 196 студентів, які були залучені до дослідницько-експериментальної роботи та у *контрольній групі (КГ)* – 218 студентів, які не залучені до участі у дослідницько-експериментальній роботі, а були учасниками традиційного освітнього процесу в закладі вищої освіти (Підрозділ 2.1).

Реалізація розробленої нами методики виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у ЗВО здійснювалась у три взаємопов’язаних етапи: *мотиваційний, практичний та контрольний.*

Критеріальну базу даного етапу експерименту склали три групи критеріїв (*когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий*) та їх показників. Визначено три рівні вихованості іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей закладів вищої освіти

(низький (недосконалий) рівень, середній (потенційно-досконалий), високий (досконалий)рівень).

Критерії, показники і рівні вихованості іншомовної комунікативної культури описані більш детально у підрозділі 2.1.

Завдання ***мотиваційного етапу*** були спрямовані на постановку цілей навчання, планування кроків пізнання здобувачами освіти культурознавчої та країнознавчої інформації, активізацію мовленнєвих умінь, стимулювання інтересу до взаємодії та заглиблення в нові культурні та мовні системи.

Методика *«Скрайбінг»* дозволила студентам швидко засвоїти великий обсяг країнознавчої та культурознавчої інформації про Україну та зарубіжжя, що допомогло з'ясувати важливість приналежності до рідної культури та володіння її мовою, визначитись зі ставленням до неї і порівняти зі ставленням до інших культур. Групова робота сприяла формуванню навичок працювати в команді з використанням техніки інтерактивної візуальної комунікації.

Використання *методу-техніки «Секондмент»* в адаптації А.Тіщенко дозволило отримати позитивний досвід іншомовного спілкування, занурити здобувачів освіти в нове середовище іншомовної культури, навчити продукувати власні комунікативні стратегії спілкування, а набутий досвід застосовувати у подальшій практиці.

Наведемо приклад, вправи методу-техніки «Секондмент»: *По відношенню до кожного слова або словосполучення, що зустрічається в даній групі поверхневої структури. спробуйте відповісти на запитання, чи має воно референтний індекс, що дозволяє вважати його правильним:*

1. Я завжди уникаю незручних комунікативних ситуацій

2. Я люблю людей, доброзичливих до мене.

3. Вчора я зустрівся з іноземцем, який приїхав з Канади.

4. Нам було не легко спілкуватися англійською.

5. Не будемо вникати в дрібниці канадського діалекту.

6. Ця ситуація викликає певні почуття.

7. Кожен коли-небудь відчував щось схоже.

Без індексів: 1 - незручних положень; 2 - людей, доброзичливих до мене; 3 - індекс є у всіх імен; 4 - нам, такий; 5 - дрібниці; 6 - певні почуття; 7 - кожен, коли-небудь, що щось схоже.

За методикою «Метамоделі» в адаптації А.Тіщенко студентам пропонувались види діяльності як основа для самостійного дослідження. Кожен здобувач освіти виконував дослідницьку роботу з вирішення проблем комунікації. На етапі рефлексії учасники мали змогу скеровувати увагу на найсуттєвіші аспекти вивчення ІКК, а саме, на спілкування іноземною мовою, використання її в якості інструменту пізнання інших культур, коригування своїх дій для адаптації до іншомовного середовища.

Алгоритм використання метамоделі включає в себе три пункти:

1) збір інформації

2) пошук і знаходження обмежень (меж)

3) вибір техніки впливу або реагування (якщо продовжуєм використовувати метамодель)

Збір інформації та ідентифікація обмежень використовує основні інструменти метамоделі - питання до тих чи інших паттернам виявляється в мові людини. Вибір техніки впливу також може використовувати особливі питання і прийоми метамоделі або окремі алгоритми, які напраявлені на вирішення конкретного завдання.

Всього в метамоделі виділено 15 типів питань, кожен з яких досліджує особливу сферу в карті людини, яка прагне до змін. Окремо виділяються питання до «прихованих» сенсів (пресопозиція), тому що питання до них вимагають особливого уміння по виявленню пресупозицій і реагування на них.

Нагадаю, що метамодель відновлює зміст, працюючи з формою пропозицій, дозволяючи оператору не занурюватися в тонкощі змісту

людини і залишатися зовнішнім спостерігачем, що дозволяє не "домішувати", не додавати до слів людини того, що він не говорив. Це правило є необхідною умовою для якісного використання метамоделі.

Метод «Пошук майбутнього» (М.Вейсборд і С.Дженофф) та метод «Світове кафе» (Х.Браун, Д.Ісаак) застосовувалися як імітаційні ігри чи симуляції для проектування моделей поведінки в іншокультурному середовищі, як «бачення майбутніх дій». Цей метод показав, як здобувачі освіти з різним досвідом, знаннями, уподобаннями і способом мислення змогли побудувати логічний ланцюг кроків для досягнення однієї спільної мети, не призводячи до конфліктних ситуацій та загострених дискусій. «Пошук майбутнього» сприяв формуванню у студентів незалежної думки та вміння чітко її висловлювати, продукувати власні комунікативні стратегії спілкування, навчив слухати та поважати точку зору іншого.

Застосування методики «Незакінчені речення» (Sack's Sentence Completion Test) допомогло схарактеризувати в тій чи іншій мірі систему ставлення здобувачів освіти до виховання ІКК, іншомовної комунікації, конфліктних ситуацій в іншомовному середовищі, інформаційних технологій, сучасних мереж для спілкування, комунікативних бар'єрів, до іншомовних культур та іноземців.

Бланк завдання:

Допишіть, будь ласка, фразу, що відповідає вашим думкам. Намагайтеся надати розгорнуту і аргументовану відповідь.

1. Сучасна технічна реальність виявилась беззмістовною і аморальною тому, що …

2. Принципова відмінність між знаннями та інформацією полягає у …

3. Цінність інформації визначається перш за все її …

4. Вислів „Не робіть за допомогою комп'ютера те, що ви вважали б аморальним без його застосування„ стосується тільки …

5. На агресивну поведінку треба реагувати …

6. Необхідність створення комп'ютерної етики викликана …

7. Моральну відповідальність за поведінку у іншомовному середовищі несе …

8. Виховувати людину технічно, не виховавши її морально, означає створити …

9. Висловіть своє ставлення до ситуації. Молода людина, опинившись у іншомовному середовищі, має комунікативний бар'єр…

10. Уникнути непорозумінь при іншомовному спілкуванні можна шляхом …

11. Конфліктні ситуації найчастіше виникають при…

12. Використання сучасних гаджетів для спілкування мають вплив…

13. Соціальні мережі в наш час частіше…

14. Я прагну бути патріотом в інформаційному співтоваристві, тому що …

15. При спілкуванні з іноземцями я…

16. Вивчення іноземної мови в сучасному суспільстві…

17. Виховання іншомовної комунікативної культури людини допомагає…

18. Найчастіше під час іншомовної комунікації для мене проблемним є…

Використовуючи кількісний метод, ми оцінювали емоційне забарвлення кожної відповіді за такою шкалою: чітко виражене позитивне ставлення (+2), помірно позитивне (+1), нейтральне (0), помірно негативне (-1), яскраво виражене негативне (-2).

Таким чином, результати варіювалися в діапазоні від +36 (якщо всі відповіді демонструють позитивне ставлення) до -36 (всі показують негативне ставлення). Так вдалося визначити сфери, в яких переважає позитивний досвід і виявити ті, де панують негативні установки.

Відповіді респондентів дозволили скласти їх психологічний та соціальний портрети, виявити позитивні, нейтральні, негативні установки в різних сферах особистого та суспільного життя, взаємодії з собою та світом.

Слід зазначити, що результати експериментальної групи за шкалою оцінювання емоційного забарвлення в більшості відповідали чіткому вираженню «позитивного ставлення» або «помірно позитивний», але було «нейтральне» або «помірно негативне» ставлення (Таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Шкала	ЕГ	КГ	Результат %
Чітко виражене позитивне ставлення (+2)	10%	15%	> **5**
Помірно позитивний (+1),	30%	35%	> ***5***
Нейтральне (0),	35%	30%	< ***5***
Помірно негативний (-1)	10%	8%	< ***2***
Яскраво виражене негативне (-2)	15%	12%	< ***3***

Методичні вправи на заняттях (Додаток Й), *такі як «Відверта розмова»* (Додаток Й.1)**,** *«Асоціації»* (Додаток Й.2)**,** *«Річка з алігаторами»* (Додаток Й.3)**,** дозволили здобувачам освіти об'єктивно оцінити свої комунікативні навички, коли вони складали власний комунікативний автопортрет.

На виховання лідерських якостей та вміння працювати в команді спрямована вправа *«Безлюдний острів»* (Додаток Й.4). Креативність та нестандартні підходи продемонстрували здобувачі освіти у процесі виконання вправи. Наприклад, під час презентацій своїх «мап для спасіння», вони акцентували увагу на загальновідомих словах «SOS» та «HELP». Виникла цікава ідея написати лист найпростішими англійськими словами, наприклад: «SOS WE LIVE HERE» або «FIND US», «WE HERE»,

аргументуючи послання тим, що навіть недосвідчена людина знає ці слова. Результатом діяльності стало розуміння студентами ефективності співпраці, можливості бути відкритим у взаємодії.

Рольові ігри (Додаток К) *«Подорож»* (Додаток К.1), *«Музей»* (Додаток К.2) *та «Іноземець»* (Додаток К.3), *ігрова вправа «Розігрування»* (Додаток Л) *та вербальна вправа* (Додаток М) занурювали учасників в іншомовне середовище на основі інтерпретації особливостей культур. Вони могли рефлексувати власні відчуття, перебуваючи в ролі представника певної культури, зрозуміти існування інших цінностей та своє ставлення до відмінностей культур. Така діяльність розкривала творчий потенціал. Креативна атмосфера іншомовної комунікації сприяла можливості переносу знань з ігрового середовища у реальний світ міжкультурної взаємодії.

Методики, застосовані на мотиваційному етапі експерименту нашого дослідження, були результативними з погляду пізнання здобувачами освіти свого внутрішнього «Я», емоційно-ціннісних особливостей свого народу, культури, традицій, історії країни, мова якої вивчається. Нестандартні завдання та техніки активізували процес навчання, мотивуючи студентів на вивчення іноземних мов та пізнання нових культур.

Методики ***практичного етапу*** формувального експерименту були спрямовані на створення інтегративної основи для здійснення ефективної іншомовної комунікації, адаптації здобувачів освіти до нових умов різних культур, ситуацій реалізації знань, умінь і навичок.

Наприклад, під час проведення *«Синквейну»* студентам було запропоновано написати вірша на різні теми: «Культура», «Комунікація», «Я – провідник української культури», «Іншомовність» та ін. Головною умовою було викласти у стислій формі свою думку, почуття, емоції, асоціації у творі (Рис.8).

Культура. Інформаційна, сучасна. Створюється, відзначається, обговорюється. Коли гине культура, гине і народ.	Communication. Linguistic, oral. Happen, exist, mastered. People exchange some information with each other. Knowledge.

Рис. 8 Результат прийому *«Синквейн» (автори віршів Ігор К. та*

Це швидкий та потужний інструмент для рефлексії. Синквейн допоміг учасникам винайти в навчальному матеріалі унікальні елементи. Написання сінквейну стало формою вільної творчості для здобувачів освіти. Думки створювали образ знань, що дозволяло викладачеві оцінити рівень розуміння вивченого матеріалу учнями.

Використання *дошки «Think-Tac-Toe Choice»* (Рис. 9) зосередило студентів на діяльності з максимальним вміщенням різноманітних форм та інтерактивних завдань одночасно. Такий спосіб автоматизації здобутих навичок дозволив здійснювати і підтримувати безпосередні усно мовленнєві контакти між учасниками; розуміти озвучені автентичні тексти з метою отримання необхідної інформації; письмово фіксувати й передавати інформацію різного обсягу і характеру на платформах Smart-інструментарію; творчо використовувати Smart-технології та програмне забезпечення, мовний і мовленнєвий матеріал для власного самовираження; усвідомлювати основи розбіжностей мов та культур.

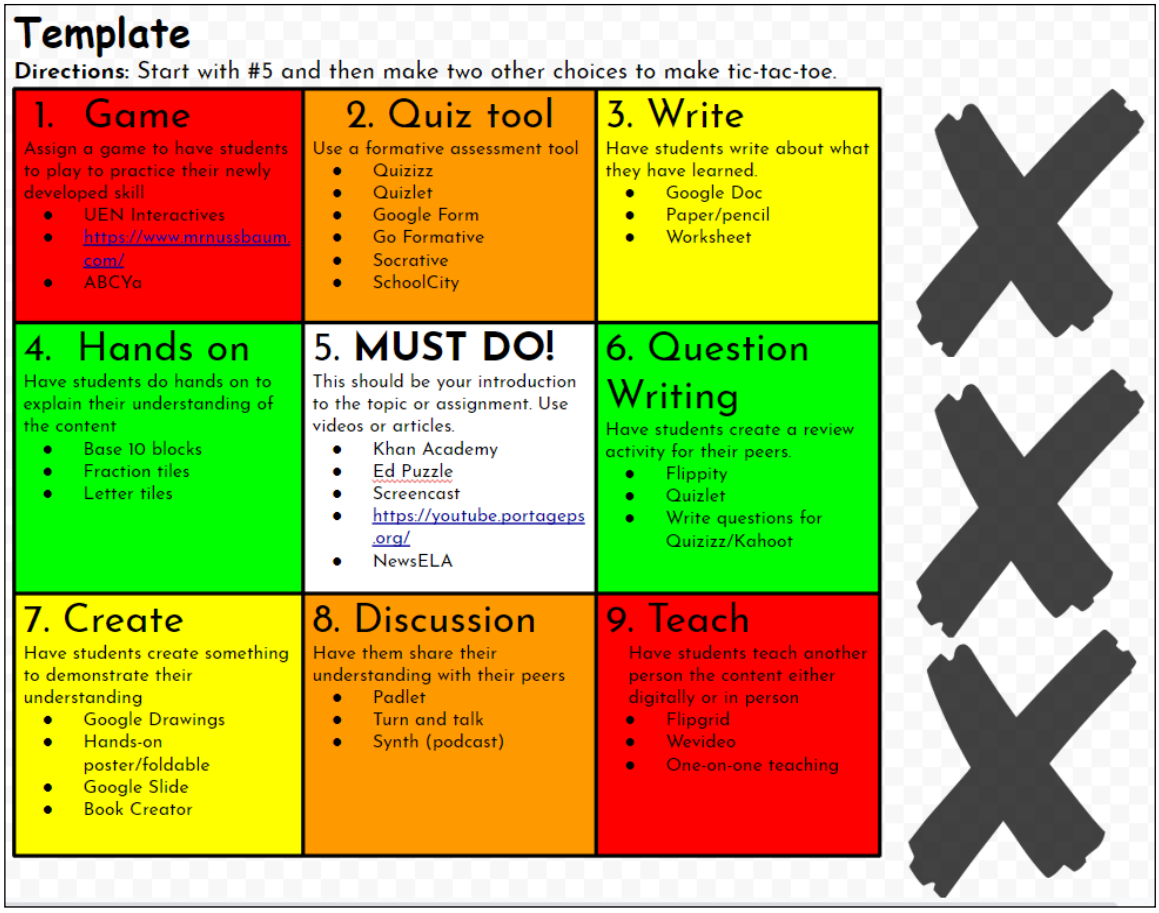

Рис. 9 Стандартний приклад дошки «Think-Tac-Toe Choice» з максимальним використанням інтерактивних завдань (Lesson design idea template, 2017)

Для заняття з використанням *РАФТ (RAFT) технології* здобувачам освіти було запропоновано самим запропонувати тему для обговорення. Заняття проводилися в декілька етапів:

1. **Стадія виклику**: повідомлення загальної теми («Королівська династія Великобританії») та мотивування студентів розподілом ролей. Учасники самостійно визначали ролі, доречні в заданій ситуації, спрямованість взаємодії на конкретного адресата, обговорювали зміст повідомлення (персонаж, аудиторія), його форму (Таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

Приклад бланку для технології РАФТ з історії Великої Британії.

Role (Роль)	**Audience (Аудиторія)**	**Forma (Формат)**	**Topic (Тема)**
Для визначення ролі слід з'ясувати, ХТО може розкрити задану тему	*З'ясування, кому може призначатися даний текст*	*Вибір жанру, форми оповіді*	*Вибір тематики, визначення, про що буде текст, які основні ідеї будуть розкриті в ньому*
Королева Єлизавета II, Принцеса Анна Принц Чарльз, Принцеса Діана, Принц Вільям Принц Гаррі (Генрі)	Президент США Представник Германії в ЄС Жителі Уельсу Британець Українець	Монолог, Відео презентація, Скрайбінг, Мультимедійна презентація, Кросворд, Вікторина.	Розвиток та процвітання Великої Британії: підґрунтя, плани, перспективи

2. **Стадія осмислення**: студенти розмірковують над отриманими текстами, співвідносять їх із персонажами, працюють із новою інформацією.

3. **Стадія рефлексії** – обговорення та порівняння раніше відомих фактів з новою інформацією та її аналіз. Це сприяло закріпленню нових знань на основі вже набутих.

4**. Підсумок:** обговорення діяльності та її продуктивності.

Метод RAFT сприяв більш повному зануренню здобувачів освіти в іншомовне середовище на основі лінгвокультурологічної інформації. Мотивація до взаємодії сприяла самореалізації, змушувала проявляти творчість, імпровізувати, аналізувати можливі дії в заданих обставинах, давати моральну оцінку подіям та особистостям історії та культури.

Методика «Шість капелюхів мислення» (Едвард де Бона) дозволила студентам скорегувати власні дії у міжкультурній взаємодії. На прикладі теми "*TV and teenagers*" розглядалась проблема *"Is television harmful for young people?"*. Кожен колір капелюха представляв свою точку зору:

Білий:

1) The average Japanese person sits in front of TV 9 hours a day.

2) Colour TV watching is less harmful than the black and white.

3) The television set was invented in 1907 by Max Dieckmann. Device screen was 3x3 cm.

4) The first TVs were launched into mass production in the United States, has a screen 13x25 cm.

Червоний:

1) Do you think you spend time with benefit?

2) Would you like your child to watch TV instead of reading books, doing sport, going to the cinema or theatre?

3) What do you think about the fact that parents turn on a TV for children instead of playing with them?

Чорний:

1) TV takes a lot of time. Sometimes you can forget about really important things in life.

2) TV - the source of useless advertising.

3) TV can be a source of useless information, inaccurate news and other "media slag"

Жовтий:

1) TV widens the mind. Due to the plenty of telecasts to man comes a huge amount of useful information.

2) TV introduces the culture. This includes programs about art and masterpieces of cinema

3) TV helps to relax - watching TV a lot nicer and more fun than lying in silence and stare at the ceiling

Зелений:

1) Explore your community. Choose a new place in your community to explore and learn.

2) Read A Book. Visit your local library for story time or start a book club. Book clubs are fun at any age. 3) Choose a book that everyone can read and get together for discussion, friendship and fun.

4) Hobbies. Do you have a hobby or you always wanted to take up a hobby? Try it now!

5) Game Night. Pick a night and get out the board games for some good old-fashioned family fun.

6) Take a hike, walk or bike. Do anything outdoors

Синій:

We have already learnt advantages and disadvantages of TV and some tips for making our life more various without constant watching TV.

So, what is your opinion? Should we get rid of TV and use this or other tips?

What tips are pleasant to you the most of all?

Метод «Шести капелюхів мислення» сприяв розвитку у здобувачів освіти гнучкості мислення, креативності, формуванню навичок прийняти рішення на основі відповідності власного образу, думок загальним цілям та завданнями. Студенти оволоділи практикою конструктивного мислення, при якому різні точки зору і підходи не стикаються, а співіснують без конфліктів.

Метод дозволив мотивувати навіть неактивних студентів. При цьому будь-який з учасників, висловлюючи свою точку зору, не відчував дискомфорту, незважаючи на те, що його думка може суперечити думці більшості.

Case-study зі сформульованою проблемою (Додаток Н). акцентував необхідність іншомовної комунікативної культури у майбутній професійній діяльності. Метою кейсу було проаналізувати ситуацію і самостійно прийняти рішення із зазначеної проблеми.

Тема заняття: *Careers*

Тип заняття: *закріплення та автоматизації знань*

Мета: *з'ясувати дискурс співбесіди іноземною мовою, навчитись самопрезентації, аналізу інформації та прийняттю рішень відповідно до мовної ситуації.*

Case-study background 1: *Компанія Fast-Track шукає людину на вакантне місце-менеджера відділу маркетингу. Є чітка інформація про компанію, відділ, куди шукають робітника, стан справ та успішність компанії та її продукту, а також вимоги до кандидатів: (He/She will be: a natural leader, energetic, confident and outgoing. He/She will have: strong sales ability organizational and interpersonal skills a good academic background and suitable experience)* (Додаток Н.1).

Завдання: *1) написати своє резюме відповідно до норм ділової англійської мови, 2) пройти співбесіду (як кандидат на посаду) іноземною мовою, використовуючи активну лексику з теми;*

Case-study background 2: *Ви, як людина, зацікавлена прийомом на роботу до себе в компанію кваліфікованого співробітника, повинні прослухати аудіоматеріал співбесіди людей, резюме яких ви отримали.* (Додаток Н.2).

Завдання: *1) провести співбесіду (як директор чи голова відділу кадрів компанії); 2)проаналізувати записи інтерв'ю та резюме кандидатів на вакансію, вибрати найкращого з них відповідно до вимог*

Використання кейс-методу дозволяє здобувачеві освіти осмислити реальні ситуації професійної діяльності та актуалізувати певний комплекс знань, який необхідно засвоїти, та при вирішенні даної проблеми зрозуміти інформацію як під час безпосереднього спілкування зі співрозмовником, так і опосередковано (у звукозапису); осмислити основний зміст текстів відповідно до тематики ситуативного спілкування, виділяючи головну думку/ідею, диференціюючи основні факти і другорядну інформацію; вибрати необхідну інформацію, використовувати лінгвістичну і

контекстуальну здогадку, спираючись на сюжетну лінію; знайти необхідну інформацію у текстах різнопланового характеру.

Наведемо приклад, як організовувалась робота на занятті за *сінгапурською методикою* навчання із використанням Smart-технології.

Заняття з теми «Фінансова грамотність» для здобувачів освіти спеціальності «Переклад».

Тип заняття: підсумкове заняття, закріплення набутих знань.

Мета: удосконалювати вміння аналізу текстів; розвивати мову, удосконалювати навички роботи з текстом, вміння аналізувати та зіставляти; виховувати любов і повагу до людини, сприяти формуванню позитивних моральних якостей особистості, відповідальності за вчинки, повагу до чужої думки, образу життя.

Головною відмінністю цієї методики є свобода пересування учасників в аудиторії, тобто кожен вільно може ходити від команди до команди під час заняття. Також змінюється роль викладача, який подає весь матеріал на початку заняття, ставить завдання перед аудиторією, а потім лише «диригує» процес навчання, керуючи усіма командами на відстані.

За допомогою *Jot Thoughts* активізується лексика заняття за темою «Фінансова грамотність». Активність *Stir the Class* (перемішаний клас) надає можливість здобувачам освіти обмінятися ідеями та доповнити свої власні. *Zoom In* організовано для отримання нової інформації. Під час *Simultaneous round table* студенти обговорюють виконане завдання. *Quiz-Quiz-Trade* (вікторина), що оснащено інтелект-картками онлайн, мотивувало студентів до самооцінки власних знань та засобів комунікації (http://cybertrain.info/quizman/qmcreate.html сайт для створення вікторин).

Результатом використання методів Сінгапурської методики стало зростання мотивації та активності кожного студента у процесі іншомовного спілкування.

Використання Smart-технологій та їх інструментарію створювало для

студентів комфортну та позитивну атмосферу на занятті. Про це свідчить опитування, яке було запропоновано студентам після заняття: *«Як вони ставляться до використання таких форм роботи у навчанні?*

95% опитаних відповіли позитивно та додали, що хотіли б частіше працювати з такого типу вправами і нестандартною їх реалізацією, 4% не сподобалось працювати з ресурсами Інтернету та вважають, що їм з такими варіантами вправ складніше сконцентрувати увагу.

Зазначимо, що однією зі складових практичного етапу реалізації нашої методики виховання іншомовної комунікативної культури є *база сервісного Smart-інструментарію для освітян* (Додаток О), де зібрано багато корисних посилань, прогресивні техніки конструювання та організації різноманітних інноваційних занять, зручних для використання при дистанційному навчанні.

Особливо звернімо увагу на позитивні сторони застосування платформи Zoom для виховання іншомовної комунікативної культури. Ця платформа дозволила проводити відеоконференції та вебінари з теоретичних та практичних питань іншомовної комунікативної культури та застосовувати запропоноване методичне забезпечення під час онлайн занять.

Саме на цій платформі здійснювалася робота з викладання навчального курсу *«Інтерактивний курс іноземної мови (англійська)»*) для студентів філологічних спеціальностей. (Додаток П). Режим доступу: https://flcommunicativeculture.wordpress.com .

Створення іншомовного комунікативного середовища засобами SMART-технологій при викладанні курсу сприяло формуванню в студентів іншомовної комунікативної компетентності, розвитку навичок користування мовою як засобом міжкультурного спілкування, діалогу культур та цивілізацій сучасного світу.

Наступним етапом нашого педагогічного експерименту був ***контрольний етап.***

Оцінка ефективності впровадженої у ході формувального етапу моделі виховання іншомовної комунікативної культури здійснювалась з метою моніторингу динаміки вихованості іншомовної комунікативної культури студентів ЗВО та базується на порівнянні рівня вихованості ІКК студентів експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп.

По завершенню формувального експерименту було проведено контрольні зрізи, які дозволили одержати кількісне вираження якісних змін у іншомовній комунікативній культурі студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти.

Діагностування проводилося з використанням інструментарію, який застосовувався під час констатувального експерименту, що дозволило отримати об’єктивну картину досліджуваного явища у контексті розробленої нами методики, апробованої в ході формувального етапу експерименту. Виміри здійснювалися відповідно до зазначених критеріїв та показників вихованості ІКК.

У контрольних групах освітній процес здійснювався за традиційною методикою. Виховання іншомовної комунікативної культури в цьому випадку не мало системного характеру.

Для визначення результативності педагогічного експерименту кількісна оцінка результатів проводилася методом вирахування процентного співвідношення респондентів на тому чи іншому рівні на початку та наприкінці дослідно-експериментальної роботи.

Проаналізуємо результати формувального етапу педагогічного експерименту за показниками *когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового критеріїв* вихованості іншомовної комунікативної культури (Таблиця 3.3).

З метою візуалізації та аналізу отриманих результатів після проведених заходів, передбачених формувальним етапом експерименту, введено літерно-цифрове позначення (індексація) критеріїв і показників вихованості

іншомовної комунікативної культури, які впливають на розвиток структурних компонентів іншомовної комунікативної культури внаслідок спрямованих на них виховних впливів.

Таблиця 3.3

Критерії, показники та методи формування вихованості ІКК

Критерії оцінки рівня вихованості іншомовної комунікативної культури	Показники сформованості іншомовної комунікативної культури	Методики формування
Когнітивний ($К_1$)	володіння іноземною мовою на достатньому рівні для вільної комунікації **($П_1$)**;	«Скрайбінг», РАФТ (RAFT) технологія, Кеùс-метод (Case-study), Сінгапурський метод навчання: Jot Thoughts, Timed-Pair-Share, Lock buddies, Zoom In, практичний курс «Інтерактивний курс іноземної мови (англійська)», Методичні вправи на заняттях: такі як «Відверта розмова», «Асоціації», «Річка з алігаторами», «Безлюдний острів», «Іноземець»
	визнання рівності культур, їх цінностей та здобутків **($П_2$)**;	Модефіковані методики «Ціннісні орієнтації» М. Рокича та «Соціальна сміливість» Р.Кеттела, методика «Незакінченого речення», практичний курс «Інтерактивний курс іноземної мови (англійська)»
	розуміння сутності взаємодії культур в сучасному світі **($П_3$)**;	Методичний прийом «Синквейн», Рольові ігри «Подорож» та «Музей»
	уявлення про способи уникнення та запобігання виникненню конфліктних міжкультурних ситуацій у спілкуванні **($П_4$)**.	«Технологія відкритого простору» – «Open Space Technology, Метод-техніка «Шість капелюхів мислення», Zoom In, практичний курс «Інтерактивний курс іноземної мови (англійська)»

Емоційно-ціннісний ($К_2$)	ціннісне ставлення до інших культур **($П_1$)**;	*РАФТ (RAFT) технологія,* Сінгапурський метод навчання: Timed-Pair-Share, практичний курс «Інтерактивний курс іноземної мови (англійська)»
	бажання отримати позитивний досвід іншомовного спілкування **($П_2$);**	«Секондмент» – «Secondment» в адаптації А.Тіщенко, методика «Незакінченого речення»
	інтерес до міжкультурної комунікації **($П_3$);**	«Дошок вибору»: «Think-Tac-Toe Choice», РАФТ (RAFT) технологія
	відкритість до міжкультурного діалогу **($П_4$)**	«Світове кафе» – «World café» та «Метамодель» в адаптації А.Тіщенко, Сінгапурський метод навчання: Lock buddies, Рольові ігри «Подорож» та «Музей»
Поведінковий ($К_3$)	готовність до іншомовної комунікації **($П_1$)**;	Метод-техніка «Шість капелюхів мислення», Сінгапурський метод навчання: Jot Thoughts, Zoom In
	вміння продукувати власні комунікативні стратегії спілкування **($П_2$);**	техніка «Скаффолдінг» Р. Жао та М. Орей, РАФТ (RAFT) технологія, практичний курс «Інтерактивний курс іноземної мови (англійська)»
	здатність до реалізації комунікативних моделей у мовленнєвій поведінці **($П_3$);**	метод «Пошук майбутнього» М. Вейсборда та С. Дженофф, Сінгапурський метод навчання: Lock buddies
	комунікативний контроль власних дій **($П_4$).**	Метод-техніка «Шість капелюхів мислення», «Методика незакінчених речень»

Всього було проаналізовано 406 (=100%) відповідей студентів 2, 3 та 4х курсів філологічних спеціальностей, з яким 170 студентів ЕГ та 196 студентів КГ.

За показниками $К_1П_1$, $К_1П_2$, $К_1П_3$, $К_1П_4$ (визнання рівності культур, їх цінностей та здобутків, сформованість лінгвокультурологічної компетентності для вільної комунікації; визнання рівності культур, їх

цінностей та здобутків; уявлення про способи уникнення та запобігання виникненню конфліктних міжкультурних ситуацій у спілкуванні) збільшилась на 16,3% кількість респондентів, які показали, що орієнтуються в поняттєво-термінологічному апараті; зменшилась до 35,3% тих, хто однобічно розуміє ІКК; 20,1% респондентів плутають поняття «іншомовна комунікативна культура» з його структурними компонентами. Водночас, кількість здобувачів освіти, які вважають, що ІКК про споріднені мови 8% респондентів; 4,4 - не зрозуміли питання; 8,5% - зовсім не відповіли на питання, що на 2,1% менше порівняно з початковим зрізом (Таблиця 3.4).

Таблиця 3.4

Результати експерименту показників $П_1$, $П_2$, $П_3$ когнітивного критерію

Рівень	Характеристика	До експерименту	Після експерименту	Результат %	
Високий	орієнтуються в поняттєво-термінологічному апараті	7,4 %	23,7%	**>16.3**	
Середній	однобічно розуміє ІКК	45,6%	35,3%	**<10,3**	**14**
	плутають поняття «ІКК»з його структурними компонентами	23,8%	20,1%	**<3,7**	
Низький	ІКК про споріднені мови	8,5%	8%	**<0,5**	**2,1**
	не зрозуміли питання	4,8%	4,4%	**<0,4**	
	зовсім не відповіли на питання	9,7%	8,5	**<1,2**	

Стосовно досвіду студентів з використання Smart-технологій під час навчального процесу, 93,8% респондентів висловились позитивно у відповідях, що на 41,4% більше порівняно з попереднім опитуванням (Рис.9)

Рис 9. Використання Smart-технологій у навчальному процесі

Аналізуючи відповіді студентів ЕГ та КГ відповідно до труднощів спілкування іноземною мовою *(методика Солодкої А.К.)*, більшість стверджує, що бачать себе у межах діалогу культур, вільно взаємодіючи в умовах міжкультурної комунікації; можуть впевненіше, без остраху висловлювати свою думку; володіють історико-культурним матеріалом про англомовні країни та обізнані у звичаях, традиціях та правилах етикету. Було зазначено, що найефективнішим розвитком комунікативної компетентності, відповідних соціокультурних і соціолінгвістичних знань, навичок і вмінь було отримано завдяки використанню Smart-технологій, які забезпечували входження особистості в інший соціум і сприяли її соціалізації у новому для неї суспільстві та сприяли підвищенню рівня знань за показником $К_2П_1$, $К_2П_2$, $К_2П_3$,

Студенти КГ не показали позитивної динаміки та не мають необхідних навичок оперування іншомовним матеріалом, а також його використання для породження і розпізнавання інформації у визначених сферах спілкування.

Тестування для вивчення рівня комунікативного контролю М. Шнайдера показало, у студентів КГ, з якими виховна робота не проводилась, відмічаємо зростання низького рівня контролю на відсотки за показниками $К_3П_1$, $К_3П_2$, $К_3П_3$, $К_3П_4$ (Рис. 10), порівняно з членами ЕГ 27% проти 12.9%, середній рівень показали 32,9% проти 39,1% і високий 40,1%

проти 48%. Таким чином, у КГ знижується здатність успішно й адекватно спілкуватися іноземною мовою в ситуаціях міжкультурного спілкування різних типів і видів з урахуванням основних зовнішніх соціокультурних і внутрішніх ситуативних факторів. Всього було проаналізовано 402 (=100%) відповідей студентів 2, 3 та 4-х курсів філологічних спеціальностей.

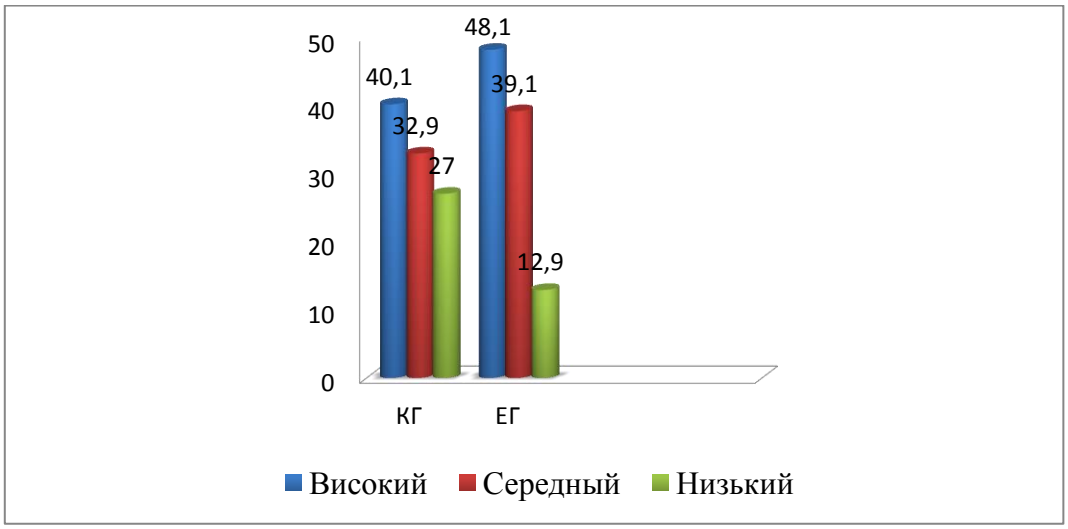

Рис. 10 Результати тесту вивчення рівня комунікативного контролю М. Шнайдера

Наступний тест, запропонований респондентам, діагностував комунікативну толерантність за допомогою *методики В. Бойко,* відповідно до якого встановлено: 71% респондентів виявляють толерантність у міжкультурних ситуаціях, що визначає позитивну динаміку зростання цього показника.

Тест «Про комунікабельність» показав зростання кількості студентів, які цікавляться іншомовною взаємодією, активні та впевнені в своїх діях: 41%ЕГ/25%КГ здобувачів характеризуються відкритістю у комунікації, 55,7% студентів ЕГ та 38,5% студентів КГ має середній рівень комунікабельності.

Спостереження у *ситуативних вербальних рольових вправах, рольових ситуаціях* дало змогу провести спостереження за вмінням учасників приймати партнера по комунікації, схвалювати його дії, виявляти готовність

до співпраці. Працюючи в групах та командах, учасники показали взаємну повагу та злагоджену роботу, допомагали та пояснювали один одному, уникаючи конфліктних ситуацій. Зазначимо, що значна кількість здобувачів освіти висловили задоволення від самого процесу виконання вправ, вільного вибору дій. Вони позитивно оцінили атмосферу на заняттях та можливість застосовувати знання іноземної мови в різноманітних ситуаціях повсякденного спілкування.

Особливе місце в системі засобів виховання ІКК слід виділити Smart-технологіям, які пришвидшили процес удосконалення та розвитку знань, умінь і навичок розвитку ІКК здобувачів освіти.

Більшість студентів переконані, що отримані знання з ІКК та використання інструментарію Smart-технологій знадобляться їм у майбутньому, оскільки визначатимуть характер взаємодії незалежно від місця роботи та професії. Студенти педагогічних спеціальностей відзначили можливість використовувати сучасні гаджети та програмне забезпечення у навчально-виховному освітньому процесі під час власної педагогічної діяльності. Майбутні педагоги отримали досвід використання створеної нами бази сервісного Smart–інструментарію.

Таким чином, дані діаграми доводять ефективність впроваджених педагогічних умов на основі реалізації методики та методичного забезпечення виховання у здобувачів освіти іншомовної комунікативної культури. (Рис.11). Якщо у контрольних групах відбулися не суттєві зміни, то в експериментальних групах встановлено помітні позитивні зрушення: на 22% збільшилась група з високим рівнем, натомість, зменшилась на 12% – із середнім, а низьким рівнем на 10%.

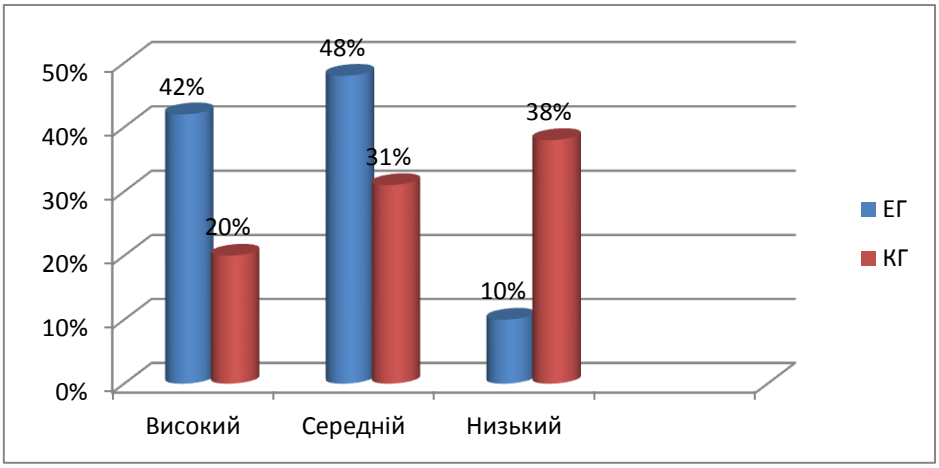

Рис.11 Рівні вихованості ІКК у студентів ЕГ та КГ на формуючому етапі експерименту

Аналіз отриманих даних уможливив зробити висновок, що запропонована модель та методичне забезпечення виховання іншомовної комунікативної культури, що спрямовані на створення сприятливих умов у навчально-виховному процесі, реалізовано через різноманітні форми й методи виховання. З огляду на дослідницький результат та аналіз їх імплементації, виявлено найефективніші методи виховання іншомовної комунікативної культури (Таблиця 3.5).

Таблиця 3.5

Порівняльні результати рівнів вихованості ІКК студентів внаслідок експерименту

Рівні вихованості інформаційної культури студентів	**Експериментальна група**					**Контрольна група**				
	констатувальний етап експерименту		**формувальний етап експерименту**		**Динаміка, %**	**констатувальний етап експерименту**		**формувальний етап експерименту**		**Динаміка, %**
	осіб	*%*	*осіб*	*%*		*осіб*	*%*	*осіб*	*%*	
Високий	25	14,09	68	33,02	18,93	32	13,89	35	15,41	1,52
Середній	64	36,28	76	49,02	12,74	76	36,86	95	40,78	3,92
Низький	102	49,63	37	18,04	-31,67	92	49,25	73	43,82	-5,44
Всього	**191**		**181**		**-**	**200**		**203**		**-**

Достовірність різниці результатів перевірялася за допомогою критерію Пірсона χ^2 (Д. Новиков, 2004)

Вимоги задля застосування критерію Пірсона χ^2:

1. Обидві вибірки випадкові.
2. Вибірки незалежні.
3. Шкала вимірювань має бути найпростішою порядковою шкалою з декількома *(L)* категоріями.

Вибір методики розрахунку достовірності за критерієм Пірсона зумовлений тим, що в експериментальній роботі виміри проводились по порядковій шкалі, якою є шкала рівнів вихованості з градацією «високий», «середній», «низький , вибірки репрезентативні і незалежні.

Статистичну гіпотезу, яку потрібно перевірити, прийнято називати нульовою і позначати H_0. Перевірка нульової гіпотези здійснюється шляхом порівняння її з альтернативною гіпотезою, що позначається H_1.

Нульова гіпотеза H_0 – *рівні вихованості інформаційної культури студентів експериментальних і контрольних груп спричинені випадковістю*.

Альтернативна гіпотеза H_1, – *відмінності у результатах вихованості інформаційної культури студентів спричинені застосуванням педагогічних умов, і, зокрема, реалізацією особистісно орієнтованої технології виховання інформаційної культури студентів.*

Розрахуємо значення статистики критерію Пірсона за формулою:

$$\chi^2{}_{Експ} = \frac{1}{n_1 \cdot n_2} \sum_{i=1}^{L} \frac{(n_1 O_{2i} - n_2 O_{1i})^2}{O_{1i} + O_{2i}}$$

де *n1* та *n2* – обсяги двох вибірок із двох сукупностей (експериментальна і контрольна групи);

$O_{1i(i=1,2...C)}$ – кількість об’єктів першої вибірки;

$O_{2i(i=1,2...C)}$ – кількість об’єктів другої вибірки;

L – кількість категорій вимірювання за шкалою.

"

$$\chi 2\ \text{ек} = \frac{1}{170 \times 196} \times \langle \frac{(170 \times 103 - 196 \times 37)2}{103 + 37} \rangle + \frac{(170 \times 95 - 218 \times 100)2}{100 + 95}$$

$$+ \frac{(170 \times 35 - 196 \times 68)2}{68 + 35})$$

$$= \frac{1}{477 \times 65} \times (1113100{,}3 + 36155{,}4 + 56202{,}6)$$

$$= \frac{19191956}{24775} \approx 41{,}106$$

За таблицею критичних точок розподілу $\chi^2_{експ}$ за заданим рівнем значущості 0,05 й числом ступенів вільності *L-1=2* знаходимо критичну точку $\chi^2_{кр}(0{,}05;\ 2)=5{,}99$. Для педагогічних досліджень загальноприйнятим є п'ятивідсотковий рівень значущості, тобто α = 0,05.

Значення $\chi^2_{експ}$, отримане на підставі експериментальних даних, порівнюється з критичним значенням статистики $\chi^2_{0,05}$. При виконанні нерівності $\chi експ > \chi_{0,05}$ нульова гіпотеза відхиляється на рівні значущості 0,005 і застосовується альтернативна.

$$\chi^2_{експ}=41{,}106$$

$$\chi^2_{0,05} = 5{,}99$$

$$\chi^2_{експ} > \chi^2_{експ}$$

$$41{,}106 = 5{,}99$$

Отже, нульова гіпотеза H_0 відміняється і приймається альтернативна H_1, згідно з якою вірогідність відмінностей характеристики ЕГ і КГ після формувального експерименту спричинена впровадженими у навчально-виховний процес педагогічними умовами, зокрема, особистісно орієнтованою технологією, і вона складає 95%.

Таким чином, у результаті реалізації завдань формувального етапу педагогічного експерименту можна стверджувати, що зміни в особистісному контексті учасника іншомовної комунікації знайшли своє відображення в новому стані його внутрішньої культури та якісних змінах її проявів.

Доведено, що розроблена теоретична модель, реалізіція методики, імплементація методичного забезпечення, створення педагогічних умов виховання іншомовної комунікативної культури позитивно вплинули на зростання позитивної динаміки рівнів вихованості ІКК.

Висновки до третього розділу

Апробація розробленої нами концептуальної моделі виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти і створення визначених оргазаційно-педагогічних умов відбувались на основі імплементації методичного забезпечення, що включало: використання *пізнавально-дослідницьких, методів зворотного зв'язку* та *інтерактивних методів; «Інтерактивний курс іноземної мови (англійська)»* для студентів філологічних спеціальностей гуманітарної галузі наук, який є доступним на освітній онлайн-платформі в мережі Інтернет; створення *бази сервісного Smart–інструментарію* для організації дистанційного навчання і створення інтерактивних способів подачі навчального матеріалу.

У ході формувального експерименту, що здійснювався у три взаємопов’язані етапи (*мотиваційний, практичний, контрольний)* доведено припущення про те, що розроблена модель і методика її реалізації будуть сприяти вихованню ІКК.

За результатами формувального етапу експерименту значно підвищився рівень та якість лінгво- та соціокультурних знань здобувачів освіти. Вони набули досвіду іншомовної комунікації, підвищилась мотивація до взаємодії, сформувались вміння створювати власні стратегії взаємодії на основі поваги та врахування культурних особливостей співрозмовника.

Дослідження підтвердило переваги використання *Smart*–технологій, до яких належать: доступ до автентичних матеріалів, спеціальні методи організації навчальної діяльності здобувачів освіти, організація

дистанційного навчання (Zoom), що поєднує дослідницьку діяльність і віртуальний простір ІКК, моделює комфортне інформаційне навчально-виховне середовище.

У процесі формувального експерименту свою ефективність довели методи: Скрайбінг, «Світове кафе (World café)», «Метамодель» (в адаптації А.Тіщенко), техніка «Скаффолдінг», «Пошук майбутнього», «Секондмент (Secondment)» в адаптації А. Тіщенко, «Синквейн», «Think-Tac-Toe Choice», РАФТ (RAFT) технологія, кейс-метод (Case-study) .

Проведені після завершення формувального етапу експерименту вимірювання засвідчили наявність позитивних змін за показниками всіх критеріїв. В учасників експериментального дослідження підвищився рівень володіння іноземною мовою на достатньому рівні для вільної комунікації. Вони розуміють цінність інших культур, виявляють толерантність у міжкультурних проблемних ситуаціях. Інтерес до іншомовної комунікації поєднується з бажанням отримувати новий позитивний досвід спілкування з представниками інших культур. Вони відкриті до міжкультурного діалогу, можуть продукувати власні стратегії та реалізовувати комунікативні моделі у комунікативній поведінці, контролювати власні дії у полілозі для встановлення взаєморозуміння.

Це дозволяє зробити висновок про доцільність запропонованої нами концептуальної моделі і методики виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти.

Основні положення, що висвітлені у третьому розділі дисертаційного дослідження, знайшли своє відображення в таких публікаціях автора: (Плужнік 2017f, Плужнік 2018a, Плужнік 2019a, Плужнік 2019c)

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення наукової проблеми виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти.

Результати дослідження свідчать про досягнення поставленої мети, розв'язання визначених завдань, що дає підстави для таких висновків:

1. Аргументовано понятійно-категоріальний апарат дослідження шляхом теоретичного аналізу філософських, психологічних і педагогічних джерел із проблеми дослідження, а саме – змістовні характеристики понять:

«іншомовна комунікативна культура» – сукупність норм і правил, що регулюють спілкування людей у різних культурних контекстах і характеризується наявністю комунікативного ідеалу, толерантним ставленням до співрозмовника як до цінності, усвідомленням його індивідуальних особливостей, власних комунікативних здібностей та вміннями володіти комунікативною ситуацією. Це система внутрішніх ресурсів людини, необхідних для існування у колі ситуацій міжособистісної взаємодії різних рівнів. Зміст іншомовної комунікативної культури включає соціальний, лінгвокраїнознавий, психологічний і педагогічний аспекти;

«виховання іншомовної комунікативної культури особистості» – формування усвідомленого ставлення здобувачів освіти до підвищення свого рівня комунікативних здібностей, які виявляються під час здійснення міжкультурної комунікації іноземною мовою, що передбачає використання сукупності знань з таких аспектів: лінгвокраїнознавчий (знання про культуру та історію країни, мова якої вивчається); етичний (доброзичливе ставлення до іншої країни, культури, людей та мови, врахування інтересів інших при комунікації); комунікативний (знання норм вербальної і невербальної поведінки у рідній та іншомовній культурах) та мовний (граматичні, фонетичні та лексичні знання). Структуру іншомовної комунікативної

культури складають когнітивний, комунікативний, емоційно-ціннісний та діяльнісний компоненти;

«іншомовна комунікативна компетентність» – комплексний особистісний ресурс, що забезпечує можливість ефективної взаємодії у процесі використання іноземної мови як засобу досягнення взаєморозуміння та вирішення професійних завдань.

2. Схарактеризовано особливості виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей.

Особливості виховання іншомовної комунікативної культури здобувачів освіти детермінуються нерозривним зв'язком мислення, почуттів, поведінки, що визначають здатність молодої людини, відповідно до її вікових характеристик, оцінювати і зіставляти цінності рідної культури з цінностями іншомовних культур, приймати їх і ефективно спілкуватися. Виняткове значення в цьому процесі має використання сучасних інформаційних технологій у мережі Інтернет (Smart-технологій), максимально наближених до природних комунікативних умов.

За допомогою методологічних підходів (комунікативний, інтеракційний, синергетичний, лінгвокультурологічний) з'ясовано, що іншомовна культура – це базова індивідуальна цінність, що сприяє інтелектуально-моральному становленню та компетентнісному розвитку особистості здобувача освіти, задоволенню його потреби у вивченні полікультурної спадщини людства і прагненні до спілкування з представниками різних культур в умовах глобальної багатомовності.

Іншомовна комунікативна культура інтегрує внутрішні ресурси людини, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії в певному колі міжкультурних ситуацій міжособистісної взаємодії.

Педагогічний процес закладу вищої освіти виступає умовою розвитку іншомовної комунікативної культури здобувачів освіти при дотриманні певних вимог до етапів його реалізації на основі використання Smart-

технологій. Впровадження Smart-технологій в освітній процес викладання гуманітарних предметів сприяє підвищенню ефективності формування ключових компетентностей іншомовної комунікативної культури здобувачів освіти. Smart-технології набувають характеристики організованої суб'єкт-суб'єктної взаємодії, результатом якої є орієнтація на комунікативного партнера, вміння співпрацювати, встановлення взаєморозуміння.

3. Відповідно до структурних компонентів іншомовної комунікативної культури окреслено критерії та показники вихованості: *когнітивний* (володіння іноземною мовою на достатньому рівні для вільної комунікації; визнання рівності культур, їх цінностей та здобутків; розуміння сутності взаємодії культур в сучасному світі; уявлення про способи уникнення та запобігання виникненню конфліктних міжкультурних ситуацій у спілкуванні); *емоційно-ціннісний* (ціннісне ставлення до інших культур; бажання отримати позитивний досвід іншомовного спілкування; інтерес до міжкультурної комунікації; відкритість до міжкультурного діалогу); *поведінковий* (готовність до іншомовної комунікації; вміння продукувати власні комунікативні стратегії спілкування; здатність до реалізації комунікативних моделей у мовленнєвій поведінці; комунікативний контроль власних дій) та рівні вихованості іншомовної комунікативної культури: низький (недосконалий), середній (потенційно-досконалий), високий (досконалий).

На констатувальному етапі дослідження з'ясовано, що 29,0 % студентів мають низький (недосконалий) рівень вихованості ІКК. Характерні особливості середнього (потенційно-досконалого) рівня виявлено у 47,0 % респондентів, 24,0 % здобувачів показали високий (досконалий) рівень.

Встановлено, що причинами такого результату є невідповідність змісту навчально-виховної роботи завданням виховання іншомовної комунікативної культури; недостатнє використання засобів та методів навчання, які мотивують здобувачів освіти бути учасниками міжкультурної взаємодії.

Результатом є брак у студентів ініціативи в комунікації, нерозуміння сенсу іншомовної культури, недостатнє бажання шукати взаєморозуміння, категоричність суджень, обмеженість власних стратегій взаємодії, недостатній рівень лінгвокультурологічної компетентності та знання іноземної мови для продуктивного спілкування.

Аналіз стану вихованості у студентів іншомовної комунікативної культури на констатувальному етапі експерименту засвідчив неефективність цього процесу, що спричинено недостатньою розробленістю методичних засад виховання ІКК.

4. Теоретично обґрунтовано модель виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей в умовах ЗВО, що містить структурні аспекти (цільовий, теоретичний, концептуальній, змістовий, процесуальний, визначальний та результативний); відповідні організаційно-педагогічні умови (впровадження особистісно-орієнтованого виховання іншомовної комунікативної культури; використання іноземної мови як інструменту міжкультурної комунікації; створення інноваційно-технологічного простору використання Smart-технологій для виховання іншомовної комунікативної культури).

5. Розроблено методичне забезпечення процесу виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей ЗВО. *«Інтерактивний курс іноземної мови (англійська)»* для студентів філологічних спеціальностей гуманітарної галузі наук, який є доступним на освітній онлайн-платформі в мережі Інтернет; створення бази сервісного Smart-інструментарію для організації дистанційного навчання та системи застосування інтерактивних комунікативних технологій для навчання.

Запропоновано методи Smart-контролю вихованості у здобувачів освіти іншомовної комунікативної культури, що дало можливість не тільки вимірювати фактичний результат стану вихованості, а й відстежувати та

коригувати розвиток певних особистісних характеристик у процесі виховання ІКК.

Аналіз результатів формувального етапу експерименту здійснювався у три взаємопов'язаних етапи (*мотиваційний, практичний та контрольний).* Було доведено припущення про те, що розроблена модель і методика її реалізації сприятимуть вихованню ІКК, яка проявляється в якості лінгвосоціокультурних знань і вмінь для здійснення іншомовної комунікації, враховуючи культурні особливості співрозмовника.

Внаслідок впровадження розроблених організаційно-педагогічних умов виховання ІКК зросли зацікавленість та мотивація здобувачів освіти щодо участі у міжкультурному спілкуванні, вплив провідних цінностей ІКК на формування їх особистісного ставлення й сприйняття інших культур, а також розвиток умінь, що робить їх ефективними учасниками іншомовної комунікації.

Дослідження підтвердило переваги використання Smart-технологій, таких як: доступ до автентичних матеріалів, спеціальні методи організації навчальної діяльності здобувачів освіти, дистанційного навчання (Zoom) на основі емоційно забарвленої ігрової діяльності, виконання дослідницьких завдань та ін. Створений віртуальний простір ІКК моделював комфортне інформаційне освітнє середовище.

У процесі формувального експерименту свою ефективність довели методи: Скрайбінг, «Світове кафе (World café)», «Метамодель» (в адаптації А.Тіщенко), техніка «Скаффолдінг», «Пошук майбутнього», «Секондмент (Secondment)» в адаптації А. Тіщенко, «Синквейн», «Think-Tac-Toe Choice», РАФТ (RAFT) технологія, кейс-метод (Case-study).

Комплексне використання методичного забезпечення стало необхідним інструментом розвитку іншомовної комунікативної культури здобувачів освіти.

Характеризуючи динаміку формування лінгвокультурологічних знань і вмінь наприкінці формувального експерименту, зазначимо, що здобувачі вищої освіти володіють знаннями про ІКК; порівнюють культури на основі толерантного, ціннісного ставлення до них; демонструють прийняття співрозмовника при спілкуванні; ініціюють міжкультурну взаємодію; адекватно орієнтуються у виборі вербальних засобів взаємодії для вираження думок; можуть створювати власні стратегії спілкування, змінювати власну мовленнєву поведінку відповідно до ситуації; використовують іноземну мову як інструмент для пізнання нових культур.

Таким чином, результати експериментальної роботи підтвердили достовірність концептуальних положень нашого дослідження, що засвідчують дані позитивної динаміки виховання ІКК студентів: на 22 % збільшилась кількість респондентів з високим рівнем, натомість, зменшились частки із середнім рівнем на 12 % та низьким рівнем на 10 %.

Аналіз отриманих даних засвідчує ефективність і доцільність впровадженої моделі та організаційно-педагогічних умов виховання іншомовної комунікативної культури здобувачів вищої освіти.

Зазначимо, що дослідження не вичерпує всіх аспектів вирішення проблеми виховання іншомовної комунікативної культури студентів. Перспективним вважаємо пошук нових засобів створення та організації єдиного інформаційно-комунікативного простору міжкультурної взаємодії.

Зважаючи на актуальність досліджуваної теми, рекомендовано запровадити в системі вищої педагогічної освіти спецкурси для здобувачів освіти та проведення магістерських досліджень з питань виховання іншомовної комунікативної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Абрамян, Э.Г. (1988). *У истоков культурной традиции*. Ташк.гос.ун-т им. В.И. Ленина, Ташкент: Фан, 127.

Авоян, Р.Г. (1985). *Знание в языке: Философский анализ.* М., Высш.школа, 103.

Андреев, В.И. (2001). *Педагогика: учебный курс для творческого саморазвития.* Центр инновационных технологий. Казань, 124.

Андреева, Г. М. (1996). *Социальная психология* М.: Аспект-Пресс, 229.

Архіпова, О.В. (2011). *Гуманітарна освіта і гуманітарна педагогіка: природа, специфіка, цілі,* Суспільство. Середовище. Розвиток 2 (19), 192.

Ахманова, О.С. & Гюббенет И.В. (1977). *Вертикальный контекст как филологическая проблема.* Вопросы языкознания. (3).

Баллер, Э.А. (1987). *Социальный прогресс и культурное наследие.* (Ред. Н.С. Злобин) АН СССР. М.Наука, 158.

Баннов, А. (2007). *Учимся думать вместе*. Материалы для тренинга учителей. М. ИНТУИТ.РУ, 105.

Батищев, Г.С. (1987). *Особенности культуры глубинного общения педагога.* М: ИФАН, 111.

Бацевич, Ф.С. (2004). *Основи комунікативної лінгвістики*, К.: Академія, 343.

Башурина, Д. И. (2005). *Формирование лингвокультурологической компетенции иностранных студентов-филологов при обучении русским паремиям*. (Дис. канд. пед. наук). Российский государственный педагогический университет имени А.И. Герцена. Санкт-Петербург.

Бекон, Ф. *Сочинения в двух томах.* (1971). Том 1. Мысль.

Бенвеніст, Е. (2010). *Общая лингвистика*, 448.

Бергельсон, М.Б. (2001). *Міжкультурна комунікація як дослідницька програма: лінгвістичні методи вивчення крос-культурних взаємодій.* Вісник МГУ. Лінгвістика і міжкультурна комунікація. №4,166.

Беспамятнова, Г.Н. (1994). *Мовна особистість телевізійного ведучого.* (Автореф. дис. …канд. філол. наук.) Воронеж

Бех, І. Д. (2009). *Міжкультурна взаємодія в особистісному розвитку вихованця* Т.1.К.: Видавець СПД Цудзинович, 96.

Бех, І.Д. (2018). *Особистість на шляху до духовних цінностей*. Монографія.

Бех, І.Д. (2003). Виховання особистості. *Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади.* Книга 2.

Биков, В.Ю. (2011). *Хмарні технології, ІКТ-аутсортінг і нові функції ІКТ підрозділів освітніх і наукових установ*. 10.

Бим, И. Л. (1989). *Обучение иностранным языкам: поиск новых путей*. №1

Біла книга з міжкультурного діалогу Ради Європи. http://www.ucipr.kiev.ua/publications/4580 (2016)

Богін, Г. І. (1985). *Дослідження мовного мислення в психолінгвістиці*. М. Наука. №32

Боголюбова, Е.В. (2003). Культура и общество. *Вопросы истории и теории.*

Борытко, Н.М. (2001). *В пространстве воспитательной деятельности.* Монография (Науч. ред. Н. К. Сергеев). Волгоград. Перемена,181.

Быстрицкий, Е.К. (1991). *Феномен личности: мировоззрение, культура, бытие.* АН УССР. Институт философии.Киев. Наук.думка, 195.

Вайсгербер, Й.Л. (2004). *Рідна мова і формування духу*: М. Едіторіал УРСС, 232.

Вартофский, М. (1988). *Модели. Репрезентация и научное понимание.* М. Прогрес, 288.

Василик, М.А. (2004). *Наука про комунікації або теорія комунікації? До проблеми теоретичної ідентифікації.* (зб.наук.пр.), 4-11.

Великий тлумачний словник сучасної української мови. (2001) К. Ірпінь. ВТФ «Перун», 534

Вербицкая, Л.А. (1996). *Гуманитарное образование в современной России.* Высшее образование России. № 1, 74.

Вереник, В.С. (1978). *Историко-философские проблемы всестороннего развития личности*. Киев.Вища школа. Изд-во при Киев.ун-те, 151.

Верещагін, Є. М., Костомаров В.Г. (1990). *Мова і культура.* М., 26.

Виноградов, В.В. (1980). «Про художню прозу»: *монографія* 120-146.

Владімірова, Т. Є. (2007). *Покликані в спілкування*. Російський дискурс в міжкультурній комунікації. Навчальний посібник. М.КомКнига, 304.

Влахов, С. & Флорин, С. (1986). Непереводимое в переводе. 2-е изд. М. Высшая школа.

Волков, Г.Н. (1986). *Три лика культуры.* Ист.-филос. очерки.

Воробьев, В. В. (1997). *Лингвокультурология (теория и методы).* Монография.М.Изд-во РУДН, 331с.

Вострикова, А. (1997). *Основы педагогической психологии, психодидактики и технологии продуктивного обучения в начальной школе. Личностно-ориентированная педагогика:* учеб. пос. Сибирская школа развития. Томск: ТГПУ. № 3. 320с.

Всемирная энциклопедия. Философия. (2001). Глав.науч.редактор и сост. А.А. Грицанов. М.: АСТ.Харвест, Современный літератор, 308-309.

Выготский, Л.С. (1960). Развитие высших психических функций. М.Изд-во АПН РСФСР, 55.

Галуэинський, В. М. (1995). *Педагогіка теорія та історія.* К. Вища школа.

Ганин, Е.А. *Педагогические условия использования современных информацио нных и коммуникационных технологий для самообразования будущих учителей* http://www.ito.su/2003/VII/VII-0- 1673.html.

Гейхман, Л.К. (2003). Інтерактивне навчання спілкуванню як модель міжкультурної комунікації. *Вісник МГУ. Лінгвістика і міжкультурна коммунікація.* № 3, 138–147.

Гетманская, А. В. (2003). *Формирование лингвокультуроведческой компетенции на основе интегрированного курса «Английский язык и мировая художественная культура».* Электив. курс для шк. с углублен. изучением англ. яз. и неязыковых вузов. (Дис.канд. пед. наук) Санкт-Петербургский государственный университет, Санкт-Петербург.

Гильвецій, К.А. (1994). *Про людину, її розумові здібності та її виховання.*

Гіптерс, З. *Культурологічний словник-довідник.* Навчальний посібник.К.УБС НБУ, 407, 217-218с.

Горбань, А. *От рисунка к смыслу: что такое скрайбинг и зачем он нужен.* URL: https://style.rbc.ru/life/5a9e909a9a79471113855853

Головлева, Е., Дивненко, О. & Журко, В., (2015). *Основы формирования межкультурной компетентности у молодежи.* М. Институт международных социально-гуманитарных связей.

Григорян, Б.Т. (1986). *Человек. Его положение и призвание в современном мире.* М. Мысль.

Грушевицька, Т.Г., Попков, В.Д. & Садохін, А.П.(ред.) (2002). *Основи міжкультурної комунікації: Підручник для вузів*. М. ЮНІТІ-ДАНА, 16, 115-116.

Губман, Б.Л. (1997). Западная философия культуры 20 века. *Учебное пособие для студентов вузов.*Тверь: ЛЕАН, 287.

Гумбольдт, В. (1984). *Избранные труды по языкознанию:сборник работ.* Новгород. Прогресс, 399.

Державний стандарт вищої освіти URL: https://imzo.gov.ua/osvita/vyscha-osvita/1719-2/

Диалектика в науках о природе и человека. (1983). Тр. III Всесоюз.совещ.по филос.вопр.современного естествознания. М.Наука.

Дмитриев, Г.Д. (2003). Многокультурное образование. М. Народное образование, 34.

Емельянов, Ю. В. (1993). Активные групповые методы социально-педагогической подготовки специалистов. *Вопросы психологии.*№4, 69 – 73.

Журба, К.О. (2018). *Смисложиттєві цінності школярів основної і старшої школи: теоретико-методичний аспект.* Монографія. Дніпро, 496с.

Запєсоцький, А.С. (2002). Гуманітарна освіта і проблеми духовної безпеки. *Педагогіка.* № 2., 3.

Злобина, Е.Г. (1981). *Общение как фактор развития личности*. К.Наук. думка,143.

Знаменська, С. В. (2004). *Педагогічні умови формування комунікативної культури студентів у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі.* (Дис. канд. пед. наук). Ставрополь, 169.

Зязюн, І. А. (2000). Синергетичні параметри педагогіки як детермінанти креативного навчання. *Креативна педагогіка.* № 5, 7–13.

История философии и вопросы культуры. (1975). *Сборник статей.* М. «Наука», 319.

Іванова, О.І. (2011). Виховні можливості художньої культури та мистецтва у духовному розвитку особистості студентів. *Духовність особистості: методологія, теорія, практика.* Вип.3. 44-53

Інноваційні технології навчання: словник-глосарій. (2013). Кадемін М.Ю, Ткаченко Т.В., Євсюк Л.С. Львів. Сполом. 62.

Каган, М.С. (1988). *Мир общения.* М. Политиздат, 319.

Каган, М.С. (1996). *Філософія культури.* Санкт-Петербург. ТОО ТЕ. Петрополіс, 416.

Кадемін, М.Ю. (2009). *Інформаційно-комунікаційні технології навчання – термінологічний словник*. Львів Вид-во «СПОЛОМ», 260.

Калініна, Т. В. (2014). Психолого-педагогічні умови розвитку мотивації вивчення іноземної мови студентів СПО. Молодий вчений. № 21.1 (80.1), 104-106. URL: https://moluch.ru/archive/80/13788/

Караулов, Ю.М., & Красильникова Є.В. Російська мовна особистість і завдання її вивчення. *Мова і особистість.* М., 264.

Категории философии и категории культуры. (1983). М.А.Булатов, В.А.Звинглянич & Е.И. Андрос и др. К. Наук.думка, 343.

Кендзьор, П. І. (2016). Інтеграція через діалог. Система організації полікультурного виховання у школі. *Монографія.* Львів.

Кендзьор, П. І. (2017). *Полікультурне виховання учнів у системі діяльності загальноосвітнього навчального закладу (теорія і методика)* (Дис.д-ра. пед. наук) Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ, 32-35

Киселева, М. С. (2004). *Формирование лингвокультурологической компетенции иностранных студентов на материале текстов этнокультуроведческого содержания.* (Дис.канд. пед. наук). Российский государственный педагогический университет имени А.И. Герцена. Санкт-Петербург.

Комлев, Н. Г. (1969). *Компоненты содержательной структуры слова*. М., 192

Кон, И.С. (1966). *Личность как субъект общественных отношений*. «Знание».

Корсунська, Л. М. (2013). Корейська концепція Smart-освіти: загальне навчання, цифрові підручники і Smart-школи .*Освіта та розвиток обдарованої особистості.* 11, 77–80

Косолапов, Н. (1983). Соціальна психологія і міжнародні відносини.

Красик, В. (2004) *Языковой круг: личность, концепты, дискурс.* Гнозис.

Кремень, В. Г. Освіта і суспільство в парадигмі синергетичного мислення. *Педагогіка і психологія: вісник НАПН України.* № 2 (75), 5-11

Ламин, В.А., Хоботова, А.Р. & Чежин, М.С. (2015). *Использование социальных сетейв образовании*. СПб:Университет ИТМО, 67.

Левин, М. *Как технологии изменят образование: пять главных трендов.* URL http://www.forbes.ru/tehno/ budushchee/82871-kak-tehnologii-izmenyat-obrazovanie-pyat-glavnyh-trendov

Леонтович, О. А. (2003). *Росія і США. Введення в міжкультурну комунікацію*: (учеб. Пособие). Волгоград: Зміна.

Личность и мировоззрение (1985). *Сб. научных работ.* Ташкент.

Маслова, В.А.(2001). *Лингвокультурология*. М. Академия, 183.

Маціяш, М.З. (2009). Особистість в світі білінгвізму. *Актуальні проблеми металінгвістики: зб.наук.стат. за мат.VI Міжнародної наук.конференції.* Черкаси.

Межуев, В. (2011). *История, цивилизация, культура: опыт философского истолкования* . СПБ. СПБГУП.

Мілько, Н.Є. (2018). *Підготовка майбутніх учителів іноземної мови до організації міжкультурного діалогу в навчальному процесі*. (Автореф.дис.канд.пед.наук) Мелітопольский державний педагогічний університет імені Б.Хмельницького. Мелітополь.

Молчанова, А.С. (1990) Культура и мироотношение. Межвуз.сб.науч.ст. Петрозавод.гос.ун-т им.О.В.Куусинена. Петрозаводск, 110.

Монтель, М. (1992). *Опыты.* (Перевод А.Бобовича и др.) – М.Голос

Новиков, Д. А. *Статистические методы в педагогических исследованиях*. М. МЗ. Пресс, 67.

Новые информационные технологии для тебя URL: https://nitforyou.com/scribe/

Новогородцев, П. (1999). *Об общественном идеале*. Вып.1.Изб.III К, 343с.

Огляд PowToon Coba URL: https://coba.tools/powtoon

Огляд Vyond (ex GoAnimate) Coba URL: https://coba.tools/goanimate

Ожеван, М. А. & Гнатюк С. Л. (2011). Україна на шляху до «розумного суспільства». *Інформаційні технології як фактор суспільних перетворень: зб. аналіт. доповідей.*К.: НІСД. 3–27

Олинець, Т.В. (2015). *Формування кроскультурних цінностей студентів у виховній діяльності в вищих педагогічних навчальних закладах*. (Дис. канд. пед. наук) Інститут проблем виховання НАПН України, Київ.

Орехова, И. А. (2004). *Обучающий потенциал русской среды в формировании лингвокультурологической компетенции иностранных учащихся(* Дис. … док. пед. наук).

Пассов, Е. И. (1989). *Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению.* М.Рус. яз.

Пассов, Є.І. (2000). *Комунікативне іншомовне світу. концепція розвитку індивідуальності в діалозі культур.* Ліпецьк, 40.

Патаракин, Е.Д. (2006). Социальные сервисы Веб 2.0 в помощь учителю. *Учебно-методическое пособие.*

Пахноцкая, М. А. (2007). *Лингвокультурологическая компетентность как ведущая в профессиональной компетентности филолога*: моногр. Тольятти: Изд-во ТГУ, 88.

Пашков, О.С. (2006). Проблема комунікації у філософії та психології. *Навчальний посібник.* Єкатеринбург, 36

Пелевина, Т.В. (1970). Социально-психологические особенности общения студентов. *Социально-психологические характеристики форм общения и развития контактов между людьми.* Л.: Знак, 125

Петровский, П. В. & Любецкий, Н. С. & Кутузова, М. А. (2016). *Скрайбинг. Объяснить просто.* Москва. Эксмо-Пресс, 208.

Пехота, О.М. (2011). Індивідуальність вчителя: теорія і практика: навчальний посібник. Миколаїв. Іліон, 65.

Пикельная, В. С. (1993). *Теория и методика моделирования управленческой деятельности (школоведческий аспект).(*Дис.док. пед. наук) . Кривой Рог.

Плужнік, А.В. (2016). Формування комунікативної культури студентів-філологів у сучасних соціокультурних умовах. *Zbior raportow naukowych. Pedagogika.Warzawa: Wydawca,* 29-31 (Республіка Польща)

Плужнік, А.В. (2017a). Визначення та структура комунікативної культури студентів ВНЗ у психолого-педагогіних дослідженнях. *Збірник наукових праць «Теоретико методині проблеми виховання дітей та учнівської молоді»:* зб.наук.праць. Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 168-175

Плужнік, *А.В.* (2017b). Наукова проблема виховання комунікативної культури у студентів філологічних спеціальностей. *Новітні тенденції розвитку філологічної освіти в контексті інтеграції у європейський простір*. *Науковий журнал «Молодий вчений».* Миколаїв, 37-39

Плужнік, А.В. (2017c). Особливості формування комунікативної культури у студентів філологічних спеціальностей. *Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського".* Серія. Філологія. Педагогіка. Київ, 188-191

Плужнік, А.В. (2017d). Переклад, як спосіб міжкультурної комунікації. *Filologia, socjologia i kulturoznawstwo. Współczesne problemy i perspektywy rozwoju*. Познан. Польща, 135-137(Республіка Польща)

Плужнік, А.В. (2017e). Проблеми формування комунікативної культури у студентів філологів. *Актуальные научные исследования в современном мире.* Переяслов-Хмельницкий, 155-160

Плужнік, А.В. (2017f). Формування комунікативної культури особистості студентів філологічних спеціальностей. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна освіта. Перспективи розвитку: теоретичний і практичний аспект. Modern Education.*

Trends of Development: Theoretical and Practical Aspects». Миколаїв . МНАУ, 137-141.

Плужнік, А.В (2018a). Виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки***.** № 4 (63). Миколаїв, 92-96.

Плужнік, А.В. (2018b). Діалогічність як універсальна характеристика SMART-технологій. *Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. Конференції Інституту проблем виховання НАПН України за 2018 рік.* Івано-Франківськ: НАІР, 290-295

Плужнік, А.В. (2018c). Зміст поняття «іншомовна комунікативна культура» *у* у психолого-педагогіних дослідженнях». *Новітні тенденції розвитку філологічної освіти в контексті інтеграції у європейський простір. Науковий журнал «Молодий вчений»*. Миколаїв, 13-16.

Плужнік, А.В. (2018d). Компоненти, критерії та показники вихованості іншомовної комунікативної культури у студентів гуманітарних спеціальностей. *Збірник за матеріалами звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України "Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал"* Київ, 190-196.

Плужнік, А.В. (2018f). Особливості виховання іншомовної комунікативної культури у студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти. *Збірник за матеріалами звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України «Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал» за 2017 рік.* Київ, 238-242.

Плужнік, А.В. (2019a). Використання SMART–технологій в сучасному освітньому процесі. *Новітні тенденції розвитку філологічної освіти в контексті інтеграції у європейський простір. Науковий журнал «Молодий вчений»*. Миколаїв, 23-26

Плужнік, А.В. (2019b). SMART–технологій в освітньому просторі. *Збірник за матеріалами звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал.* Київ, 279-285

Подмазин, С. И. (2000). *Личностно-ориентированное образование: социально-философское исследование.* Запорожье. Просвіта.

Почепцов, Г. Г. (2001). *Теория коммуникации.* М. Рефл-бук, К. Ваклер.

Прігожин, І. (1986). *Порядок з хаосу.* Новий діалог людини з природою. М. Прогрес, 432

Про впровадження пілотного проекту «Learning– Smart навчання".Наказ МОН N812 від 12.07.12 року URL http://osvita.ua

Проблема формирования сознания личности.(1976). Томск.

Реана, А.А (2006). *Психологический атлас человека*.

Рогова, Г. В. (1977). Повышение эффективности обучения иностранным языкам за счет улучшения психологического климата на уроке. *Иностранные языки в школе.* № 5.

Роэм, Дэн (2014). *Практика визуального мышления. Оригинальный метод решения сложных проблем.* Москва. Манн, Иванов и Фербер.

Розін, В.М. (1999). Культорологія. *Підручник для вузів.*

Роттердамский, Е. (1931). *Похвала глупости.* (Перевод: П.Губер) М.РИПОЛ класик.

Рощупкин, В.Г. (2002). *Формирование кросс-культурной грамотности студентов в процессе обучения в педагогическом университете. Самарский государственный университет*. (Дис.канд. пед.. наук).

Руденский, Е.В. (2000). Социальная психология: курс лекцій. *М-во общего и проф. образования РФ*, 221 с.

Садохин, А.П. (2014). Введение в теорию межкультурной коммуникации. *Учебное пособие.* М.КИОРУС.

Саксонова, Ю.І. (2009). *Формування професійних компетенцій майбутнього фахівця.* Формування особистості в умовах соціальної нестабільності. URL: http://econf.rae.ru/article/3619.

Сапогова, Е.Е. (2005). Психология развития человека: учеб. Пособие.М. Аспект Пресс, 460.

Сафонова, В. В. (2001). *Культуроведение в системе современного языкового образования*. Иностр. яз. в шк. № 3, 17–24.

Сафронова, М.А. (2003). *Избранные труды по языкознанию и культурологии.* М.: Прогресс, 23.

Селевко, Г. (1998). *Современные образовательные технологии.* М. Народное образование.

Сепір, Е. (2001). *Вибрані праці з мовознавства та культурології.* М . Прогрес, 201.

Сергеева, Н.Н. (2004). Психологические основы формирования системы понятий о стране изучаемого языка. *Оптимизация процесса обучения иностранным языкам в средней школе и вузе. Сборник научных трудов*. Екатеринбург, 110.

Скрайбинг как инструмент маркетинга и презентацій. Comagency URL: http://comagency.ru/skrajbing-kak-instrument-marktinga-i-prezentacii

Скрайбинг: современный способ визуализации информации. Генеральный директор URL: https://www.gd.ru/articles/9640-skraybing

Словарь лингвистических терминов. (1969). М. Советская энциклопедия. URL: https://classes.ru/grammar/174.Akhmanova/source/worddocuments/_51.htm

Смирнов, В.И.(1999). *Общая педагогика в тезисах, дефиниции, иллюстрациях*. М. Педагогическое общество России, 416.

Смирнов, Г.С., ГришианиД.М., & Мшвениерадзе В.В. и др. (1987). (Ред. В. В. Мшвениерадзе) *Философия и культура.* XVII Всемир.филос.конгрес проблем, дискуссии, суждения. М. Наука, 334с.

Солодка, А.К. (2014). Фасилітація крос культурної взаємодії. *Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Миколаїв: Іліон.

Солодка, А.К. (2015). *Теоретико-методичні засади крос культурної взаємодії учасників педагогічного процесу вищих навчальних закладів.* (Дис.док.пед.наук) Інститут проблем виховання НАПН України, Київ.

Солодовникова, Ю. Ю. (2009). *Формирование иноязычной коммуникативной компетентности как условие совершенствования профессиональной подготовки специалиста социальной работы*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Курск.

Сурнін, Д. І. (2012). Структура і зміст комунікативної компетентності фахівця фізичної культури та спорту. Молодий вчений. №5. 505 – 507.

Сухомлинський, В.О. (1976). *Як виховувати справжню людину.* Т.1. К. 209-401.

Тенищева, В. Ф. (2008). Интегративно-контекстная модель формирования профессиональной компетенции. (Автореф. дис. на соискание уч. степени д. пед. наук).М., 44.

Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти. (2010). Монографія (Г. В. Єльникова, О. І. Зайченко, В. І. Маслов та ін.). (Ред. Г. В. Єлькової). К.Чернівці. Книги XXI.

Тер-Мінасова, С. Г. (2000). *Мова і міжкультурна комунікація*. М.Слово, 624 .

Типова програма «Методика навчання англійської мови». Освітній ступінь бакалавра. (2020). Івано-Франківськ: НАІР, 126 с.

Тихомиров, В.П. (2013). *Мир на пути к смарт-обществу.* URL:https://me-forum.ru/upload/iblock/982/9822ab64e205263119d6568e24dc4292.pdf

Тіщенко, А.В. (2019а). Структурні компоненти вихованості іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей.

Науково-методичний журнал «Нова педагогічна думка». Рівненський державний гуманітарний університет. Рівне,134-138.

Тіщенко, А.В. (2019b). Education of the foreign language communicative culture of students of humanities in higher education. (Виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей). *Збірник наукових праць «Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді»* .Київ. Інститут проблем виховання НАПН України, 139-150.

Тіщенко, А.В. (2020a). The model of education of foreign language communicative culture humanities stidents' in higher education institutions. (Модель виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей) *Paradigm of knowlege.* TK Meganom LLC. 4(42). Frankfurt, p. 52-66.

Тіщенко, А.В. (2020b). *Використання SMART–технологій в освітньому просторі.* Професійний розвиток педагога: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної е-конференції. Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, 134-138.

Ткаченко, Л. (2003). Комунікативна компетенція студентів – запорука професійного успіху. *Лінгвометодичні концепції викладання іноземних мов у немовних вищих навчальних закладах України.* Збірник наук. ст. учасників всеукр. наук.-практ. конференції. Київ. Вид-во Європ. ун-ту.

Толочко, С.В. (2018). Розвиток мовно-комунікативної компетентності викладачів у системі післядипломної освіти. Інноваційна педагогіка, 138-143.

Томахин, Г.Д. (1988). *Реалии-американизмы: Пособие по страноведению*. М. Высшая школа.

Уемов, А. И. (2000). *Логические основы метода моделирования*. М. 448 с.

*Український педагогічний енциклопедичний словник. (2011)*Рівне.Волинські обереги.

Улановская, И. М. (2003). *Понятие образовательной среды. Образовательная система «Школа 2100»*. Педагогика здравого смысла. сб. мат-лов (Ред. А. А. Леонтьева). М.,62.

Умное будущее. Реформирование образования повлечет формирование нового общества. (2012). URL: http://elearning-russia.ru/last/e_learning_2012.

Ушинський, К.Д. (1950). *Зібрання творів*. М. Т.8.

Ушинський, К.Д. (1954). *Твори.* К. Рад. Школа. Т.1.

Федоренко, С.В. (2017). *Виховання гуманітарної культури студентів вищих навчальних закладів США.* Монографія. Київ. Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет».

Фельдштейн, Д.И. (1996). *Хрестоматия по возрастной психологии: учеб. пособие для студентов*. М. Ин-т практической психологи.

Философско-социологические вопросы развития и формирования духовного мира человека (1986). Межвуз.сб.науч.тр./Горьков.гос.пед.ин-т им.М.Горького. Горький. ГГПИ, 123.

Фоменко, Н. А. (2005). *Развитие лингвокультурологической компетенции преподавателя иностранного языка вуза в системе непрерывного профессионального образования*. (Дис. канд. пед. наук) Ставрополь.

Фролов, И.Т. (1979). *Перспективы человека, опыт, комплекс, постановки проблем, дискус, обобщение.* М. Политиздат.

Фролов, И.Т. (1989). *О человеке и гуманизме: Работы разных лет*. М. Политиздат.

Фромм, Е. *Втеча від свободи.*(1941). (Переклад з англійської: Г.Швейник), 11.

Халєєва, І.І. (1999). *Інтеркультутра-третій вимір міжкультурної взаємодії? (З досвіду підготовки перекладачів).* Актуальні проблеми міжкультурної комунікації. Зб.наукових праць МЛУ. - Вип.444. М.

Ходж Сьюзи / Пер. с англ. И. Филиппова (2015). *Дизайн. Почему это шедевр. 80 историй уникальных предметов.* М. Синдбад.

Человек в системе общественных отношений. (1987). Ученые записки. Вып.25. Политическая экономия (ред. Г.В. Горланова, В.С.Пригарина) Л.Издательство Ленинградского университета, 216.

Шєїна, І.М. (2015). *Гуманітарна освіта в сучасному суспільстві. Акредитація освіти.* URL:http://akvobr.ru/gumanitarnoe_obrazovanie_v_sovremennom_obshestve.html

Штофф, В.А. (1966). *Моделирование и философия*. Ленинград.Наука, 302.

Якиманская, И. (2000). *Технология личностно-ориентированного образования*. М. Сентябрь, 176 .

Якса, Н.В. (2006). *Соціально-педагогічний тезаурус. Словник*. Житомир. Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 154.

Adler, P.S. (1998). *Beyond Cultural Identity: Reflections on Multiculturalism.* Basic concepts of intercultural communication. Selected Readings. – Boston, London: Intercultural Press, 225 – 246.

Banks, J. (2008). *An Introduction to Multicultural Education.* Boston Allyn&Bacon, 480.

Banks, J. (1993). *Approaches to multicultural curriculum reform.* Multicultural education: Issues and perspectives. Boston: Allyn & Bacon, 208 .

Berry, J. W. (2002). Cross-Cultural Psychology: Research and Applications / J.W.Berry. New York: Cambridge University Press, 2002. — 610 .

Bloom, T. (2013). A Historical Overview of the Relationship between “Intercultural Dialogue” and Associated Terminology in UN-level Documents in the Mid to Late Twentieth Century, UNU-GCM Policy Report

01/1, Barcelona: United Nations University Institute on Globalization, Culture and Mobility.

Bochova, V. (2010). *Intercultural Competence as a Meaning of Bridging the Cultu ral Gap*. Социокультурные проблемы языка и коммуникации: Зб.наук.праць. № 8, 122-128.

Brown, H. D. (2000). *Principles of Language Learning and Teaching*. Longman.

Byram, M. (1991). *Investigating Cultural Studies in Foreign Language Teaching*. Clevedon: Multilingual Mateers, 163.

Byram, M. (1997). *Philadelphia, PA: Multilingual Matters.* Language Learning Journal. № 10, 32 – 38.

Doron, A. (2002). *Towards a Definition of Intercultural Dialogue,* in Aharoni. Encyclopedia of Life Support Systems (EOLSS). Peace, Literature and Art, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. URL: http://www.eolss.net/sample-chapters/c04/e1-39a-30.pdf

e-Learning/Е-Софт Девелопмент (2011). URL: https://www.researchgate.net/publication/276527957_The_use_of_e-learning_in_higher_education

Fennes, H. (1997). Intercultural learning in the classroom: crossing borders. *Redwood book. Trowbridge, Great Britan*, 312 .

Gren Solomon, Lynne Schrum (2010). *Web 2.0 how-to for educators. The indispensable companion to web 2.0: new tools, new schools.* Internet in education of the USA: First edition 288.

Hall, E. T. & Hall, M. R.(1987). *Hidden Differences: Studies in International Communication* . Bungei Shunju, 302.

Hammer, M. R., Bennett, M. J.& Wiseman, R. (2003). Measuring intercultural sensitivity: The intercultural development inventory. International Journal of Intercultural Relations. № 27, 421 – 443.

Herskovits, M. (1955). *Cultural Anthropology* / M. Herskovits. N. Y., 569 .

Hinkel, Ed. E. (1999). Culture in Second Language Teaching and Learning. *Cambridge Applied Linguistics Series. Cambridge* : Cambridge University Press, 250.

Hofstede, G. (2010). Cultures and organizations: Software of the Mind. *Intercultural cooperation and its importance for survival. New York: McGraw Hill.* 3 rd. ed, 549.

Hroch, M. (1990). *How Much Does Nation Formation Depends on Nationalism.* East European Politics and Societies. Vol. 4, 22–23.

Huckin, T. N. (1987). *Achieving professional communicative relevance in a 'generalised' ESP classroom.* ESP in the Classroom: Practice and Evaluation. ELT Document. №128, 29-35.

Hymes, D.H. (1972). *On Communicative Competence. Sociolinguistics*. Selected Readings. Great Britain: Penguin Books Ltd., 269-293

Intercultural (2013). Competences. Conceptual and Operational Framework / UNESCO. Paris, 44.

Jacobson, W., Schleicher, D. & Maureen, B. (1999). Portfolio assessment of intercultural competence. *International Journal of Intercultural Relations,* № 23(3), 467 – 492.

Jordan, R. R. (2012). *English for Academic Purposes: A guide and resource book for teachers*. Cambridge University Press, 404.

Kleinfeld, J. (1990). *The Case Method in Teacher Educatio.* Alaskan Models. ERIC Digest. ERIC Clearinghouse on Rural Education and Small Schools. CharlestonURL: http://ericae.net/db/digs/ed321965.htm

Kluckhohn, C. (1944). *Mirror for a Man* .New York. McGraw-Hill, 313.

Lehtomäki, E., Moate, J. & Posti-Ahokas, H. (2018) Exploring Global Responsibility in Higher Education Students. *Cross-Cultural Dialogues, European Educational Research Journal* vol. 18, no. 2. 218-233.

Levinson, Matt (2010). *From fear to facebook: one school journey*. 1st ed.p.cm, 129

Mayo, P. (2000). *Globalization, Postcolonialism and Identity: the Role of Education in the Mediterranean Region.* Redefining Cultural Identities. Culturelink, Zagreb, 246.

Patterson, O. (1975). *Etnicity theory and experience.* Context and choice in ethnic allegiance. Cambridge, MA Harvard University Press, 309 .

Philips, D. (1988). *Language in Schools.* From Complacency to Conviction. CILT. 94.

Rosenberg , M.(2007). *Beyond E learning New Approaches to Managing and Deli vering Organizational Knowledge.* ASTD International Conference June 3 Atlanta

Schwartz, S. H. (1994). Beyond individualism/collectivism: New cultural dimensions of values. Individualism and collectivism: Theory, method and applications. Thousand Oaks, CA: Sage, 85 – 119.

Schwartz, S. (2004). H. *Basic human values: Their content and structure across countries* . Valores e trabalho.Brasilia: Editora Universidade de Brasilia, 31 – 75.

Smart-освіта: ресурси та перспективи. (2016). Матеріали Міжнар. наук.-метод. конф. (Київ, 23 листопада 2014 р.) тези доповідей К.Київ. нац. торг.-екон. ун-т.

The International Encyclopedia of Education (1994). Oxford: Pergamon Press, Vol. 7.

Tolochko, S., Khomych, V. & Deda, R. (2017). Language Communicative Competence in the System of Postgraduate Education. *Edukacja-Technika-Informatyka. Uniwersytet Rzeszowski*. T.8, 118-125.

Tolochko, S., Voitovska O. & Deda R., & Kolesnyk, T. Digital (2019). Technologies of Learning Foreign Languages in Postgraduate Education . *Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.*

Tylor, E.B. (1871). *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Language, Art, and Custom*. London: John Murray.

Wallacc, M. J. (2014). *Training Foreign Language Teachers.*Cambridge University Press, 180.

Williams, T. R. (2005). Exploring the impact of study abroad on students' intercultural communication skills. *Adaptability and sensitivity. Journal of Studies in International Education. № 9(4).* 356 – 371.

Wiseman, R. L. (2001). Intercultural communication competence. *Handbook of Intercltural and international communication.* Netbery Park. Sage Pablication.

White paper on intercultural dialogue. (2008). Strasbourg: Council of Europe, 10.

Wilk-Woś, Z. (2010). The Role of Intercultural Dialogue in the EU Policy. *Journal of Intercultural Management.* vol. 2, no. 1, 78-88.

Wynn, M. J. (1996). Creative Teaching Strategies: A Resource Book for K:8 Teaching Method Series. Marjorie J. Wynn. Delmar Publisher.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА

«Іншомовна комунікативна культура»

(Закритого типу питання)

Мета: *визначити рівень розуміння вихованцями сутності іншомовної комунікативної культури*

1. **Скільки іноземних мов ви знаєте?**

А) Більше трьох

Б) Три

В) Менше трьох

Г) Одну

2. Як часто Ви використовуєте іноземну мову для спілкування?

А) Кожен день

Б) Часто

В) Рідко

Г) Зовсім не використовую

3. **Де Ви найчастіше спілкуєтесь іноземною мовою?**

А) На заняттях в університеті

Б) На роботі

В) У соціальних мережах

Г) На вулиці

4. **Як багато часу ви проводите у мережі Інтернет?**

А) 20-17 годин на день

Б) 15-10 годин на день

В) 6-4 години на день

Г) 2 години на день

5. **Як багато у Вас друзів або знайомих, які є представниками іншої культури?**

А) Більше 20 чоловік

Б) Менше 10 чоловік

В) Більше 5 чоловік

Г) Менше 5 чоловік

6. **При комунікації з представниками іншої культури Ви маєте проблеми з розумінням загальної картини спілкування?**

А) Так, завжди

Б) Іноді

В) Дуже рідко

Г) Ніколи

7. **Коли Ви спілкуєтесь з представниками іншомовної культури, то Ваша поведінка:**

А) Змінюється з самого початку і такою залишається до кінця розмови

Б) Спочатку змінюється, а потім повертається до характерної для вас

В) Переважно підлаштовуюсь до поведінки співрозмовника

Г) Зовсім не змінюється, залишаюсь собою

8. **Маючи розбіжності думок з представниками іншомовної культури Ви:**

А) висловлюю свою думку прямо та відкрито

Б) намагаюсь не прямо і лояльно виразити не згоду

В) погоджуюсь, утримуючись від відповідної реакції та критики

Г) Ніколи

9. **Знаходячись в групі де є представники нашої та іншомовних культур Ви:**

А) Спілкуюсь з представниками тільки своєї культури

Б) Спілкуюсь зі всіма членами групи

В) Переважно спілкуюсь з представниками іншомовних культур

Г) Надаю перевагу слухати представників іншомовних культур, але е висловлювати сою думку

10. У конфліктній ситуації в іншій культурі Ви віддаєте перевагу обміну аргументами:

А) Стримано

Б) Виявляючи справжні емоції.

В) Спокійно доводити свою правоту

Г) Бурно та емоційно дискутувати

Фрагмент електронної анкети, що була розміщена у мережі Інтернет

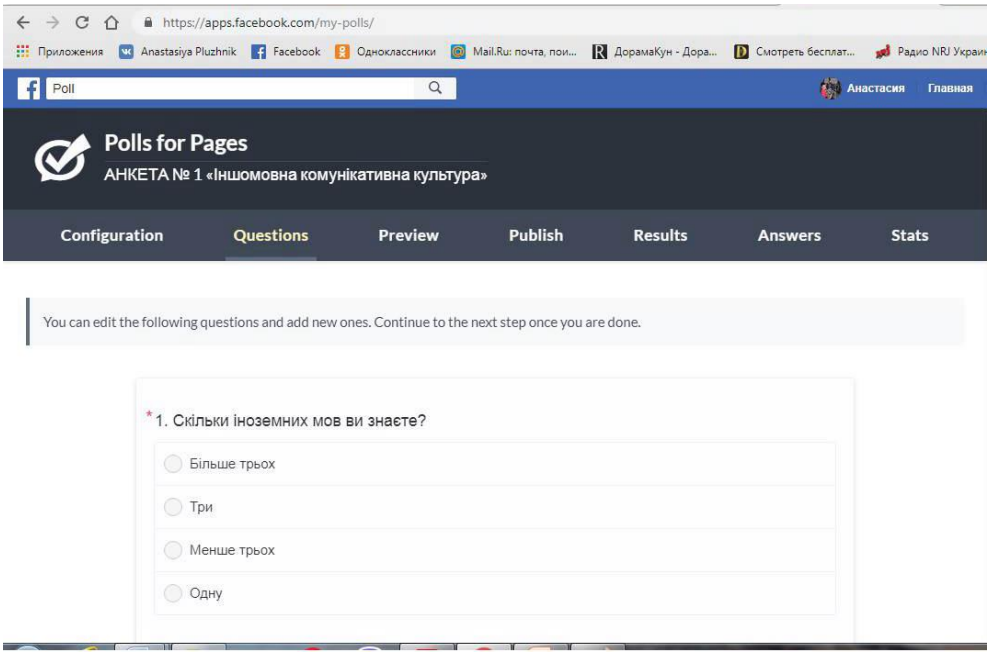

Додаток Б

АНКЕТА
«Я розумію ІКК»
(Відкритого типу питання)

Мета: *Запропонована анкета допомагає оцінити розуміння викладачами основних структурних компонентів іншомовної комунікативної культури.*

1. Як Ви розумієте сутність поняття «іншомовна комунікативна культура»?
2. Як Ви вважаєте, які ознаки має високий рівень комунікативної культури?
3. Чи важлива комунікація в сучасному суспільстві?
4. З чого, на вашу думку, складається «культура»?
5. Як Ви розумієте, з чого складається поняття «іншомовна культура»?
6. Як Ви розумієте сутність поняття «культура», «комунікація», «мова», «міжкультурна особистість»?
7. Чи спілкуєтесь ви іноземною мовою (на вулиці, в Інтернеті, проводите заняття іноземною мовою)?
8. Які проблеми виникають у Вас при зануренні в іншомовну комунікативну культуру?
9. Як Ви вважаєте, чи необхідно знати про високу іншомовну комунікативна культура? Чому?
10. Як Ви вважаєте, які функції має виконувати іншомовна комунікативна культура?
11. На вашу думку, яка комунікативна культура українців?
12. Чим відрізняється комунікативна культура українців від комунікативної культури європейців?
13. Які якості повинна мати людина для ефективної комунікації в іншомовному середовищі?
14. Чи достатньо виховна діяльність вашого закладу з виховання іншомовної комунікативної культури?
15. Як ви вважаєте, чи потрібно у освітню систему ЗВО впроваджувати процес виховання іншомовної комунікативної культури?
16. Як виховується іншомовну комунікативна культура на заняттях з іноземної мови?
17. Які SMART-технології Ви використовуєте для комунікації?
18. Ви використовуєте Smart-технології для навчання на профільних дисциплінах? Якщо «ТАК», то які саме? Якщо «НІ», то чому?

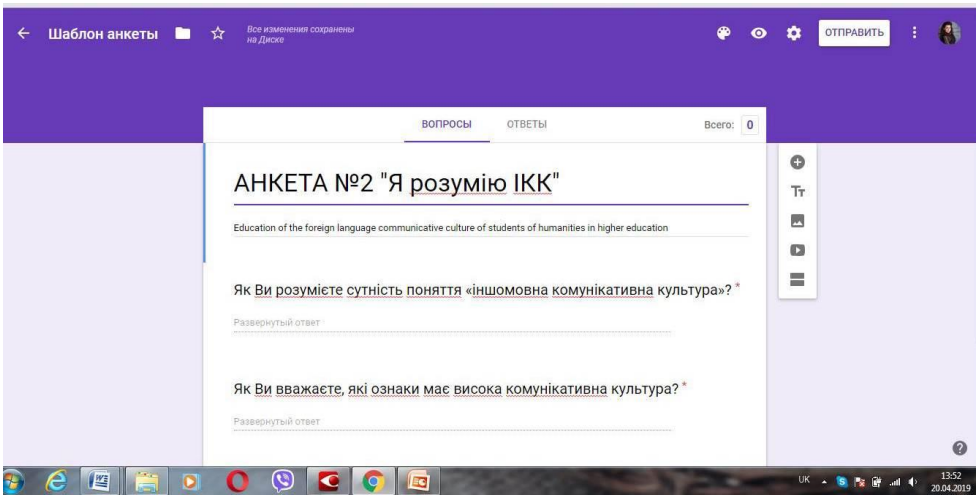

Фрагмент електронної анкети, що була розміщена у мережі Інтернет

Додаток В

АНКЕТА

«Показники іншомовної комунікативної культури»

Мета: *визначити уявлення студентів, як безпосередніх учасників виховного процесу, про зміст іншомовної комунікативної культури (визначення дефініції, показників, взаємозв'язок національної ідентичності з іншомовною культурою)*

Розташуйте показники вихованості іншомовної комунікативної культури за рейтингом: **1 – незначний; 2 – не дуже важливий; 3 – важливий; 4 – найважливіший:**

ПОКАЗНИКИ	Рейтинг
Сформованість лінгвокультурологічної компетентності та володіння іноземною мовою на достатньому рівні для вільної комунікації	
Визнання рівності культур, їх цінностей і здобутків	
Розуміння сутності взаємодії культур у сучасному світі	
Уявлення про способи уникнення та запобігання виникненню конфліктних міжкультурних ситуацій у спілкуванні	
Ціннісне ставлення до інших культур	
Бажання отримати позитивний досвід іншомовного спілкування	
Інтерес до міжкультурної комунікації	
Відкритість до міжкультурного діалогу	
Готовність до іншомовної комунікації	
Вміння продукувати власні комунікативні стратегії спілкування	
Здатність до реалізації комунікативних моделей у мовленнєвій поведінці	
Комунікативний контроль власних дій.	

Додаток Г

АНКЕТА

«Рівні емоційно-ціннісного ставлення до ІК»

Мета: *виявити рівні емоційно-ціннісного ставлення молоді, що є основним для людини, яка має високий рівень вихованості іншомовної культури.*

Оцініть визначені цінності у житті людини епохи комунікації та SMART –технологій за 5-бальною шкалою за рівнем значущості для Вас. Підрахуйте загальну суму балів.

Цінності	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
толерантність					
відкритість до міжкультурного діалогу					
ціннісне ставлення до себе та інших людей					
партнерство					
культура спілкування					
доброзичливість					
миролюбство					
рівноправ'я					
повага до культурного надбання народів світу					
культурна ідентичність					
Сума балів					

Розподіл балів за рівнями:

від 41 до 50 балів – високий рівень;
від 31 до 40 балів – середній рівень;
від 10 до 30 балів – низький рівень.

Додаток Ґ

ОПИТУВАННЯ

Виявлення труднощів, які відчувають учасники кроскультурної взаємодії

(Методика А.Солодкої)

Що ви могли б повідомити про ваш власний досвід перебування в іншій країні?

1. Коли і яку країну ви відвідали?

2. Який був термін перебування в цій країні?

3. Яка була мета Вашого візиту?

4. Як би ви оцінили й схарактеризували ваш емоційний стан (за десятибальною шкалою) в різні періоди перебування за кордоном?

- Очікування поїздки
- Від'їзд
- Перше враження
- Перші дні знайомства з людьми та культурою іншої країни
- Середина поїздки в країні перебування
- Останні дні перебування
- Повернення на Батьківщину

5. Чи викликали у вас які-небудь ситуації нерозуміння або роздратування? Які? (Мова, міміка, правила поведінки людей, моделі стосунків у сім'ї, звички). Як ви думаєте – чому?

6. Чи відчували ви якісь незвичні для вас переживання? (Стрес, страх, збентеження, невпевненість, безпорадність). Як ви думаєте – чому?

7. Що дала вам ця поїздка? (Набуття досвіду, знайомство з новою культурою тощо).

8. Як ви думаєте, якими знаннями необхідно володіти для комфортного та ефективного перебування в іншій країні?

9. Будь ласка, вкажіть труднощі, які Ви відчували під час взаємодії в іншомовному соціумі.

Мовні: фонетичні труднощі*;* нерозуміння значення лексичних одиниць*;* складні граматичні конструкції*;* складнощі у сприйнятті автентичної мови на

слух*;* нерозуміння логіки висловлювання*;* темп мовлення*;* незнання / нерозуміння мовних / культурних реалій*;* інше.

Культурознавчі: відмінності в ціннісних орієнтирах: ставлення до часу, дії, ступеня індивідуалізму і т.д.*;* незнання / нерозуміння традицій, звичаїв, правил етикету*;* незнання історичних фактів іншомовної країни*;* розбіжність у правилах поведінки в рідному та іншомовному суспільствах*;* неоднакове сприйняття відчуття часу та простору*;* нерозуміння немовних форм спілкування (жести, міміка)*;* незнання звичок, пов'язаних із прийомом їжі, напоїв і т.ін.*;* незнання форм і правил вітання / прощання і т.ін.*;* відмінності менталітетів*;* інше.

Додаток Д

ОПИТУВАННЯ

Оцінювання міжособистісної взаємодії студентів у кроскультурному аспекті

(методика А. Солодкої)

Уважно ознайомтеся з формулюванням запитань та виберіть цифру тієї відповіді, що відповідає Вашій думці. Якщо жодна із запропонованих відповідей Вас не влаштовує, напишіть свій варіант.

1. Яке Ваше ставлення до студентів-представників іншої культури?

1) Я ставлюся до них із повагою.
2) Я завжди намагаюся розширювати міжкультурні знайомства.
3) Я терпимо ставлюся до студентів-представників іншої культури.
4) Байдуже.
5) Ставлюся швидше негативно, але намагаюся не показувати цього.
6) Деякі представники інокультурного середовища викликають у мене глибоку симпатію, але інші – велике роздратування.
7) Не можу втриматися, щоб не показати свого негативного ставлення.
8) Важко відповісти.
9) Інша відповідь.

2. Наскільки тісно Ви можете спілкуватися з представниками інших культур?

1) Можу прийняти їх як близьких родичів за шлюбом.
2) Можу прийняти їх як власних друзів.
3) Можу спілкуватися з ними тільки як з однокурсниками по навчанню.
4) Намагаюся не спілкуватися з ними.
5) Волів (а) б не бачити їх узагалі.
6) Важко відповісти.
7) Інша відповідь.

3. Чи були у Вас конфлікти зі студентами – представниками іншої культури? Якщо так, то які?

1) Так, регулярно трапляються відкриті конфлікти на міжкультурній основі.

2) Так, регулярно трапляються конфлікти на побутовому рівні.

3) Так, іноді трапляються конфлікти на міжкультурному рівні.

4) Так, іноді трапляються конфлікти на міжкультурному рівні.

5) Так, іноді трапляються конфлікти на побутовому рівні.

6) Ні, конфліктів не було, але я відчуваю, що вони можуть бути.

7) Ні, конфліктів не було, я відчуваю себе в безпеці.

8) Інша відповідь.

4. Чи прийнятні для Вас звичаї та традиції студентів-представників іншої культури?

1) Повністю прийнятні.

2) Деякі традиції здаються незрозумілими, але я готовий (а) з цим змиритися.

3) Традиції помітно відрізняються від моєї культури, мені складно прийняти їх.

4) Традиції студентів-представників іншої культури чужі мені, я не готовий (а) прийняти їх.

5) Традиції студентів-представників іншої культури викликають у мене велике роздратування.

6) Важко відповісти.

7) Інша відповідь.

5. Що Ви думаєте про традиції студентів – представників інших культур?

1) Кожен має право на той спосіб життя, який йому подобається.

2) Думаю, що їхні традиції несуттєво відрізняються від наших.

3) Їхні традиції незрозумілі, але я ставлюся до них терпимо.

4) Байдужий (а).

5) Готовий (а) прийняти всі відмінності, якщо самі студенти-іноземці підуть нам назустріч.

6) Мені вкрай неприємні їхні традиції.

7) Вважаю, що в нашому ВНЗ студенти – іноземці повинні дотримуватися наших традицій.

8) Важко відповісти.

9) Інша відповідь.

6. Чи прийнятні для студентів – іноземців звичаї та традиції Вашої культури?

1) Не бачу проблем для ефективної кроскультурної комунікації через розбіжності між традиціями тієї чи іншої культури.

2) Деякі традиції здаються їм незрозумілими, але вони готові з цим змиритися.

3) Наші традиції помітно відрізняються, їм складно адаптуватися до звичаїв моєї культури.

4) Традиції моєї культури чужі їм, вони не готові прийняти їх.

5) Традиції моєї культури викликають у студентів – іноземців велике роздратування.

6) Важко відповісти.

7) Інша відповідь.

7. Як впливають студенти – іноземці на життя ЗВО і міста?

1) Навчання студентів з інших країн сприяє розвитку кроскультурної взаємодії.

2) Навчання студентів з інших країн істотно поповнює фінанси університетського та міського бюджетів.

3) Спілкування зі студентами-іноземцями сприяє розвитку терпимості у місцевого населення.

4) Навчання студентів з інших країн веде до виникнення міжкультурних конфліктів.

5) Навчання студентів з інших країн сприяє підвищенню рівня кримінальності в університеті та місті.

6) Навчання студентів з інших країн призводить до зникнення місцевої культури.

7) Інша відповідь.

Дякуємо Вам за участь!

Додаток Е

ТЕСТ
для вивчення рівня комунікативного контролю
(методика М. Шнайдера)

Інструкція до тесту: *Уважно прочитайте 10 висловлювань, що відбивають реакції на деякі ситуації спілкування. Кожне з них оцініте як вірне (В) чи невірне (Н) стосовно до себе, поставивши поруч з кожним пунктом відповідну букву.*

Тестовий матеріал

- Мені здається важким наслідувати інших людей.
- Я зміг би зваляти дурня, щоб привернути увагу оточуючих.
- З мене міг би вийти непоганий актор.
- Іншим людям іноді здається, що мої переживання більш глибокі, ніж це є насправді.
- У компанії я рідко опиняюся в центрі уваги.
- У різних ситуаціях в спілкуванні з іншими людьми я часто поводжуся по-різному.
- Я можу відстоювати тільки те, в чому щиро переконаний.
- Щоб досягти успіху в справах і в стосунках з людьми, я часто буваю саме таким, яким мене очікують бачити.
- Я можу бути дружелюбним з людьми, яких не виношу.
- Я не завжди такий, яким здаюся.

Ключ до тесту

По 1 балу нараховується на відповідь «Н» на питання 1, 5, 7 і за відповідь «В» на всі інші питання. Підраховується сума балів.

Інтерпретація результатів тесту

0-3 бала - низький комунікативний контроль; висока імпульсивність у спілкуванні, відкритість, розкутість, поведінка мало піддається змінам в залежності від ситуації спілкування і не завжди співвідноситься з поведінкою інших людей.

4-6 балів - середній комунікативний контроль;у спілкуванні не посередній, щиро ставиться до інших. Але стриманий в емоційних проявах, співвідносить свої реакції з поведінкою оточуючих людей.

7-10 балів - високий комунікативний контроль; постійно стежить за собою, керує вираженням своїх емоцій.

Додаток Є

ТЕСТ

Діагностика комунікативної толерантності

(методика В. Бойко)

Інструкція: *Вам надається можливість зробити екскурс в різноманіття людських відносин. з цією метою Вам пропонується оцінити себе в дев'яти запропонованих нескладних ситуаціях взаємодії з іншими людьми. Пам'ятайте, що при відповіді важлива перша реакція і те, що немає поганих або хороших відповідей. Відповідати треба, довго не роздумуючи, без пропусків.*

Перевірте себе: на скільки ви здатні приймати чи не приймати індивідуальності зустрічаються нам людей. Нижче наводяться судження; скористайтеся оцінками від 0 до 3 балів, щоб висловити, наскільки вони правильні по відношенню особисто до вас:

0 балів - зовсім невірно,
1 - правильно в деякій мірі (несильно)
2 - правильно в значній мірі (значно)
3 - правильно надзвичайно (дуже сильно)

		Бали
	Повільні люди зазвичай діють мені на нерви	
	Мене дратують метушливі, непосидючі люди	
	Галасливі дитячі ігри переношу важко	
	Оригінальні, нестандартні, яскраві особистості зазвичай діють на мене негативно	
	Бездоганна у всіх відношеннях людина насторожила би мене	
	ВСЬОГО:	

Перевірте себе: чи немає у вас тенденції оцінювати людей, виходячи з власного Я. Міру згоди з судженнями, як і в попередньому випадку, висловлюйте відповідно в балах від 0 до 3.

		Бали
	Мене зазвичай виводить із рівноваги некмітливий співрозмовник	
	Мене дратують любителі поговорити	

	Я обтяжувався б розмовою з байдужим для мене попутником в поїзді, літаку, якщо він проявить ініціативу.	
	Я обтяжувався б розмовами випадкового попутника, який поступається мені за рівнем знань і культури.	
	Мені важко знайти спільну мову з партнерами іншого інтелектуального рівня, ніж у мене.	
	ВСЬОГО:	

Перевірте себе: якою мірою категоричні або незмінні ваші оцінки на адресу оточуючих. Оцінюйте від 0 до 3 балів:

		Бали
	Сучасна молодь викликає неприємні почуття своїм зовнішнім виглядом (зачіска, косметика, одяг)	
	Так звані «нові росіяни» зазвичай складають неприємне враження або безкультур'ям, або рвацтвом	
	Представники деяких національностей у моєму оточенні відверто несимпатичні мені	
	Є тип чоловіків (жінок), який я не виношу.	
	Терпіти не можу ділових партнерів з низьким професійним рівнем.	
	ВСЬОГО:	

Перевірте себе: якою мірою ви вмієте приховувати або згладжувати неприємні враження при зіткненні з некомунікабельними якостями людей (ступінь згоди з судженнями оцінюйте від 0 до 3 балів):

		Бали
	Вважаю, що на грубість треба відповідати тим же	
	Мені важко приховати, якщо людина чимось неприємна	
	Мене дратують люди, які в суперечці наполягають на своєму	
	Мені неприємні самовпевнені люди	
	Зазвичай мені важко втриматися від зауваження на адресу розлюченої або нервової людини, яка штовхається в транспорті	
	ВСЬОГО:	

Обробка та інтерпретація отриманих результатів

Отже, ви ознайомилися з деякими поведінковими ознаками, що свідчать про низький рівень загальної комунікативної толерантності.

Підрахуйте суму балів, отриманих вами за всіма ознаками і зробіть висновок: чим більше балів, тим нижчий рівень комунікативної толерантності. Максимальне число балів, які можна заробити, 135, свідчить про абсолютну нетерпимість до оточуючих, що навряд чи можливо для нормальної особистості. Також неймовірно отримати нуль балів - свідчення терпимості до всіх типів партнерів у всіх ситуаціях.

Зверніть увагу на те, за якою з 9 запропонованих вище поведінкових ознак у вас високі сумарні оцінки - тут можливий інтервал від 0 до 15 балів; чим більше балів за конкретною ознакою, тим менше ви терпимі до людей в даному аспекті відносин з ними. Навпаки, чим менше ваші оцінки за тією чи іншою поведінковою ознакою, тим вище рівень загальної комунікативної толерантності у даному аспекті відносин з партнерами. Зрозуміло, отримані дані дозволяють помітити лише основні тенденції, властиві вашим взаємодіям з партнерами. У безпосередньому, живому спілкуванні особистість проявляється яскравіше і різноманітніше.

Додаток Ж

ТЕСТ

Ваша комунікабельність

На кожне із 16 наведених нижче запитань виберіть одну з альтернативних відповідей: «Так», «Іноді», «Ні».

1. Вас чекає ділова зустріч. Вибиває вас із колії її очікування?

2. Чи не відкладаєте ви візит до лікаря до тих пір, поки не стане несила?

3. Чи викликає у вас сум'яття і невдоволення доручення виступити з доповіддю, повідомленням, інформацією на будь-якій нараді, зборах або подібному заході?

4. Вам пропонують поїхати у відрядження в місто або село, де ви ніколи не були. Чи докладете Ви максимум зусиль, щоб уникнути цього відрядження?

5. Чи любите ви ділитися своїми переживаннями з кимось?

6. Дратуєтеся ви, коли незнайома людина на вулиці звертається до вас із проханням показати їй дорогу, назвати час, відповісти на будь-які ще запитання?

7. Чи вірите ви, що існує проблема «батьків і дітей» і що людям різних поколінь важко розуміти одне одного?

8. Чи посоромитеся Ви нагадати знайомому, що він забув віддати вам 10 тисяч гривень, які зайняв кілька місяців тому?

9. У ресторані або їдальні вам подали недоброякісну страву. Чи промовчите Ви, лише розлючено відсунувши тарілку?

10. Опинившись сам на сам з незнайомою людиною, ви не вступите з ним у бесіду і будете перейматися, якщо першим заговорить він. Чи так це?

11. Вас лякає будь-яка довга черга, де б вона не була: в магазині, касі кінотеатру і т. п. Чи віддасте Ви перевагу відмовитися від свого наміру, аніж стати у хвіст і нудитися в очікуванні?

12. Чи боїтеся ви брати участь у будь-якій комісії з розгляду конфліктних ситуацій?

13. Чи є у вас суто індивідуальні критерії оцінки творів літератури, мистецтва, культури, і ніяких чужих думок ви не приймаєте?

14. Почувши де-небудь в кулуарах висловлювання явно помилкової точки зору з добре відомого вам питання, ви промовчите і не вступатимете в суперечку?

15. Чи викликає у вас прикрість чиє-небудь прохання розібратися в тому чи іншому службовому питанні чи навчальній темі?

16. Найбільш охоче ви викладаєте свою точку зору (думку) в письмовому вигляді, ніж в усній формі?

Ключ для підрахунку балів

Ответы	Номера высказываний																Количест-во ответов	Баллы
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16		
Да																		
Иногда																		
Нет																		
																Сумма баллов:		

За кожну відповідь «Так» - 2 бали; за кожну відповідь «Іноді» - 1 бал; за кожну відповідь «Ні» - 0 балів.

Інтерпретація результатів тестування

Якщо ви набрали 30-32 бали

Ви явно некомунікабельні, і це ваша біда, оскільки страждаєте від цього найбільше ви самі. Але і близьким вам людям нелегко. На вас важко покластися в справі, яка вимагає групових зусиль. Намагайтеся стати більш комунікабельними, контролюйте себе.

Якщо ви набрали 25-29 балів

Ви замкнуті, неговіркі, віддаєте перевагу самотності, тому у вас, напевно, мало друзів. Нова робота і необхідність нових контактів, якщо і не вводить вас у паніку, то надовго виводить з рівноваги. Ви знаєте цю особливість вашого характеру і буваєте незадоволені собою. Але не обмежуйтеся тільки невдоволенням. У ваших силах переламати ці особливості характеру. Хіба не буває, що при будь-якій сильній захопленості ви **купуєте** раптом повну комунікабельність? Варто тільки здригнутися.

Якщо ви набрали 19-24 бали

Ви певною мірою товариські і в незнайомій обстановці відчуваєте себе цілком упевнено. Нові проблеми вас не лякають. І все ж з новими людьми ви тримаєтесь обережно, в суперечки і дискусії вступаєте неохоче. У ваших висловлюваннях часом багато сарказму без будь-яких на те підстав. Ці недоліки слід виправити.

Якщо ви набрали 18-14 балів

У вас нормальна комунікабельність, ви допитливі, охоче слухаєте цікавого співрозмовника, достатньо терпимі в спілкуванні з іншими, відстоюєте свою точку зору без запальності. Без неприємних переживань йдете на зустріч з новими людьми.

В той же час не любите гучних компаній. Екстравагантні витівки і багатослівність викликають у вас роздратування.

Якщо ви набрали 9-13 балів

Ви досить товариські, часом навіть надміру. Цікаві, говіркі, любите висловлюватися з різних питань, що, буває, викликає роздратування навколишніх, охоче знайомитеся з новими людьми. Любите бувати в центрі уваги, нікому не відмовляєте в проханнях, хоча не завжди можете їх

виконати. Буває, розлютились, але швидко відходите. Чого вам бракує, так це посидючості, терпіння і відваги при зіткненні з серйозними проблемами. При бажанні, однак, ви можете змусити себе не відступати.

Якщо ви набрали 4-8 балів

Ви, мабуть, «свій хлопець». Товариськість б'є з вас ключем. Ви завжди в курсі всіх справ. Любите брати участь у дискусіях, хоча серйозні теми можуть викликати у вас мігрень або навіть нудьгу. Охоче берете слово з будь-якого питання, навіть якщо маєте про нього поверхове уявлення. Беретеся за будь-яку справу, хоча не завжди можете успішно довести її до кінця. З цієї самої причини керівники і колеги ставляться до вас з деяким побоюванням і сумнівами. Задумайтесь над цим фактом.

Якщо ви набрали 0-3 бали

Ваша комунікабельність має болючий характер. Ви балакучі, багатослівні, втручаєтеся в справи, які не мають до вас ніякого відношення. Беретеся судити про проблеми, в яких зовсім не компетентні. Свідомо чи несвідомо ви буваєте причиною різних конфліктів у вашому оточенні. Запальні, образливі, нерідко буваєте необ'єктивні. Серйозна робота не для вас. І на роботі, і вдома людям важко з вами. Вам би попрацювати над собою і своїм характером. Перш за все виховати в собі терпимість і стриманість, шанобливе ставлення до людей, нарешті, подумайте і про своє здоров'я - такий стиль життя не проходить безслідно.

Додаток 3

Вправа

«Так, і ще ...»

Мета: *тренування вміння схвалювати партнера, демонструвати йому свою повагу і готовність до співпраці.*

Час: 20-25 хвилин

Розмір групи: 6-30 чоловік

Інструкція:

Ефективно працюють команди, які звертають увагу на ідеї і пропозиції, висловлені різними членами групи. Ця увага означає, що команда визнає цінність будь-якої ідеї і будь-якої людини. У командах, в яких занадто швидко, навіть не вислухавши, реагують відмовою на висловлювані рядовими учасниками пропозиції, паралізується творча енергія і процвітають суперництво і конфлікти.

Демонстрація

Для демонстрації того, як буде виконуватись вправа, мені потрібні двоє охочіх.

Вправа буде проходити так: два учасники розмовляють між собою, кожен з них повинен погоджуватися з усім, що говорить йому співрозмовник, що б той не сказав.

Гравець 1 починає бесіду, гравець 2 схвалює цей вислів, починаючи свою пропозицію словами: «Так, і ще ...». Перший гравець теж погоджується з другим і додає щось своє: «Так, і ще ...».

Якщо перший гравець, наприклад, говорить: «Підемо в кіно», другий гравець може, наприклад, сказати: «Так, і візьмемо велику плитку шоколаду з начинкою». Гравець 1 продовжує: «Так, і крім того, пляшку шампанського». Гравець 2 відповідає: «Так, і ще я хочу, щоб пробка вистрілила».

Таким чином, йде якесь наростання, оскільки кожне речення підхоплюється і просувається далі. Як правило, такий діалог неминуче закінчується комічною ситуацією.

Продовження

1. Розділіть групу на пари.

2. Запропонуйте групі кілька ситуацій, які саме таким чином повинні бути обговорені учасниками в парах:

Співробітник і шеф застрягли разом в ліфті.

Батько і син на пікніку.

Двоє друзів дорогою на футбольний матч.

Чоловік і дружина будують плани на святкування першої річниці їхнього весілля.

Нещодавно прооперований пацієнт розмовляє з медсестрою.

3. Через 2-3 хвилини учасники повинні утворити нові пари так, щоб у кожного з них була можливість поговорити з різними партнерами.

Підбиття підсумків:

Які почуття ви відчуваєте після цієї вправи?

Якими цікавими спостереженнями ви готові поділитися?

Що вам легко вдавалося? Що давалося важче?

Як ви думаєте, де, в яких життєвих ситуаціях це може бути корисним?

Додаток И

Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича

Обстеження краще проводити індивідуально, але можливо і групове тестування.

Респонденту пред'явлені два списки цінностей (по 18 у кожному), або на аркушах паперу в алфавітному порядку, або на картках. У списках випробуваний присвоює кожній цінності ранговий номер, а картки розкладає по порядку значущості. Остання форма подачі матеріалу дає більш надійні результати.

Інструкція до тесту: Вам буде пред'явлений набір з 18 карток з позначенням цінностей. Ваше завдання - розкласти їх по порядку значимості для Вас як принципів, якими Ви керуєтеся у Вашому житті.

Уважно вивчіть таблицю і, вибравши *ту цінність, яка для Вас найбільш значима, помістіть її на перше місце. Потім виберіть другу за значимістю цінність і помістіть її слідом за першою. Потім виконайте те ж з усіма рештою цінностями. Найменш важлива залишиться останньою і займе 18 місце.* Кінцевий результат повинен відбивати Вашу справжню позицію.

Тестовий матеріал

Список А (термінальні цінності):

1. активна діяльна життя (повнота та емоційна насиченість життя);
2. життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом);
3. здоров'я (фізичне і психічне);
4. цікава робота;
5. краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві);
6. любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною);
7. матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів);
8. наявність хороших і вірних друзів;

9. суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі);

10. пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальне розвиток);

11. продуктивна життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей);

12. розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення);

13. розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)

14. свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)

15. щасливе сімейне життя

16. щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)

17. творчість (можливість творчої діяльності)

18. впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч; сумнівів).

Список Б (інструментальні цінності):

1. акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах;
2. вихованість (гарні манери);
3. високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання);
4. життєрадісність (почуття гумору);
5. старанність (дисциплінованість);
6. незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);
7. непримиренність до недоліків у собі та інших;
8. освіченість (широта знань, висока загальна культура);
9. відповідальність (почуття боргу, уміння тримати своє слово);

10. раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення);

11. самоконтроль (стриманість, самодисципліна);

12. сміливість у отстаиваниях своєї думки, поглядів;

13. тверда воля (вміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами)

14. терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)

15. широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)
16. чесність (правдивість, щирість)
17. ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі)
18. чуйність (дбайливість)

Інтерпретація результатів тесту: аналізуючи ієрархію цінностей, слід звернути увагу на їх угруповання випробуваним у змістовні блоки по різних підставах. Так, наприклад, виділяються "конкретні" і "абстрактні" цінності, цінності професійної самореалізації й особистого життя і т. д. Інструментальні цінності можуть групуватися в етичні цінності, цінності спілкування, цінності справи; індивідуалістичні і конформістські цінності, альтруїстичні цінності; цінності самоствердження і цінності прийняття інших і т. д. Це далеко не всі можливості суб'єктивного структурування системи ціннісних орієнтацій. Психолог повинен спробувати вловити індивідуальну закономірність. Якщо не вдається виявити жодної закономірності, можна припустити несформованість у респондента системи цінностей або навіть нещирість відповідей.

Додаток І

Методика «Соціальна сміливість» Р. Кеттелла

Дана методика є фрагментом методики багатофакторного дослідження особистості Р. Кеттелла (фактор Я).

Текст опитувальника

1. При спілкуванні з людьми я:

а) з готовністю вступаю в розмову;

б) щось середнє;

в) віддаю перевагу спокійно залишатися осторонь.

2. Я відчуваю себе трохи не по собі, якщо несподівано опиняюся в центрі уваги групи людей:

а) так;

б) щось середнє;

в) немає.

3. Я завжди радий опинитися серед людей, наприклад в гостях, на танцях, на який-небудь колективної зустрічі:

а) так;

б) щось середнє;

в) немає.

4. Зазвичай я мовчу в присутності старших за віком, досвідом і положенню:

а) так;

б) щось середнє;

в) немає.

5. Мені важко говорити чи декламувати перед великою групою людей: а) так;

б) щось середнє;

в) немає.

6. Хвилювання перед виступом в присутності багатьох людей я відчував:

а) досить часто;

б) іноді;

в) майже ніколи.

7. Коли я перебуваю у великій групі людей, то я волію мовчати і надаю слово іншим:

а) так;

б) щось середнє;

в) немає.

8. Мені легко вступити в контакт з людьми під час різних громадських заходів:

а) вірно;

б) не впевнений;

в) невірно.

9. Коли потрібне трохи дипломатії та вміння переконати людей що-небудь зробити, про це зазвичай просять мене:

а) вірно;

б) не впевнений;

в) невірно.

10. Я вважаю себе відкритим товариською людиною:

а) так;

б) щось середнє;

в) немає.

11. У спілкуванні я:

а) вільно проявляю свої почуття;

б) щось середнє;

в) тримаю свої переживання «про себе».

12. Мені не дуже подобається, коли дивляться, як я працюю:

а) так;

б) щось середнє;

в) немає.

13. Я належу до типу енергійних людей, які завжди зайняті:

а) так;

б) не впевнений;

в) немає.

Обробка даних опитування. За відповіді «а» і «в» нараховується по 2 бали, за відповідь «б» - 1 бал. Враховуються відповіді «так» по пунктах 1,2,4,6,8,10,12,13 і відповіді «ні» по пунктах 3, 5, 7, 9, I. Вираховується загальна сума балів.

Висновки. Чим вище набрана сума балів, тим більш виражена соціальна сміливість.

Додаток Ї

Навчальна робоча програма курсу

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Факультет іноземної філології
Кафедра іноземних мов

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної роботи _____ О. А. Кузнецова

27 серпня 2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІНТЕРАКТИВНИЙ КУРС ІНОЗЕМНОЇ МОВИ (АНГЛІЙСЬКА)

Ступінь «бакалавр»
Галузь знань: 0203 Гуманітарні науки
Напрям підготовки: 014 «Середня освіта» (Англійська мова та друга іноземна мова), 035.04 Філологія (Германські мови та літератури переклад включно) Переклад, 035.04 Філологія (Германські мови та літератури переклад включно) Прикладна лінгвістика, 035.04 Філологія (Германські мови та літератури переклад включно) Мова і література (англійська)
Факультет іноземної філології

2019 – 2020 навчальний рік

Розробник: Тіщенко Анастасія Валеріївна, викладач кафедри іноземних мов_____(Тіщенко А.В.)

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри іноземних мов

Протокол № 1 від «27» серпня 2019 р.

Завідувач кафедри _____ (Дем'яненко О.Є.)

«27» серпня 2019 р.

Опис навчальної дисципліни

<table>
<tr><td rowspan="2">Найменування показників</td><td rowspan="2">Галузь знань, ступінь освіти</td><td colspan="2">Характеристика навчальної дисципліни</td></tr>
<tr><td colspan="2">денна форма навчання</td></tr>
<tr><td rowspan="3">Кількість кредитів – 5</td><td>Галузь знань</td><td colspan="2" rowspan="3">Варіативна</td></tr>
<tr><td>Спеціальність
014 «Середня освіта» (Англійська мова та друга іноземна мова), 035.04 Філологія (Германські мови та літератури переклад включно) Переклад, 035.04 Філологія (Германські мови та літератури переклад включно) Прикладна лінгвістика, 035.04 Філологія (Германські мови та літератури переклад включно) Мова і література (англійська)</td></tr>
<tr><td rowspan="4"></td></tr>
<tr><td rowspan="3">Індивідуальне науково-дослідне завдання (підготовка доповіді/творчого завдання)</td><td colspan="2">Рік підготовки:</td></tr>
<tr><td colspan="2">1, 3-й</td></tr>
<tr><td colspan="2">Семестр</td></tr>
<tr><td>Загальна кількість годин – 150 год.</td><td>1</td><td></td></tr>
<tr><td rowspan="6">Тижневих годин для денної форми навчання:
аудиторних – 4 год.;
самостійної роботи студента – 8 год.</td><td rowspan="6">Ступінь бакалавра</td><td colspan="2">Практичні, семінарські</td></tr>
<tr><td>50 год.</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">Самостійна робота</td></tr>
<tr><td>100 год.</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">Вид контролю:</td></tr>
<tr><td>залік</td><td></td></tr>
</table>

Мова навчання – англійська.

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання – *150 год.: 50 год. – аудиторні заняття, 100год. – самостійна робота (33% ~ 67%).*

1.Мета, завдання навчальної дисципліни та результати навчання

Інтерактивний курс іноземної мови у поєднанні з іншими практичними та теоретичними курсами, введений до варіативної/інваріантної частини вузівської програми підготовки студентів-бакалаврів за спеціальностями: 014 «Середня освіта» (Англійська мова та друга іноземна мова), 035.04 Філологія (Германські мови та літератури переклад включно) Переклад, 035.04 Філологія (Германські мови та літератури переклад включно) Прикладна лінгвістика, 035.04 Філологія (Германські мови та літератури переклад включно) Мова і література (англійська).

Мета курсу: іншомовна комунікативна грамотність майбутнього фахівця, яка передбачає знання загальних законів спілкування, організації засобів мовного коду, категорій зовнішніх впливів на спілкування, виявлення успішних мовленнєвих моделей взаємодії, ототожнення національно-культурної специфіки мовленнєвого спілкування .

Завдання курсу: оволодіння національно-специфічними моделями поведінки з використанням комунікативної техніки, прийнятої в країнах мова якої вивчається; оволодіння знаннями лексичних одиниць, пов'язаних з соціально-культурної семантикою, і вміннями застосовувати їх у ситуаціях міжкультурного спілкування; оволодіння знаннями мовних особливостей соціальних верств, представників різних поколінь, статі, громадських груп, діалектів (фонові знання реалій, предметні знання); оволодіння знаннями історико-культурного, країнознавчого та етнокультурного фону (звичаї, традиції); оволодіння SMART- технологіями та спеціальним програмним забезпеченням (інструментарієм) для дистанційного навчання та комунікації.

Передумови для вивчення дисципліни: шкільний курс іноземної мови, іноземна мова, іноземна мова за професійним спрямуванням, країнознавство, культурологія.

Навчальна дисципліна складається з *5 кредитів.*

Очікувані результати навчання:

Чинна програма курсу характеризується оволодіннями **такими *вміннями:***

в аудіюванні: вміння розуміти лінійну фактичну інформацію, що стосується

загальних повсякденних тем, розрізняючи як основний зміст, так і специфічні деталі; розуміти значну частину багатьох телевізійних програм на теми особистих інтересів, таких як інтерв’ю, короткі лекції, новини, якщо мовлення відносно повільне й чітке; здогадуватись про значення незнайомих слів на теми, пов’язані з їхніми сферами діяльності та інтересами;

у читанні: вміння розуміти опис подій, почуттів та побажань в особистих листах на рівні, достатньому для регулярного листування; переглянути значні за обсягом тексти з метою отримання необхідної інформації, зібрати інформацію з різних частин тексту або різних текстів з метою виконання поставленого завдання;

у говорінні: для діалогічного мовлення характерними є вміння вільного спілкування

на відомі теми, пов’язані із інтересами учнів; без підготовки ініціювати бесіду на знайомі теми; викласти свою точку зору, виступаючи в дебатах; брати участь в офіційній

дискусії на відомі теми, під час якої відбувається обмін фактичною інформацією, даються інструкції, обговорюється розв'язання життєвих проблем;

для монологічного мовлення визначені вміння логічно висловлюватись на знайому тему в межах своєї сфери діяльності, досить зрозуміло та без утруднень для слухачів протягом майже всього періоду мовлення;

В результаті вивчення курсу здобувач освітнього ступеня «бакалавр» повинен набути наступні ***компетенції***:

І. Загальнопредметні: вміє застосовувати досягнення національної та світової культури у вирішенні власних професійних та життєвих завдань; володіє розвиненою культурою мислення, умінням ясно й логічно висловлювати свої думки; володіє навичками наукової організації праці; розвиває навички самостійного опанування нових знань; уміє працювати з довідковою літературою, різнотипними словниками, електронними базами даних, системами інформаційного пошуку.

ІІ. Фахові: вміє застосовувати знання з граматики, лексикології, стилістики для здійснення іншомовної комунікації; володіти і оперувати термінологічним апаратом теорії мовної комунікації; орієнтуватися в сучасних підходах до вивчення і аналізу мовних явищ; вміти застосовувати набір дослідницьких інструментів для аналізу мовної картини світу, мовленнєвої ситуації; володіти базовими навичками міжкультурної комунікації; застосовувати методи і прийоми самостійного розв'язання комунікативних завдань у професійній діяльності.

1. Програма навчальної дисципліни

Кредит 1. ***Англійська мова відкриває світ без кордонів.***
Тема 1. Історія англійської мови.
Тема 2. Англійська мова сучасності:тенденції та перспективи.
Тема 3. Світові стандарти англійської мови.
Тема 4. Мова жестів у різних країнах світу.
Тема 5. Встановлення контакту зі співрозмовником.

Кредит 2. ***Варіанти англійської мови.***
*Тема 6***.** Стереотипність суспільства Британії: монархія, історія, культура.
Тема 7. Стереотипність суспільства США: історія, культура.
Тема 8. Етноспецифічні аспекти англійської мови.
Тема 9. Особливості британського варіанту англійської мови.
Тема 10. Особливості американського варіанту англійської мови.

Кредит 3. ***Загальні засади мовної комунікації***
Тема 11. Історія вивчення мовленнєвої діяльності.
Тема 12. Етапи становлення і розвитку теорії мовної комунікації.
Тема 13. Елементарні компоненти і засоби комунікації.
Тема 14. Роль спілкування у сучасному світі.
*Тема 15***.** Сучасні тенденції спілкування.

Кредит 4. ***Теорія іншомовної комунікативної культури***
Тема 16. Комунікативна культура.

Тема 17. Міжкультурна комунікація.
Тема 18. Структура мовної особистості як учасника комунікативного процесу
Тема 19. Іншомовна комунікативна культура.
Тема 20. Бар'єри іншомовної комунікації.

Кредит 5. ***Сучасні інноваційні способи комунікації.***
Тема 21. Роль комунікації в інформаційному суспільстві.
Тема 22. Використання SMART-технологій для комунікації.
Тема 23. Кібер англійська. Сучасні тенденції електронного спілкування.
Тема 24. SMART-технології в освіті.
Тема 25. SMART-інструментарій у навчальному процесі.

3. Структура навчальної дисципліни

Денна форма навчання

Назви кредитів і тем	Кількість годин					
	усього	у тому числі				
				аб	он	р
1	2					
Кредит 1. ***Англійська мова відкриває світ без кордонів.***						
Тема 1. Історія англійської мови.	6					
Тема 2. Англійська мова сучасності:тенденції та перспективи.	6					
Тема 3. Світові стандарти англійської мови.	6					
Тема 4. Мова жестів у різних країнах світу.	6					
Тема 5. Встановлення контакту зі співрозмовником.	6					
Усього:	**50**		**0**			**0**
Кредит 2. ***Варіанти англійської мови.***						
*Тема 6***.** Стереотипність суспільства Британії: монархія, історія, культура.	6					
Тема 7. Стереотипність суспільства США: історія, культура.	6					
Тема 8. Етноспецифічні аспекти англійської мови.	6					
Тема 9. Особливості британського варіанту англійської мови.	6					
Тема 10. Особливості американського варіанту англійської мови.	6					
Усього:	**30**		**0**			**0**
Кредит 3. ***Загальні засади мовної комунікації***						
Тема 11. Історія вивчення мовленнєвої діяльності.	6					
Тема 12. Етапи становлення і розвитку теорії мовної комунікації.	6					

Тема 13. Елементарні компоненти і засоби комунікації.	6					
Тема 14. Роль спілкування у сучасному світі.	6					
*Тема 15***.** Сучасні тенденції спілкування.	6					
Усього:	**30**		**0**			**0**
Кредит 4. ***Теорія іншомовної комунікативної культури***						
Тема 16. Комунікативна культура.	6					
Тема 17. Міжкультурна комунікація.	6					
Тема 18. Структура мовної особистості як учасника комунікативного процесу	6					
Тема 19. Іншомовна комунікативна культура.	6					
Тема 20. Бар'єри іншомовної комунікації.	6					
Усього:	**30**		**0**			**0**
Кредит 5. ***Сучасні інноваційні способи комунікації.***						
Тема 21. Роль комунікації в інформаційному суспільстві.	6					
Тема 22. Використання SMART-технологій для комунікації.	6					
Тема 23. Кібер англійська. Сучасні тенденції електронного спілкування.	6					
Тема 24. SMART-технології в освіті.	6					
Тема 25. SMART-інструментарій у навчальному процесі.	6					
Усього:	**30**		**0**			**0**
Усього годин:	***150***		***0***			***00***

4.Теми практичних занять

Денна форма навчання

№ з/п	**Назва теми**	**Кількість Годин**
Кредит 1. ***Англійська мова відкриває світ без кордонів.***		
1	Історія англійської мови.	2
2	Англійська мова сучасності:тенденції та перспективи.	2
3	Світові стандарти англійської мови.	2
4	Мова жестів у різних країнах світу.	2
5	Встановлення контакту зі співрозмовником.	2
Кредит 2. ***Варіанти англійської мови.***		
6	Стереотипність суспільства Британії: монархія, історія, культура.	2
7	Стереотипність суспільства США: історія, культура.	2

8	Етноспецифічні аспекти англійської мови.	2
9	Особливості британського варіанту англійської мови.	2
10	Особливості американського варіанту англійської мови.	2
Кредит 3. ***Загальні засади мовної комунікації***		
11	Історія вивчення мовленнєвої діяльності.	2
12	Етапи становлення і розвитку теорії мовної комунікації.	2
13	Елементарні компоненти і засоби комунікації.	2
14	Роль спілкування у сучасному світі.	2
15	Сучасні тенденції спілкування.	2
Кредит 4. ***Теорія іншомовної комунікативної культури***		
16	Комунікативна культура.	2
17	Міжкультурна комунікація.	2
18	Структура мовної особистості як учасника комунікативного процесу	2
19	Іншомовна комунікативна культура.	2
20	Бар'єри іншомовної комунікації.	2
Кредит 5. ***Сучасні інноваційні способи комунікації.***		
21	Роль комунікації в інформаційному суспільстві.	2
22	Використання SMART-технологій для комунікації.	2
23	Кібер англійська. Сучасні тенденції електронного спілкування.	2
24	SMART-технології в освіті.	2
25	SMART-інструментарій у навчальному процесі.	2
	Разом:	**50**

5. Самостійна робота

Денна форма навчання

/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. ***Англійська мова відкриває світ без кордонів.***		
	Складіть список речей, які тобі потрібно зробити, щоб просунутися по кар'єрній дробині. Обговоріть ваші ідеї у групі.	4
	Напишіть есе про те, чи слід дозволяти робітникам користуватися соціальними мережами під час робочого дня.	4
	Напишіть автобіографію (CV) – документ, необхідний для	4

	прийому на роботу	
	Вікторина з теми кредиту	4
	Узагальнення навчального матеріалу з теми кредиту (Скорайбінг)	4
	Усього:	**20**
	Кредит 2. ***Варіанти англійської мови.***	
	Project: Communication and its problems.	4
	Writing project: History of English language.	4
	Project: essay ‘My hobby’ (використання різних стилів англійської мови з урахуванням її діалектів)	4
	Survey: Problems of young people. Виконання граматичних вправ.	4
0	Internet study: Modern technologies for learning English. Виконання граматичних вправ.	4
	Усього:	**20**
	Кредит 3. ***Загальні засади мовної комунікації***	
1	Writing project: essay ‘Advice to foreigners coming to live and work in Ukraine.’ Виконання граматичних вправ.	4
2	Підготовка звіту з виконання особистої навчальної стратегії. Виконання граматичних вправ.	4
3	Report preparation: ‘Using computers for studies.’ Виконання граматичних вправ.	4
4	Writing project: essay "How to be "green"."Виконання граматичних вправ.	4
5	Internet study: ‘Struggling with procrastination.’ Виконання граматичних вправ.	4
	Усього:	**20**
	Кредит 4. ***Теорія іншомовної комунікативної культури***	
6	Art language (*РАФТ (RAFT) технологія)* Виконання граматичних вправ.	4
7	Christmas language quest. Виконання граматичних вправ.	4
8	Healthy food language (Дошка «Think-Tac-Toe Choice») Виконання граматичних вправ.	4
9	Ukraine and the World language quest	4
8	Вивчення термінології за кредиту	4
	Усього:	**20**
	Кредит 5. ***Сучасні інноваційні способи комунікації.***	
1	The Internet influence.(Скрайбинг)	4
2	Smart-education. Виконання граматичних вправ.	4
3	Smart-house.	4
4	Smart society.	4
	Characteristics of Gadgets. Виконання граматичних вправ.	4

5		
	Усього:	**20**
	Разом	**100**

6. Індивідуальне науково-дослідне завдання

Індивідуальне науково-дослідне завдання складається з двох напрямів:

I – підготовка та захист контрольної роботи (для студентів ЗФН);

II – підготовка доповіді/реферату (для студентів ДФН).

Основне завдання цього виду діяльності – систематизація, закріплення і розширення теоретичних і практичних знань з дисципліни *«Інтерактивний курс іноземної мови».* ІНДЗ дозволяє студентам опанувати необхідні практичні навички при вирішенні конкретних практичних завдань, розвитку навичок самостійної роботи й оволодіння методикою ведення наукових досліджень, пов'язаних з темою ІНДЗ. Метою виконання ІНДЗ є: закріплення, поглиблення і узагальнення знань, отриманих студентами під час набуття теоретичних і практичних навичок, їх використання в процесі вивчення дисципліни. ІНДЗ студенти виконують самостійно протягом вивчення дисципліни з одержанням консультацій викладача дисципліни відповідно до графіка навчального процесу.

Загальні вимоги до виконання індивідуального завдання:

1) самостійність виконання;
2) логічність та послідовність викладення матеріалу;
3) повнота та глибина розкриття теми, проблемної ситуації;
4) наявність візуального супроводу (фото, відео, картини, карти, таблиці, малюнки тощо);
5) кількість використаних джерел;
6) відображення практичного досвіду;
7) обґрунтованість висновків;
8) якість оформлення;
9) презентація та захист індивідуального науково-дослідного завдання.

7. Форми роботи та критерії оцінювання

Рейтинговий контроль знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою:

Шкала оцінювання: національна та ECTS

ОЦІНКА ЄКТС	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано

Форми поточного та підсумкового контролю. Комплексна діагностика знань, умінь і навичок студентів із дисципліни здійснюється на основі результатів проведення поточного й підсумкового контролю знань (КР). Поточне оцінювання (індивідуальне, групове і фронтальне опитування, самостійна робота, самоконтроль). Завданням поточного контролю є систематична перевірка розуміння та засвоєння програмового

матеріалу, виконання практичних, лабораторних робіт, уміння самостійно опрацьовувати тексти, складання конспекту рекомендованої літератури, написання і захист реферату, здатності публічно чи письмово представляти певний матеріал.

Завданням підсумкового контролю (КР, залік/екзамен) є перевірка глибини засвоєння студентом програмового матеріалу кредиту.

8.Критерії оцінювання відповідей на практичних заняттях.

Студенту виставляється *відмінно*, якщо:

- Студент розуміє тривале мовлення, яке може містити певну кількість незнайомих слів, про значення яких можна здогадатися. Вміє знаходити в інформаційних текстах з незнайомим матеріалом необхідну інформацію, надану в вигляді оціночних суджень, опису, аргументації.
- Студент вміє читати тексти, аналізує їх і робить власні висновки, розуміє логічні зв'язки в рамках тексту та між його окремими частинами.
- Студент вміє без підготовки висловлюватися і вести бесіду в межах вивчених тем, використовує граматичні структури і лексичні одиниці у відповідності з комунікативним завданням, не допускає фонематичних помилок.
- Студент вміє написати повідомлення, правильно використовуючи лексичні одиниці в рамках тем, пов'язаних з повсякденним життям. надаються при наявності несуттєвих орфографічних, які не порушують акту комунікації (британський або американський варіанти орфографії, орфографічні помилки в географічних назвах тощо).

Студенту виставляється *дуже добре*, якщо:

- Студент розуміє основний зміст мовлення, яке може містити певну кількість незнайомих слів, про значення яких можна здогадатися, а також сприймає основний зміст повідомлень та фактичну інформацію, надану у повідомленні.
- Студент вміє читати з повним розумінням тексти, використовуючи словник, знаходити потрібну інформацію, аналізувати її та робити відповідні висновки.
- Студент вміє зв'язно висловлюватися відповідно до навчальної ситуації, малюнка, робити повідомлення з теми, простими реченнями передавати зміст прочитаного, почутого або побаченого, підтримувати бесіду, ставити запитання та відповідати на них.
- Студент вміє без використання опори написати повідомлення за вивченою темою, зробитинотатки, допускаючи ряд помилок при використанні лексичних одиниць. Допущені помилки непорушують сприйняття тексту у роботі вжито ідіоматичні звороти, з'єднувальні кліше,різноманітність структур, моделей тощо.

Студенту виставляється *добре,* якщо:

- Студент розуміє основний зміст поданих у нормальному темпі текстів, побудованих на вивченому мовному матеріалі, які містять певну кількість незнайомих слів, про значення яких можна здогадатися, сприймає більшу частину необхідної інформації, надану в вигляді оціночних суджень, опису, аргументації.
- Студент вміє читати з повним розумінням і тексти, які містять певну кількість незнайомих слів, про значення яких можна здогадатися; уміє знаходити потрібну інформацію в текстах інформативного характеру.
- Студент упевнено розпочинає, підтримує, відновлює та закінчує розмову у відповідності з мовленнєвою ситуацією. Всі звуки в потоці мовлення вимовляються правильно.
- Студент вміє написати коротке повідомлення за вивченою темою за зразком у відповідності до заданої комунікативної ситуації, допускаючи при цьому ряд помилок

при використанні вивчених граматичних структур. Допущені помилки не порушують сприйняття тексту у роботі вжито ідіоматичні звороти, з'єднувальні кліше, різноманітність структур, моделей тощо.

Студенту виставляється *достатньо*, якщо:

- Студент розуміє основний зміст поданих у нормальному темпі текстів, побудованих на вивченому мовному матеріалі.
- Студент вміє читати вголос і про себе з розумінням основного змісту тексти, які можуть містити певну кількість незнайомих слів, про значення яких можна здогадатися. Уміє частково знаходити необхідну інформацію у вигляді оціночних суджень, опису за умови, що в текстах використовується знайомий мовний матеріал.
- Студент вміє в основному логічно розпочинати та підтримувати бесіду, при цьому використовуючи обмежений словниковий запас та елементарні граматичні структури. На запит співрозмовника дає елементарну оціночну інформацію, відображаючи власну точку зору.
- Студент вміє написати за зразком, проте використовує обмежений запас лексики та граматичних структур, допускаючи помилки, які не утруднюють розуміння тексту

Студенту виставляється *задовільно*, якщо:

- Студент розуміє загальний зміст поданих у адаптованому темпі текстів, побудованих на вивченому мовному матеріалі.
- Студент вміє читати вголос і про себе з розумінням основного змісту тексти, які містять лише знайому лексику. Уміє частково знаходити необхідну інформацію у вигляді фактів.
- Студент вміє в основному логічно підтримувати бесіду, використовуючи обмежений словниковий запас та елементарні граматичні структури. На запит співрозмовника дає елементарну оціночну інформацію, загалом відображаючи власну точку зору.
- Студент вміє написати за зразком, проте використовує обмежений запас лексики та граматичних структур, допускаючи помилки, які утруднюють розуміння тексту

Оцінка *за виконання індивідуального науково-дослідного завдання, завдань самостійної роботи* виставляється з урахуванням таких параметрів:

Для одержання оцінки «відмінно» студент повинен:

- укластися у встановлений термін підготовки відповіді;
- викладати теоретичний матеріал чітко, коротко, пов'язано й обґрунтовано;
- уміти оперативно розібратися в запропонованій ситуації, грамотно оцінити її й обґрунтувати ухвалене рішення;
- упевнено відповідати на запитання викладача й без зауважень із їх боку;

Для одержання оцінки «добре» студент повинен:

- викладати теоретичний матеріал обґрунтовано й складно;
- укластися у встановлений термін підготовки відповіді;
- не утруднятися у виборі рішення при аналізі запропонованої ситуації;
- уміти обґрунтувати ухвалене рішення;
- добре відповідати на запитання викладача.

Для одержання оцінки «задовільно» студент повинен:

- викладати теоретичний матеріал у доступній для розуміння формі;
- розібратися в запропонованій ситуації й розробити пропозиції щодо вирішення;

- позитивно відповідати на запитання викладача;
- допускаються недостатньо впевнені й чіткі відповіді, але вони повинні бути, власне кажучи, правильні.

Оцінку «незадовільно» одержують студенти, відповіді яких можуть бути оцінені нижче вимог, сформульованих у пункті 3.

Кількість балів у кінці **семестру** повинна складати від *200 до 500 балів (за 5 кредитів),* тобто сума балів за виконання усіх завдань.

Відповідний **розподіл балів, які отримують студенти** за 5 крд.

Поточне оцінювання та самостійна робота															**Р**	**Нак опичувальні бали/сума**
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**	**12**	**13**	**14**	**15**	0	500/100*
		6		6	6		6		6			6		6		
16	**17**	**18**	**19**	**20**	**21**	**22**	**23**	**24**	**25**							
		6		6			6		6							

***Примітка.** Коефіцієнт для іспиту – 0,6. Іспит оцінюється в 40 б.

9. Засоби дігностики

Засобами діагностики та методами демонстрування результатів навчання є: завдання до практичних занять, завдання для самостійної та індивідуальної роботи (зокрема есе, реферати), презентації результатів досліджень, тестові завдання, контрольні роботи.

10. Методи навчання

Усний виклад матеріалу: наукова розповідь, спрямована на аналіз фактичного матеріалу; пояснення − вербальний метод навчання, за допомогою якого розкривається сутність певного явища, закону, процесу; проблемне навчання, робота з підручником та додатковими джерелами, спостереження над усним мовленням, спостереження над мовним матеріалом, порівняльний аналіз, виразне читання текстів; ілюстрація − метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у їх символічному зображенні (малюнки, схеми, графіки та ін.).

11. Рекомендована література

Базова

1. Бігич О., Бориско Н., Борецька Г. та ін. (за загальн. ред. Ніколаєвої С.) (2013) Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика. *Підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів.* К. Ленвіт, 590 с.

2. Черноватий Л., &Карабан В., &Ковальчук Н., &Набокова І., &Пчеліна С., &Рябих М. (2006) Практичний курс англійської мови. *Підручник для студентів другого курсу вищих закладів освіти (філологічні спеціальності та спеціальність «Переклад»).* Вінниця, 520 с.

3. Кирсанова С. (1991) *Обсуждаем прочитанное. Пособие по домашнему чтению на английском языке*. М.Высшая школа. 127 с.

Допоміжна:

1. Каушанская В. (2006) Грамматика английского язика. *Пособие для студентов пед. институтов и ун-тов*. М.

2. Корунець І. (2003) *Теорія і практика перекладу*. Вінниця. НОВА КНИГА

3. Ніколаєва С., Соловей М., Головач Ю. та ін. (2001) *Програма з англійської мови для університетів/інститутів (п'ятирічний курс навчання)*. К. Київ. держ. лінгв. ун-т.

4. Новикова И., Петрова Н., Давиденко Т. (2002) *Практикум к курсу английского языка: 4 курс*. М.Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 160 с.

5. Практический курс английского языка. 3 курс. (1999) *Учеб. для пед. вузов по спец. «Иностранные языки» (*ред. В.Д. Аракина). 4-е изд., перераб. и доп. М. Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 432 с.

6. Ребрій О.В. (2000) *Перекладацький скоропис.* Вінниця: Поділля.

7. Балла М. (1996) *Англо-український словник (в 2-х томах).*

8. Баранцев К. (2015) *Англо-український фразеологічний словник*.

9. *Dictum Factum Practical University Grammar* (2005) L. Chernovaty, V. Karaban (eds.). Vinnytsya: Nova Knyha.

10. J.C. Wells (2000) *Pronunciation Dictionary.* Longman

11. *Longman Dictionary of Contemporary English* (2003) Longman

12. *New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language*. (1993) School. Home and Office Edition / 230.000 Entries. 1.248 Pages. Lexicon Publications, Inc. Danbury, CT.

Електронні ресурси:

https://coreapp.ai/app/teach/course/602b9a7fcabac5535a8b5d85
https://learnenglish.britishcouncil.org/skills/speaking
https://www.bbc.co.uk/learningenglish/english/course/lower-intermediate/unit-1/
https://www.study.ru/test
https://biglang.com/english-lesson1/
http://enative.narod.ru/practice/reading/topics.htm

Додаток Й

КОМУНІКАТИВНІ СИТУАЦІЇ

Додаток Й.1

Вправа

«Відверта розмова»

Мета: *Вправа дозволяє учасникам об'єктивно оцінити свої комунікативні навички, отримати масштабний зворотний зв'язок від групи, краще пізнати один одного.*

Час: 15-20 хвилин

Розмір групи: 8-30 чоловік

Хід вправи:

Скажіть учасникам тренінгу: «Ми разом вже досить тривалий термін, і це дало нам можливість пізнати один одного і проявити свої комунікативні навички. Для людини, на мій погляд, характерна цікавість: "А як мене сприймають інші?" Так як всі ми учасники тренінгу і розбираємо ~~ми~~ блок комунікації, то і питання, яке ~~ми~~ обговоримо: "Який я у відносинах з іншими?"

Етап № 1:

На аркуші формату А4 кожен пише свої позитивні і негативні якості, які у нього проявляються в комунікаціях.

3 хвилини на виконання.

Отже, перед кожним - його бачення самого себе. Скажімо так: комунікативний автопортрет. Другий етап вправи дозволить порівняти власне уявлення про себе з тим, як ми виглядаємо в очах інших.

Етап № 2:

Візьміть кожен ще по одному чистому аркушу. Його ви прикріпіть за допомогою шпильки на спині. Цей лист заповнюватимуть ваші товариші.

Якщо ви хочете, щоб вам писали тільки компліменти - малюйте в кутку листа сонечко.

Якщо хочете почути критику - малюйте блискавку і хмару.

Якщо вам цікаво дізнатися про себе і те, і інше - малюйте знаки питання.

Тепер попросіть товаришів закріпити на спині чисті аркуші, а на грудях листи самооцінки.

Готово? Ми починаємо! Можете вільно пересуватися по аудиторії, читати листи самооцінки, реагувати, писати коментарі.

Закінчуйте тоді, коли ви побачите, що більшість зустрічей вже відбулася і вправа втрачає ритм.

Підбиття підсумків:

Сісти в коло, зараз всі можуть прочитати матеріал, що накопичився на їхнії аркушах «за спиною»; тренер пропонує охочим поділитися своїми спостереженнями.

Додаток Й.2

Вправа
«Асоціації»

Опис вправи.

1. Кожен учасник придумує два слова, які не мають прямого логічного зв'язку між собою, і озвучує їх. Сусід, який сидить праворуч, формулює логічно правильну пропозицію, що погоджує їх. Припустимо, названі слова «кухоль» і «лопата». Пропозиція може виглядати, наприклад, так: «Шукач скарбів взяв лопату і почав розкопувати курган, але знайшов там тільки розбитий кухоль».

2. Учасникам демонструють два предмети і просять збудувати асоціативний ланцюжок між ними - підібрати такі слова, які були б попарно логічно пов'язані між собою, а все разом пов'язували б ці предмети.

3. Учасникам називають два поняття і демонструють який-небудь предмет. Спочатку їх просять побудувати асоціативні ланцюжки, що зв'язують кожне з цих понять з продемонстрованим предметом, а потім ще одну, яка б пов'язала ці поняття між собою безпосередньо. Таким чином, вибудовується свого роду асоціативний трикутник, в якому все пов'язано з усім.

Вправа зазвичай виконується в підгрупах по 3-5 осіб.

Час роботи - 4-5 хв. на кожне завдання.

Потім учасники озвучують отримані у них асоціативні ланцюжки. (Наприклад: «творчість-спілкування-банка пепсі»; «творчість-активність-кофеїн-тонізуючий напій-пепсі»; «спілкування - дозвілля - застілля - пепсі»; «творчість -театр - трупа - колектив-спілкування».)

Психологічний зміст вправи. «Інтелектуальна розминка», тренування уміння об'єднувати зовні мало пов'язані між собою речі, шукати несподівані аналогії; тренування асоціативного мислення, пошук несподіваних взаємозв'язків предметів, явищ.

Обговорення. Які варіанти запам'яталися, здалися найбільш цікавими? У яких життєвих ситуаціях важливо вміти знаходити асоціацію між різними словами, предметами, явищами?

Додаток Й.3

Вправа

«Річка з алігаторами»

Цілі: оцінити термінальні (життєві: любов, щастя, безпека, успіх, мудрість, комфорт та ін.) та інструментальні (використовувані для досягнення бажаного особистісні риси) цінності учасників і продемонструвати, яким чином вони обумовлюють поведінку і міжособистісні відносини.

Порядок проведення.

1. Створення групи. Розділити навчальну групу на кілька підгруп по 5 - 7 осіб.

2. Читання ситуації (2 хв). «Жінка Анна була закохана в чоловіка на ім'я Григорій. Вони жили на протилежних берегах річки. У річці, що розділяє закоханих, мешкали голодні алігатори. Одного разу Анна захотіла перебратися через річку, щоб потрапити до Григорія, але виявилося, що міст змило під час сильної повені, яка сталася тижнем раніше. Анна звернулася до човняра Сергія, щоб він перевіз її на той берег. Той погодився, але з умовою, що перед відплиттям Анна віддасться йому. Вона з обуренням відмовилася і поскаржилася до свого друга Івана. Але Іван не захотів втручатися. Анна зрозуміла, що їй залишається погодитися на умови Сергія. Отримавши бажане, човняр виконав свою обіцянку і доставив Анну на інший берег, в обійми закоханого Григорія. Жінка зізналася у своєму вчинку, скоєному в надії перебратися через річку, але Григорій з обуренням і презирством покинув кохану. Зневірена, з розбитим серцем, Анна поділилася своїм горем із Степаном. Пожалівши нещасну, Степан розшукав Григорія і жорстоко побив його. Анна зраділа, що Григорій отримав по заслугах, і на заході люди чули, як вона глузує з Григорія».

3. Самостійне ранжування (3 - 4 хв). Після того, як історія буде прочитана, учасники самостійно ранжирують п'ять персонажів, представлених в оповіданні, починаючи з того, як вони розцінюють найнеприємнішого, і закінчуючи найменш неприємним. Крім того, необхідно коротко обґрунтувати свій вибір.

Бланк для індивідуального ранжирування (Анна, Григорій, Сергій, Іван, Степан)

3583

Порядок	Ім’я	Обгрунтування
1й (найгірший)		
2й		
3й		
4й		
5й		

4. Обговорення. Після закінчення роботи учасники обмінюються думками (15 - 20 хв).

5. Прийняття групового рішення. В результаті обміну думками група виробляє консенсус або знаходить компроміс. Кожен намагається довести свою думку до інших і вислуховує чужі позиції і точки зору. Такі стратегії, як пошук середнього арифметичного значення, випадковий вибір порядку ранжирування або прийняття рішення шляхом голосування, не підходять. Перш, ніж прийняти групове рішення, слід обгрунтувати всі точки зору (10 хв).

Бланк для групового ранжирування (Анна, Григорій, Сергій, Іван, Степан)

Порядок	Ім’я	Обгрунтування
1й (найгірший)		
2й		
3й		
4й		
5й		

6. Підбиття підсумків. Учасники вправи по черзі перераховують термінальні й інструментальні цінності, про які йшла мова,, обговорюють моделі поведінки, продемонстровані у процесі обговорення (15 хв).

Додаток Й.4

Групова вправа

«Безлюдний острів»

Цілі: виявлення ключових моментів конфліктної взаємодії; демонстрація стратегій лідерства в групі; навчання групи співпраці.

Процедура проведення. Групі дається наступна вступна інструкція: «Ваш корабель, на якому ви все подорожували, потрапив в шторм і затонув. Всім вам вдалося врятуватися. Ви потрапили на безлюдний острів, життя на якому тривалий час неможлива. На острові немає прісної води, немає їстівних продуктів. У вас є великий аркуш паперу і набір фломастерів. Ви знаєте координати острова. У вас є пляшка, в яку ви можете покласти своє послання.

Необхідно скласти послання, для того щоб членів групи врятували. При створенні послання потрібно враховувати, що воно може потрапити в руки тих, хто не розуміє вашої мови тубільців, так і капітана корабля будь-якого судна, яке проходить повз вас. Після виконання проводиться презентація спільних проектів. Можна обмежити групу в часі, а можна і не обмежувати.

Додаток К

ІГРОВІ ВПРАВИ

Додаток К.1

«Подорож»

Один з учасників гри є ІНОЗЕМЦЕМ, який приїхав до України. Його задача дістатися до місця призначення проходячи через певні комунікативні ситуації. Комунікативними точками є інші учасники гри. Роздаються ролі ТАКСИСТ, ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ, ДВІРНИК, АДМІНІСТРАТОР ГОТЕЛЮ.

Додаток К.2

«Музей»

Група студентів ділиться на дві частини, одна продовж пари презентує музейні експонати, які яскраво представляють культуру України, а друга частина презентує експонати відповідно до культури Америки, Великої Британії. Презентація проходить у взаємодії усіх частин аудиторії, студенти мають задавати питання, щоб мотивувати одногрупників до наведення порівняльних прикладів чи навпаки різних.

Додаток К.3

«Іноземець»

Мета - побачити ситуацію в новому, незвичному ракурсі.

Опис вправи. Уявіть себе в ролі іноземця, який не дуже добре знає російську мову і тому не в змозі зрозуміти алегоричний сенс висловлювань. Всі слова він розуміє буквально: наприклад, почувши «не вішати ніс», уявляє собі повішеного за ніс людини і думає, що це середньовічний спосіб страти. Запропонуйте якомога більше варіантів того, що він може подумати, почувши такі фрази:

"Собі на умі";

«Комар носа не підточить»;

«Метати бісер перед свинями»;

«Сам чорт не брат»;

«Пройшов вогонь, воду і мідні труби»;

«Хто старе згадає, тому око геть»;

«Від суми та від тюрми не зарікайся»;

«Взимку торішнього снігу не випросиш»;

«Будинок був повною чашею»;

«На злодієві і шапка горить».

Вправа виконується в підгрупах по 3-5 чоловік, кожна підгрупа отримує по 3 приказки і придумує якомога більше можливих варіантів їх буквальною трактування.

Додаток Л

Рольова гра
«Розігрування»

Завдання. Розіграйте кожну сценку парами (можна виділити кілька пар на одну сценку). Потім проаналізуйте результати.

Сценка 1. Працівник приходить до директора за викликом. Директор повідомляє йому, що звільняє його за прогули. Працівник же заявляє, що прогулює тому, що є членом партії ЛДРП і його звільняють за політичні переконання і «все про це дізнаються». Мета керівника - звільнити непотрібного працівника, але без зайвих проблем. Мета працівника - домогтися скасування звільнення.

Сценка 2. Працівник приходить до керівника просити про підвищення на посаді. Він вважає, що саме він найкраще підходить на відкриту вакансію. Однак керівник уже пообіцяв цю посаду іншого співробітника, але ще не підписав наказ.

Сценка 3. На фірму з продажу медичного обладнання приходить покупець. Але на фірмі немає необхідного йому устаткування, є аналогічне, ще недостатньо відоме на російському ринку. Завдання менеджера фірми - переконати покупця купити саме це обладнання.

Після переглянутої інсценівки група аналізує і оцінює результат переговорів:

- які маніпуляції були використані;
- які захисту від маніпуляцій застосовувалися;
- чи вийшов перехід учасників ігрового взаємодії на рівень спілкування «дорослий - дорослий».

Ця вправа більш ефективна, якщо інсценування були зняті за допомогою відеокамери.

Додаток М

Вербальна вправа
«Перефразовування»

Мета: відпрацювання вміння передавати суть сказаного своїми словами; розвиток взаємодії учасників тренінгу між собою, введення елемента гри.

Час на виконання завдання: 10-15 хв.

Інструкція. Об'єднаєтеся в чотири команди. Кожна команда повинна згадати який-небудь чотиривірш з відомого вірша. Потрібно перефразувати строфу таким чином, щоб кожне слово в ній передавалося іншим словом або словосполученням. Наприклад, «я» можна перетворити в «автора» або «особа, яку ви бачите перед собою», «дорогу» - в «шлях», «серце» - в «центральний орган кровообігу» і т.п. Потрібно буде записати текст, перефразовує обрану строфу, і потім прочитати його вголос всій групі. Важливо, щоб інші змогли здогадатися, що за вірш було перефразовано.

Наприклад, чотиривірш: «Йде бичок, хитається, зітхає на ходу» і т.д. - буде після виконання завдання виглядати, можливо, так:

«Рухається підліток ссавця чоловічої статі, вібрує тілом і журиться в міру переміщення пішки:" Скоро, ох скоро, жердинка обірветься, і я негайно буду переможений».

За підсумками виконання завдання здійснюються презентація результату в кожній команді і потім вибір презентації «на біс».

Дебрифинг. Тренер за підсумками виконання завдання повинен задати питання: «Яким має бути перефразування, щоб воно найбільш точно передавало суть початкового тексту?» Можна відзначити збіг ритмів, відповідність рівнів «пафосу», близькість синонімів, але головне - необхідність передавати суть сказаного співрозмовником його, а не своїми словами.

Додаток Н

Фрагмент підручника до конспекту заняття з використанням методики Case Study

Додаток Н.1

Case-study background 1

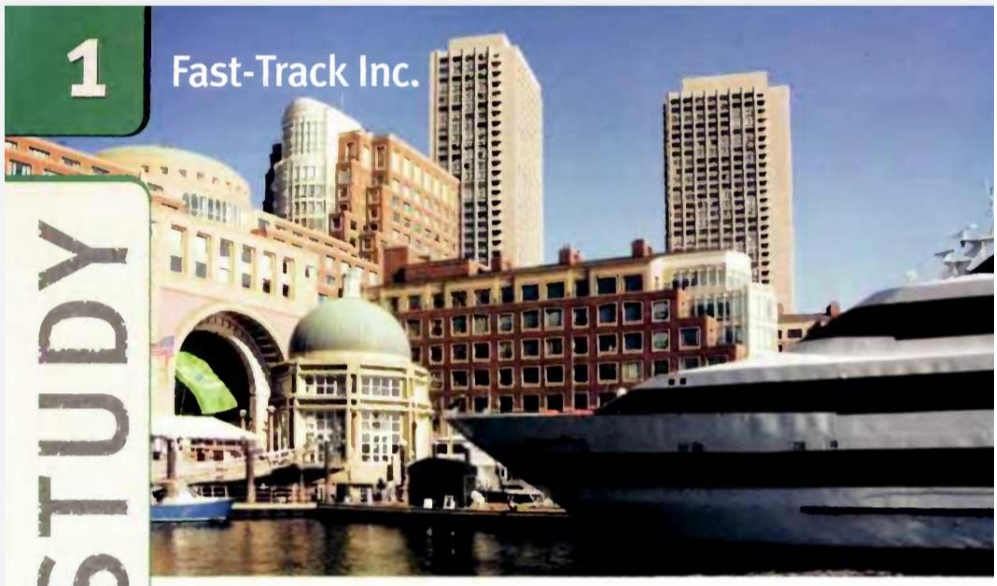

1 Fast-Track Inc.

CASE STUDY

Background

Fast-Track Inc., based in Boston, US, sells corporate training videos and management training courses. Fast-Track is looking for a new Sales Manager for its subsidiary in Warsaw, Poland. Fast-Track advertised the vacancy only inside the company as it believes in offering career opportunities to its staff.

The subsidiary's recent sales results were poor. Sales revenue was 30% below target. The reasons are:

- Sales representatives are not motivated and staff turnover is high.
- The previous manager had no clear strategy for developing sales in the area.
- Very few sales contracts were made.

A new appointment

There are three candidates for the position. They all already work for Fast-Track either in Boston or in Poland. Here is an extract from the job description for the position.

The successful candidate will be responsible for:

- developing sales, achieving results and increasing customer numbers
- managing the sales team so that it is more motivated, dynamic and effective

He/She will be:

- a natural leader
- energetic, confident and outgoing

He/She will have:

- strong sales ability
- organisational and interpersonal skills
- a good academic background and suitable experience
- numeracy skills and the ability to handle administration
- linguistic ability

The position will involve frequent travel throughout the region.

Profiles of the candidates

1.6, 1.7, 1.8 Read the essential information about each candidate on page 13. Then listen to the interview extracts.

12

Додаток Н.2

Case-study background 2

Barbara Szarmach

Polish, aged 30

Education Finished secondary school. Diploma in Marketing.

Experience Has worked for Fast-Track as a sales representative since leaving school. Has a good knowledge of computing.

Achievements Has had the best sales results of the team during the last five years.

Languages Excellent Polish and Russian. English – good vocabulary but not very fluent.

Interviewer's comments Very strong personality. Energeric and confident. Sometimes appeared aggressive during the interview. Will she be a good team player?

Tadeusz Vajda

Polish, aged 52

Education University degree (Engineering)

Experience Wide experience in a variety of industries. Joined Fast-Track five years ago as Regional Manager for the south of Poland.

Achievements Has been fairly successful, increasing sales by 12% over the five-year period.

Languages Fluent Polish and English.

Interviewer's comments Very calm and relaxed, he moves and talks slowly. A hard worker. Not creative but happy to get ideas from the creative members of a team. Current staff think he is practical and reliable.

Task

1. Work in groups. You are members of the interviewing team. Discuss the strengths and weaknesses of each candidate. Decide who to select for the vacant position. Note down the reasons for your choice.
2. Meet as one group. Discuss your choices. Decide who should fill the vacant position.

Eva Rheinberger

German, aged 42

Education University degree (History)

Experience Over 15 years as a sales representative in Germany, the US and Poland. Joined Fast-Track a year ago.

Achievements A good sales record in all her previous jobs. In her first year with Fast-Track her sales results have been satisfactory.

Languages Fluent German, English and Polish.

Interviewer's comments Quiet but knows her own mind. Rather nervous at the interview. Might be good at team building but would probably depend too much on other people. Likes administration. Didn't seem to have many ideas about the future of the company.

Writing

Complete this e-mail from the head of the interviewing team to Liz Steiner, Sales Director of Fast-Track. Write about at least three strengths of the candidate you have chosen. Then explain how these strengths relate to the job description.

Writing file page 133

From: Head, Interviewing team
To: Sales Director
Subject: Appointment: Sales Manager, Central and Eastern Europe

Dear Liz,

We recently interviewed three candidates for this position.

We have decided to appoint ...

I will briefly describe the candidate's strengths and explain the reasons for our decision. ...

Додаток О

База сервісного Smart-інструментарію для освітян

Онлайн конструктори сайтів:

https://wordpress.com/
https://of.ua/
https://ru.weblium.com/
https://ukit.com/ru
http://ru.wix.com
http://www.ucoz.ua/
http://sites.google.com/
http://ru.simplesite.com/

Інструменти візуалізації даних:

Для всіх видів інтерактивних завдань: http://learningapps.org/

Інфографіка: Piktochart - http://piktochart.com/
Venngage http://venngage.com/
Visual.ly - http://visual.ly
Easel.ly - http://www.ease1.lv/

Діаграми і графіки: Hohli Builder - http://charts.hohli.com/
Google Charts - https ://developers.google.com/chart/
Infogr.am - http://infogr.am/

Мультисервіс (створення інфографіки, презентацій, блок-схем, інтелект-карт і так далі): Cacoo - https://cacoo.com/
Creately - http://creately.com/

Інструменти для оформлення шаблонів та створення навчальних матеріалів: Tools for Educators *(https://www.toolsforeducators.com/);*

Інструменти для створення цифрових книг або ресурсів самостійно або спільно із студентами: Book Creator app.bookcreotor.com. на пристроях з браузером Chrome або Safari.

Генератор вікторин: Сервіс Quiz game Master http: //cybertrain.info/guizman/gmcreate.html.

*Графічний редактор для створення ігор-симуляцій**:*** Програма «Hodilka Master» http://print-n-play.blogspol.com/2015/11/hodilka-master.html

Додаток П

Матеріали розробленого інтерактивного курсу іноземної мови, методичне забезпечення для виховання іншомовної комунікативної культури є доступними в мережі Інтернет на освітній онлайн-платформі за посиланням: https://flcommunicativeculture.wordpress.com/

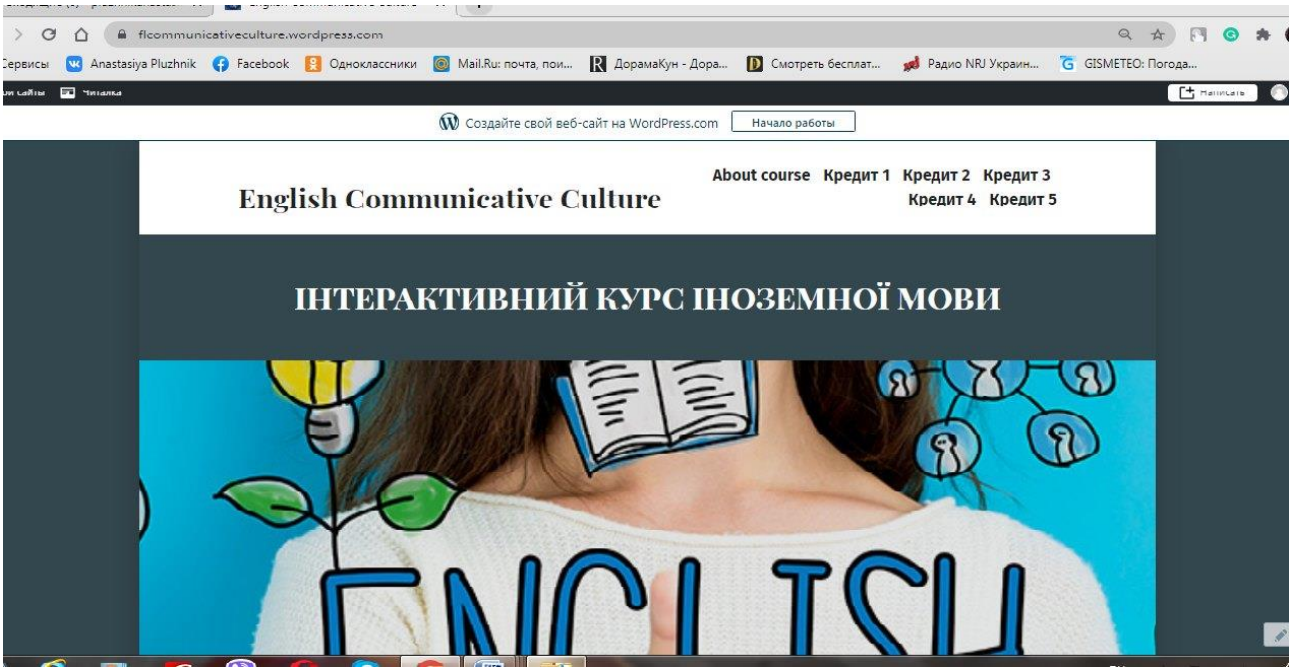

Додаток Р

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Монографії:	
1	Плужнік, А.В. (2017) Формування здатності міжкультурної комунікації у перекладачів. *Культурно-детерміновані фактори у практиці перекладу: колективна монографія (за наук.ред. А. Солодкої)*. Миколаїв, 203-216.
Статті у наукових фахових виданнях (у тому числі ті, які індексуються в науково-метричних базах)	
2	Плужнік, А.В. (2017). Визначення та структура комунікативної культури студентів ВНЗ у психолого-педагогічних дослідженнях. *Збірник наукових праць «Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді»:* зб.наук.праць. Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 168-175.
3	Плужнік, А.В (2018). Виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки***.** № 4 (63). Миколаїв, 92-96.
4	Тіщенко, А.В. (2019а). Структурні компоненти вихованості іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей. *Науково-методичний журнал «Нова педагогічна думка». Рівненський державний гуманітарний університет*. Рівне, 134-138.
5	Tishchenko, A. V. (Тіщенко, А.В.) (2019b). Education of the foreign language communicative culture of students of humanities in higher education. (Виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей). *Збірник наукових праць «Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді».* Київ. Інститут проблем виховання НАПН України, 139-150.
Статті у періодичному науковому виданні інших держав	
6	Плужнік, А.В. (2016). Формування комунікативної культури студентів-філологів у сучасних соціокультурних умовах. *Zbior raportow naukowych.* Pedagogika.*Warzawa: Wydawca,* 29-31. (Республіка Польща)

7	Тіщенко, А.В. (2020). The model of education of foreign language communicative culture humanities stidents' in higher education institutions. (Модель виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей) *Paradigm of knowlege.* Frankfurt. TK Meganom LLC. 4(42), p. 52-66. (Німеччина)
Опубліковані праці апробаційного характеру	
8	Плужнік, А.В. (2017a). Переклад, як спосіб міжкультурної комунікації. *Filologia, socjologia i kulturoznawstwo. Współczesne problemy i perspektywy rozwoju.* Варшава. Польща, 30-31 січня 2017 (с.135-137).
9	Плужнік, А.В. (2017b). Формування комунікативної культури особистості студентів філологічних спеціальностей. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна освіта. Перспективи розвитку: теоретичний і практичний аспект. Modern Education. Trends of Development: Theoretical and Practical Aspects».* Миколаїв. МНАУ, 20– 21 квітня 2017 (с.137-141)
10	Плужнік, А.В. (2017c). Особливості формування комунікативної культури у студентів філологічних спеціальностей. *Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Взаємодія одиниць мови та мовлення: комунікативно-когнітивний, соціокультурний, перекладознавчий і методичний аспекти».* Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Серія. Філологія. Педагогіка. Київ, 20 квітня 2017 (с.188-191)
11	Плужнік, А.В. (2018a). Особливості виховання іншомовної комунікативної культури у студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти. *Збірник за матеріалами звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України «Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал» за 2017 рік.* Київ, 238-242.
12	Плужнік, А.В. (2018b). Компоненти, критерії та показники вихованості іншомовної комунікативної культури у студентів гуманітарних спеціальностей. *Збірник за матеріалами звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України «Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал».* Київ, 22 квітня 2019 (с.190-196)

13	Плужнік, А.В. (2018c). Діалогічність як універсальна характеристика SMART-технологій. *Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. Конференції Інституту проблем виховання НАПН України за 2018 рік.* Івано-Франківськ: НАІР, 19 жовтня 2018 (с. 290-295)
14	Тіщенко, А.В. (2019). SMART–технологій в освітньому просторі. *Збірник за матеріалами звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України .Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал.* Київ, 24-25 жовтня 2019 (с.279-285)
15	Тіщенко, А.В (2020). Використання SMART–технологій в освітньому просторі. *Професійний розвиток педагога: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної е-конференції.* Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне. Рівненський державний гуманітарний університет, 28 квітня 2020 (с.134-138)

	Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації
16	Плужнік, А.В. (2017a). Проблеми формування комунікативної культури у студентів філологів. *Актуальные научные исследования в современном мире.* Переяслов-Хмельницкий, 155-160.
17	Плужнік, А.В. (2017b). Наукова проблема виховання комунікативної культури у студентів філологічних спеціальностей. *Новітні тенденції розвитку філологічної освіти в контексті інтеграції у європейський простір*. *Науковий журнал «Молодий вчений».* Миколаїв, 37-39.
18	Плужнік, А.В. (2018). Зміст поняття «іншомовна комунікативна культура» у психолого-педагогічних дослідженнях». *Новітні тенденції розвитку філологічної освіти в контексті інтеграції у європейський простір. Науковий журнал «Молодий вчений»*. Миколаїв, 13-16.
19	Плужнік, А.В. (2019). Використання SMART–технологій у сучасному освітньому процесі. *Новітні тенденції розвитку філологічної освіти в контексті інтеграції у європейський простір. Науковий журнал «Молодий вчений»* – Миколаїв, 23-26.

Додаток С

Відомості про апробацію результатів дослідження

	Назва конференції, семінару	Місце та дата проведення	Форма участі
Міжнародні науково-практичні конференції			
1	Pedagogika. East European Conference	м.Познан, Польща 29-30 жовтня 2016	Дистанційна, друк тез
2	Міжнародної наукова конференція «Актуальные научные исследования в современном мире»	м.Переяслов-Хмельницкий 26-27 січня 2017	Дистанційна, друк тез
3	III Міжнародної науково-практичної конференції «Новітні тенденції розвитку філологічної освіти в контексті інтеграції у європейський простір»	м. Миколаїв 18-19 квітня 2017	Очна, виступ з доповіддю
4	Filologia, socjologia i kulturoznawstwo. Współczesne problemy i perspektywy rozwoju	м.Варшава, Польща 30-31 січня 2017	Дистанційна, друк статті
5	Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна освіта. Перспективи розвитку: теоретичний і практичний аспект. Modern Education. Trends of Development: Theoretical and Practical Aspects», МНАУ	м.Миколаїв 20-21 квітня 2017	Очна, виступ з доповіддю
6	V Міжнародна науково-практична конференція «Взаємодія одиниць мови та мовлення: комунікативно-когнітивний, соціокультурний, перекладознавчий і методичний аспекти»	м.Київ 20 квітня 2017р.	Очна, виступ з доповіддю
7	XIII Міжнародна науково-практична конференція «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору»	м.Київ 22-25 листопада 2018	Очна, виступ з доповіддю

8	Міжнародна науково-практична конференція «Тенденції розвитку філологічної освіти в контексті інтеграції у європейський простір»	м.Миколаїв 24-25 квітня 2018	Очна, виступ з доповіддю
9	V Міжнародна науково-практична конференція «Новітні тенденції розвитку філологічної освіти в контексті інтеграції у європейський простір»	м.Миколаїв 18-19 квітня 2019	Очна, виступ з доповіддю
Всеукраїнські науково-практичні конференції			
10	Всеукраїнська науково-практична конференція «Особливості у виховному просторі зростання: від дитинства до юності»	м.Київ 26 жовтня 2017	Очна, виступ з доповіддю
11	Всеукраїнській науково-практичній конференції «Особистість у просторі виховних інновацій»,	м. Київ 18-19 жовтня 2018р	Очна, виступ з доповіддю
12	Всеукраїнська науково-практична е-конференція, Рівненський державний гуманітарний університет	м. Рівне 28 квітня 2020	Дистанційна, друк тез
Звітні науково-практичні конференції			
13	Звітна науково-практична конференція Інституту проблем виховання НАПН України “Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал”	м.Київ 18.04.2018	Очна, виступ з доповіддю
14	Звітна науково-практична конференція Інституту проблем виховання НАПН України «Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал»,	м.Київ 24-25.10.2019	Очна, виступ з доповіддю
Тренінги, воркшопи, вебінари, навчально-демонстративна сесія			
15	Тренінг-марафон до XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору»	м. Київ 23-25 листопада 2018	Очна
16	Навчально-демонстративна сесія «Інноваційні методи викладання, навчання, менеджменту: новітні світові	м. Київ 23-25 листопада	Очна

	практики» Міжнародної науково-практичної конференції «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору»	2018	
Наукові семінари			
1	Виступ на науковому семінарі кафедри іноземних мов факультету іноземної філології МНУ імені В.О. Сухомлинського з темою дисертаційного дослідження: «Моделювання процесу виховання іншомовної комунікативної культури студентів у навчально-виховному процесі ЗВО» *(Протокол засідання кафедри №4 від 19 вересня 2019р.)*	м.Миколаїв 19 вересня 2019	Очна, виступ з доповіддю

Додаток Т

Довідка про впровадження результатів дисертації

Додаток Т.1

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
вул. Нікольська, 24, м. Миколаїв, 54001, тел.: (0512) 37-88-38, факс: (0512) 37-88-15
E-mail: office@mdu.edu.ua Web: www.mdu.edu.ua Код ЄДРПОУ 02125444

30.03.2021 № 01-10/01/1421 На № _____ від _____

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор
_____ А. В. Овчаренко
«___» _____ 20__ р.

Довідка
про впровадження результатів
дисертаційного дослідження Тіщенко Анастасії Валеріївни
«Виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
(за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки)

Протягом 2019–2020 н. р. в освітній процес професійної підготовки студентів спеціальності 014 «Середня освіта» (Англійська мова та друга іноземна мова), 035.04 Філологія (Германські мови та літератури переклад включно) Переклад, 035.04 Філологія (Германські мови та літератури переклад включно) Прикладна лінгвістика, 035.04 Філологія (Германські мови та літератури переклад включно) Мова і література (англійська) денної форми навчання філологічного факультету Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського впроваджено розроблений Тіщенко Анастасією Валеріївною методичний супровід із використанням SMART-технологій для виховання іншомовної комунікативної культури студентів та інтерактивний курс іноземної мови (англійська), які реалізують наукові результати дисертаційного дослідження.

Зокрема, для майбутніх викладачів та філологів з іноземної мови (англійської) з практичних дисциплін «Іноземна мова», «Друга іноземна мова» (англійська), «Практичний курс іноземної мови», «Методика викладання іноземної мови» проведено:

Продовження додатка Т.1

– бесіди-дискусії: «Іншомовна комунікативна культура», «Роль іншомовної комунікативної культури для міжкультурної комунікації», «Особливості використання SMART-технологій для іншомовного комунікації»;

– анкетування та опитування за допомогою Google Apps (Форми), що передбачає визначення обізнаності студентів щодо сутності поняття «іншомовної комунікативної культури»;

– інтерв'ювання та аналіз життєвих і проблемних ситуацій у сюжетно-рольових іграх: щоб виявити можливі поведінки чи реакції студентів на ситуативну проблему, виявлення наявності самовизначення студента як учасника іншомовної комунікації.

– інтерактивний курс іноземної мови (англійська): задля виявлення здатності студентів до іншомовної комунікації використовуючи Smart-інструментарій, творчі завдання з використанням SMART-технологій (смартфон чи планшет, SMART Board), що дозволяє залучати фотографії, анімаційні зображення, відео до навчально-виховного процесу, роблячи засвоєння матеріалу цікавішим та допомагає обмінюватися інформацією в будь-який час.

Упровадження методичного супроводу та інтерактивного курсу іноземної мови, проведення бесід-дискусій, анкетування та опитувань, інтерв'ювання та аналіз життєвих і проблемних ситуацій у сюжетно-рольових іграх, творчі завдання з використанням SMART-технологій дозволило підвищити якість професійної підготовки майбутніх учителів, їх обізнаності в особливостях іншомовної комунікативної культури і уявлення про культуру поведінки в іншокультурному суспільстві, вдосконалення здатності до іншомовної комунікації.

Вважаємо, що результати А. В. Тіщенко можуть бути використані в освітньому процесі вітчизняних закладів вищої освіти.

Декан філологічного факультету,
доктор філософії у галузі освіти, доцент
МНУ імені В. О. Сухомлинського Т. О. Мороз

Додаток Т.2

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, тел. (0342) 75-23-51, факс (0342) 53-15-74
e-mail: office@pnu.edu.ua, Код ЄДРПОУ 02125266

15.04.2021 № 106

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
ТІЩЕНКО АНАСТАСІЇ ВАЛЕРІЇВНИ
«Виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти»
на здобуття ступеня доктора філософії
(за спеціальністю 011 - Освітні, педагогічні науки)

Результати дисертаційного дослідження Тіщенко А.В. на тему «Виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти» було впроваджено в освітній процес під час викладань на кафедрі англійської філології факультету іноземних мов ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» протягом 2019-2020 н.р.

Здобувачем було проведено бесіди-дискусії з досліджуваної наукової проблеми з метою ознайомлення студентів із особливостями виховання іншомовної комунікативної культури. Була запропонована тематика бесід-дискусій: «Іншомовна комунікативна культура». «Роль іншомовної комунікативної культури для міжкультурної комунікації», «Особливості використання SMART-технологій для іншомовної комунікації».

Здобувачам також було запропоновано пройти анкетування та опитування за допомогою Google Apps (Форми) задля визначення їх обізнаності щодо сутності поняття «іншомовна комунікативна культура».

Для виявлення можливої поведінки чи реакції студентів на ситуативну проблему та наявність їх самовизначення, як учасника іншомовної комунікації здобувач провів інтерв'ювання та аналіз життєвих і проблемних ситуацій у сюжетно-рольових іграх.

Творчі завдання з використанням SMART-технологій (смартфон чи планшет, SMART Board) дозволило Тіщенко А.В. залучати фотографії,

Продовження додатка Т.2

анімаційні зображення, відео до навчально-виховного процесу і зробити засвоєння матеріалу цікавішим.

Реалізація методичного супроводу, проведення бесід-дискусій, анкетування та опитувань, інтерв'ювання та аналіз життєвих і проблемних ситуацій у сюжетно-рольових іграх, творчі завдання з використанням SMART-технологій дозволило підвищити якість професійної підготовки фахівців, їх обізнаності в особливостях іншомовної комунікативної культури і уявлення про культуру поведінки у іншокультурному суспільстві, вдосконалення здатності до іншомовної комунікації.

Вважаємо, що результати дослідження А.В. Тіщенко можуть бути використані в освітньому процесі вітчизняних закладів вищої освіти.

Довідка заслухана та обговорена на засіданні кафедри англійської філології, протокол № 6 від 15 січня 2021 року.

Проректор з наукової роботи
доктор економічних наук, професор Якубів В. М.

Завідувач кафедри англійської філології
доктор філологічних наук, професор Бистров Я. В.

ПІДПИС Якубів В.М. Бистрова Я.В. ЗАВІРЯЮ
Начальник відділу кадрів
Державного вищого навчального закладу
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
код 02125266
«» 20 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
і.к. 02125266

Додаток Т.3

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»

пл. Гоголя, 1, м. Старобільськ, 92703
тел./факс: (06461) 2-40-61, 097-567-20-45
e-mail: mail@luguniv.edu.ua, www.luguniv.edu.ua

16.02.2021 № 1/142

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
ТІЩЕНКО АНАСТАСІЇ ВАЛЕРІЇВНИ
«Виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
(за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки)

Результати дисертаційного дослідження А.В. Тіщекно на тему «Виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти» було впроваджено в освітній процес під час викладання по кафедрі романо-германської філології факультету іноземних мов Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» протягом 2019-2020 н.р.

Здобувачем було проведено бесіди-дискусії з темами: «Іншомовна комунікативна культура», «Роль іншомовної комунікативної культури для міжкультурної комунікації», «Особливості використання SMART-технологій для іншомовної комунікації» з метою ознайомлення студентів із особливостями виховання іншомовної комунікативної культури.

Тищенко А.В. було запропоновано пройти анкетування та опитування за допомогою Google Apps (Форми) задля визначення обізнаності молоді щодо сутності поняття «іншомовна комунікативна культура». Для виявлення можливої поведінки чи реакції студентів на ситуативну проблему та наявність їх самовизначення, як учасника іншомовної комунікації здобувач провів інтерв'ювання та аналіз життєвих і проблемних ситуацій за допомогою сюжетно-рольових ігор.

Розроблений аспірантом інтерактивний курс іноземної мови (англійська) допоміг виявити здатність студентів до іншомовної комунікації та використання Smart-інструментарію, творчі завдання з використанням SMART-технологій (смартфон чи планшет, SMART Board), що робило засвоєння матеріалу цікавішим та допомогло обмінюватися інформацією в будь-який час.

Реалізація методичного супроводу, розроблений А.В. Тіщенко інтерактивний курс англійської мови, проведення бесід-дискусій, анкетування та опитувань, інтерв'ювання та аналіз життєвих і проблемних ситуацій у сюжетно-рольових іграх, творчі завдання з використанням SMART-технологій дозволили підвищити якість професійної підготовки фахівців, їх обізнаності в особливостях іншомовної комунікативної культури і уявлення про культуру поведінки у іншокультурному суспільстві, вдосконалення здатності до іншомовної комунікації.

Вважаємо, що результати дослідження А.В. Тіщенко можуть бути використані в освітньому процесі вітчизняних закладів вищої освіти.

Проректор з науково-педагогічної роботи
доктор педагогічних наук, професор Леонід Ваховський

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІД. КОД 02125131
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД

Шехавцова Світлана
+380955931741